ISSN 1454 - 6698

Publicaţie editată şi realizată
cu sprijinul financiar al Guvernului României,
Departamentului pentru Relaţii Interetnice

Se distribuie gratuit

Sie sprachen über Anton Breitenhofer (v.l.n.r.): E.J.Ţigla, E.Guip-Cobilanschi, G.Jurma und N.Sârbu

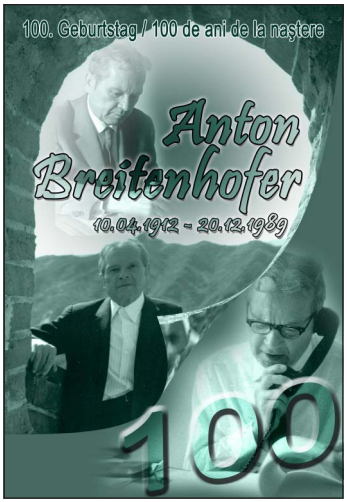
Buchveröffentlichungen von Anton Breitenhofer

Anton Breitenhofer debütierte 1958, als 46jähriger, mit einem dünnen Band (115 S.) überarbeiteter Beiträge, die er im „Neuer Weg" veröffentlicht hatte, den bereits seit vier Jahren als Chefredakteur leitete; „Aus unseren Tagen" (Staatsverlag für Kunst und Literatur), also vier Jahre nach seiner Aufnahme in den Schriftstellerverband Rumäniens. Ein Jahr später folgt der Reportageband „Im Land der Skipetaren" (Staatsverlag für Kunst und Literatur, 1959, 146 S.). Es folgt ein Band Erzählungen, „Jakobi" (1960), der 1961 auch in der Übersetzung von Franz Jakobi unter dem Titel „Lehrjahre" (Übersetzung für Kinder- und Jugendliteratur, 1961. 227 S., Übersetzung ins Rumänische Sevilla Baer-Răducanu, 1962) folgen ist. Es folgen Märchen (1962) folgen ist. Es folgen Märchen (1962) folgen ist. Es folgen Märchen (

Cuprins / Inhalt

Pag. 3: **Anton Breitenhofer, 10.04.1912 - 20.12.1989**;
Pag. 8: **Fotoarchiv / Arhivă foto: Anton Breitenhofer**;
Pag.11: **Anton Breitenhofers anlässlich seines 100. Geburtstags in Reschitza gedacht**, von Erwin Josef Ţigla;
Pag. 13: **Anton Breitenhofer şi nesecatul său izvor de inspiraţie: oraşul de pe Bârzava**, prof. Edith Guip-Cobilanschi;
Pag. 21: **Anton Breitenhofer und seine unerschöpfbare Inspirationsquelle: die Bersaustadt**, von Prof. Edith Guip-Cobilanschi;
Pag. 30: **Anton Breitenhofer zum 100. Geburtstag**, von Herta Drozdik-Drexler;
Pag. 41: **Anton Breitenhofer, 10. April 1912 - 20. Dezember 1989**;
Pag. 43: **Der Schriftsteller und seine Zeit. Jubiläumsgedenken an Anton Breitenhofer in Reschitza**, von Werner Kremm;
Pag. 45: **Anton Breitenhofer, scriitorul pentru care oraşul Reşiţa a fost centrul universului (literar)**, Matei Mircioane;
Pag. 46: **Anton Breitenhofer, evocat**, Gerhard Chwoika;
Pag. 47: **Anton Breitenhofer, 100 de ani de la naştere**;
Pag. 48: **Stefan Ehling zum zweiten Mal bei einer Buchpräsentation in Reschitza**, von Erwin Josef Ţigla;
Pag. 49: **Avem deci o a doua carte, „Profesor Hübner", la trilogia „Destin al şvabilor" a autorului Ştefan Ehling**, prof. Edith Guip-Cobilanschi;
Pag. 59: **Festményt vásárolok**, Makay Botond**;**
Pag. 61: **O scrisoare inedită din Galiţia**;
Pag. 63: **Ein in Reschitza geborener Bischof wird bald seliggesprochen?**, von Erwin Josef Ţigla;
Pag. 67: **Preasfinţitul dr. Valeriu Traian Frenţiu**;
Pag. 75: **Dem in Reschitza geborenen Märtyrerbischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu wurde eine Büste errichtet**, von Erwin Josef Ţigla;
Pag. 76: **Foto Aktuell: Dem in Reschitza geborenen Märtyrerbischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu wurde eine Büste errichtet**;
Pag. 79: **Moment de neuitat pentru credincioşii greco-catolici din Reşiţa**, prof. Leontina Laţcu;
Pag. 81: **Requiem für den Märtyrerbischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu in Reschitza**, von Erwin Josef Ţigla;
Pag. 82: **Parastas în memoria episcopului Valeriu Traian Frenţiu**, pr. Marian Ilie Ştefănescu;
Pag. 84: **Az egyházról és egyházi kifejezésekről**, Makay Botond;
Pag. 87: **Ada-Kaleh sau Ada-Kale?**, Nikolaus Rudof Pilly;
Pag. 88: **Nikolaus Rudolf Pilly**;
Pag. 90: **Egy végvári úrvacsorai szokás**, Makay Botond.

„împreună, miteinander,együttesen", nr. 35 - august 2012
Apariţie editată de ***Forumul Democratic al Germanilor din judeţul Caraş-Severin.***
Publicaţie editată şi realizată cu sprijinul financiar al
Guvernului României - Departamentul pentru Relaţii Interetnice. *Se distribuie gratuit.*
Redactor: ***Erwin Josef Ţigla****; Lectorat:* ***ec. Waldemar König***
Adresa redacţiei: *Biblioteca Germană „Alexander Tietz"*
B-dul Revoluţia din Decembrie nr. 22 / RO - 320086 Reşiţa
Tel. + Fax: 0255 22 00 81; E-mail: contact@erwinjoseftigla.ro
Răspunderea pentru articolele semnate în publicaţie le revine autorilor.
Coperţi: *I. Articol din ziarul „Deutsche Allgemeine Zeitung für Rumänien", nr. 954 din 18.04.2012; II. Fotografii de la sfinţirea bustului episcopului martir dr. Valeriu Traian Frenţiu, la Reşiţa în data de 21.04.2012.*

Anton Breitenhofer

10.04.1912 - 20.12.1989

Lexikon der Banater Berglanddeutschen Persönlichkeiten:

- Politiker, Schriftsteller, Publizist;
- Geboren am 10. April 1912 in Reschitza;
- Gestorben am 20. Dezember 1989 in Bukarest, beerdigt in Reschitza, am 8. Januar 1990.

In Reschitza geboren, besuchte Anton Breitenhofer sechs Jahre (bis 1924) die hiesige Volksschule, weitere zwei Jahre Staatsgymnasium und dazu zwei Jahre Lehrlingsschule. Er lernte den Beruf des Schlossers. Zwei Jahre war er nach Russland, Ural - Berezovsk, deportiert.

Nach der Wende von 1944 war er ein Jahr Forstdirektor in Orawitza und zog 1949 mit seiner Frau, Anna (geb. Sehr), mit der er sich am 24. April 1937 in Reschitza verehelichte, nach Bukarest. Breitenhofer wurde einer der Sekretäre des neugegründeten Deutschen Antifaschistischen Komitees.

In der Zeitspanne 1952 - 1954 besuchte Anton Breitenhofer die „Mihai Eminescu"-Literaturschule und trat 1954 dem Rumänischen Schriftstellerverband bei. Er hat 14 Bücher herausgebracht und bekam 1973 den Preis des Rumänischen Schriftstellerverbands für sein Buch „Zu spät für Marilena". 1960 trat er auch dem Journalistenverband bei.

In den Jahren 1960 - 1964 studierte Breitenhofer Volkswirtschaft und Philosophie an der politischen „Ştefan Gheorghiu"-Akademie in Bukarest.

In den Jahren 1954 - 1976 war Anton Breitenhofer Chefredakteur der rumäniendeutschen Tageszeitung „Neuer Weg". Er wurde ins Zentralkomitee der Rumänischen Kommunistischen Partei, in die Große Nationalversammlung (das damalige rumänische Parlament) und in den Volks- und Staatsrat, gewählt.

1976 trat Anton Breitenhofer in Rente. Er starb in Bukarest in der Zeit der Revolution und wurde in seiner Heimatstadt, in Reschitza, am 8. Januar 1990 beigesetzt.

Seine veröffentlichten Bücher sind:

1. „Sieg in der Arbeiterstadt. Roman"; Bukarest: Verlag für Literatur und Kunst des Schriftstellerverbands in der Rumänischen Volksrepublik, 1973, 166 Seiten;

2. „Aus unseren Tagen"; Bukarest: Staatsverlag für Kunst und Literatur, 1958, 115 Seiten;

3. „Im Lande der Skipetaren"; Bukarest: Staatsverlag für Kunst und Literatur, 1959, 146 Seiten;

4. „Die Lehrjahre des Franz Jakobi"; Erzählungen, 1960;

5. „Ucenicia lui Jakobi"; Übersetzung ins Rumänische: I. Cassian-Mătăsaru; Bukarest: Jugendverlag, 1961, 227 Seiten;

6. „Das Wunderkind und andere Erzählungen"; Bukarest: Literaturverlag, 1962, 187 Seiten;

7. „Am Weltbuckel. Roman"; Bukarest: Literaturverlag, 1966, 375 Seiten;

8. „Der Mädchenmaler. Roman"; Bukarest: Literaturverlag, 1969, 323 Seiten;

9. „Ciudata prăbuşire. Roman"; Übersetzung ins Rumänische: Sevilla Răducanu; Bukarest: „Eminescu", 1971, 309 Seiten;

10. „Zu spät für Marilena. Roman"; Bukarest: „Kriterion", 1973, 291 Seiten;

11. „Prea târziu pentru Marilena. Roman"; Übersetzung ins Rumänische: Sevilla Răducanu; Bukarest: „Cartea Românească", 1977, 350 Seiten;

12. „Zeitbilder. Reiseaufzeichnungen und Reportagen aus Europa und Asien"; Bukarest: „Kriterion", 1979, 269 Seiten;

13. „Spiel mit dem Feuer. Roman"; Bukarest: „Kriterion", 1982, 435 Seiten;

14. „Pe colinele Semenicului. Roman"; Übersetzung ins Rumänische: Sevilla Răducanu; Bukarest: „Cartea Românească", 1987, 414 Seiten.

(Diese Daten wurden uns freundlicherweise 1999 von Frau Anna Breitenhofer zur Verfügung gestellt)

Erstveröffentlicht im „Echo der Vortragsreihe"
Nr. 12 (120) - 1999, Seiten 21 - 23

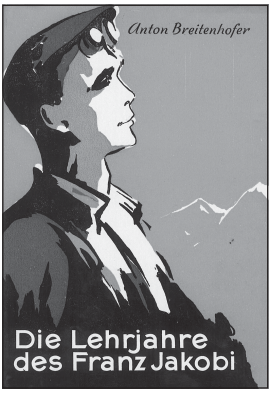
Bücher / Cărţi Anton Breitenhofer

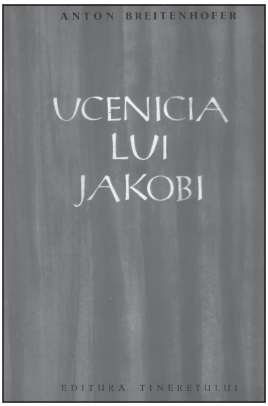

Bukarest / Bucureşti: Staatsverlag für Kunst und Literatur / Editura de Stat pentru Artă şi Literatură, 1958; 115 Seiten / pagini

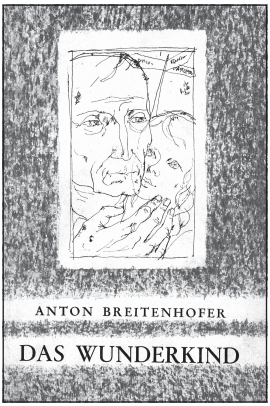

Bukarest / Bucureşti: Staatsverlag für Kunst und Literatur / Editura de Stat pentru Artă şi Literatură, 1959; 146 Seiten / pagini

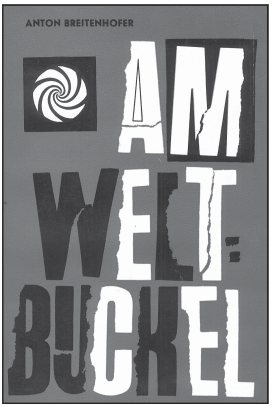

1960

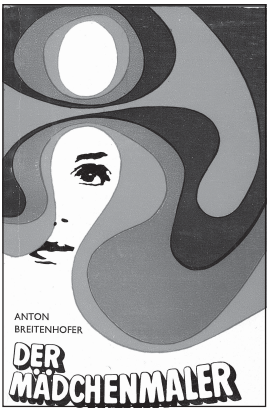

Bukarest / Bucureşti: Jugendverlag / Editura Tineretului, 1961; 227 Seiten / pagini

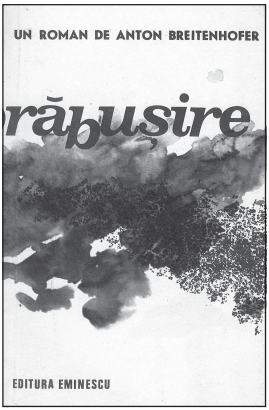

Bukarest / Bucureşti: Literaturverlag / Editura pentru Literatură, 1962; 187 Seiten / pagini

Bukarest / Bucureşti: Literaturverlag / Editura pentru Literatură, 1966; 375 Seiten / pagini

***Bukarest / Bucureşti:
Literaturverlag / Editura
pentru Literatură, 1969;
323 Seiten / pagini***

***Bukarest / Bucureşti:
Verlag / Editura
„Eminescu", 1971;
309 Seiten / pagini***

***Bukarest / Bucureşti:
Verlag / Editura
„Kriterion", 1973;
291 Seiten / pagini***

***Bukarest / Bucureşti:
Verlag / Editura „Cartea
Românească", 1977;
350 Seiten / pagini***

***Bukarest / Bucureşti:
Verlag / Editura
„Kriterion", 1979;
269 Seiten / pagini***

***Bukarest / Bucureşti:
Verlag / Editura
„Kriterion", 1982;
435 Seiten / pagini***

Bukarest / Bucureşti:
Verlag / Editura
„Cartea Românească“,
1987;
414 Seiten / pagini

Despre Anton Breitenhofer în: Petru P. Ciurea; Constantin C. Falcă, „Cărăşeni de neuitat”, Partea a III-a, Timişoara: Editura Eurostampa, 2010, p. 20 - 21

A văzut lumina zilei în 10 aprilie 1912 la Reşiţa, judeţul Caraş-Severin, într-o familie de muncitori. Tatăl a lucrat 59 de ani ca forjor la Forja mare din Reşiţa şi autorul însuşi a fost peste 20 de ani lăcătuş la uzinele reşiţene.

Şcoala primară a făcut-o la Reşiţa. A urmat apoi două clase de liceu, tot în oraşul natal.

A participat la lupta ilegală din perioada fascizării ţării.

În perioada 1952 - 1954 a studiat la Şcoala de literatură şi critică literară „Mihai Eminescu” din Bucureşti. După 1954 a devenit ziarist. A absolvit de asemenea Academia „Ştefan Gheorghiu”.

A debutat în literatură în limba germană cu „Sieg in der Arbeiterstadt. Roman”. Acestuia i-au urmat alte scrieri în proză, tot în limba germană: povestiri, reportaje, romane. Ultimul - „Zu spät für Marilena“ („Prea târziu pentru Marilena”), 1973, a fost distins cu premiul Uniunii Scriitorilor pe anul 1973, pentru literatura naţionalităţilor conlocuitoare. A scris şi câteva piese de teatru şi un scenariu radiofonic - toate în limba germană.

În limba română i-au apărut printre altele „Ucenicia lui Jakobi”, 1961, şi „Ciudata prăbuşire”, 1971, cu prilejul sărbătoririi bicentenarului industriei reşiţene. În dedicaţia ce deschide cartea, autorul a scris: „La împlinirea celor două secole de existenţă a Reşiţei, dedic această carte oraşului meu natal în semn

de recunoştinţă şi profundă dragoste". Pe o altă carte a sa, autorul a notat: „Trecutul, prezentul şi viitorul Reşiţei constituie un izvor de inspiraţie literară inepuizabil". Afirmaţiile acestea sunt de altfel realităţi caracteristice ale scrisului lui Anton Breitenhofer. Căci, aşa cum s-a afirmat, opera sa are un caracter autobiografic.

Autorul este un scriitor al mediului muncitoresc, al Reşiţei pe care a cunoscut-o foarte bine şi pe care o reflectă cu autenticitate şi căldură. „Ciudata prăbuşire" reface unele momente din viaţa Reşiţei interbelice, în principal aceea din perioada crizei economice din anii 1929 - 1933. Titlul se raportează la misterioasa prăbuşire de pe coşul furnalelor a lui Ion Brebenar, datorită unei înscenări.

Retrospecţia, descrierea (psihologică mai ales) sunt preferate de autor.

Evenimentele din anii războiului, culminând cu cele din vara lui 1944, sunt descrise în ultima sa carte - „Zu spät für Marilena" („Prea târziu pentru Marilena").

Anton Breitenhofer a fost mulţi ani redactor şef al ziarului „Neuer Weg", desfăşurând şi o bogată activitate publicistică. A colaborat, de asemenea, la ziare şi reviste ca: „România literară", „Contemporanul", „Scânteia", „Scânteia tineretului", „România liberă", „Apărarea patriotică", „Neue Literatur", „Karpaten Rundschau", „Flamura", „Caraş-Severinul", „Semenicul" etc.

A fost preocupat şi de ştiinţă şi tehnică şi de pictură şi, mai ales, de muzică.

Fotoarchiv — Arhivă foto

Anton Breitenhofer

Seine Familie / Familia sa

1934

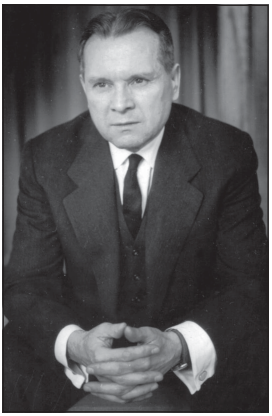

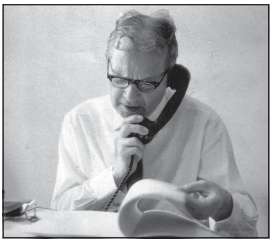

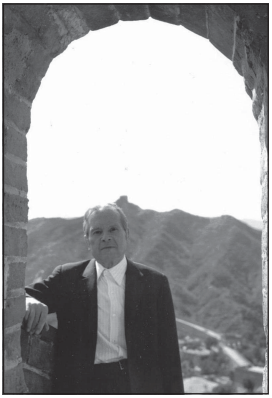

1962

1971

1973

Fotos, freundlicherweise von der Familie zur Verfügung gestellt / Fotografiile au fost puse la dispoziție de către familie

1972

VERLEIHUNGSURKUNDE

IN ANERKENNUNG
DER UM DIE BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND ERWORBENEN
BESONDEREN VERDIENSTE
VERLEIHE ICH

DEM CHEFREDAKTEUR
HERRN ANTON BREITENHOFER
RUMÄNIEN

DAS VERDIENSTKREUZ

1. KLASSE

DES VERDIENSTORDENS DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND

BONN, DEN 17. MAI 1971

DER BUNDESPRÄSIDENT

Anton Breitenhofers anlässlich seines 100. Geburtstags in Reschitza gedacht

von **Erwin Josef Ţigla**

In der „Semn de Carte = Lesezeichen"-Buchhandlung in der Altstadt Reschitzas fand am 10. April 2012 eine Gedenkveranstaltung zum 100. Geburtstag des Reschitzaer Autodidakten, Journalisten, Schriftstellers und Politikers Anton Breitenhofer, geboren in Reschitza, am 10. April 1912, und verstorben in Bukarest, am 20. Dezember 1989, statt.

Dabei waren Mitglieder der deutschen Gemeinschaft Rerschitzas, aber auch Kulturpersönlichkeiten rumänischer Sprache aus der Stadt. Die Veranstaltung wollte eine doppelsprachige sein (Deutsch-Rumänisch), doch wurde größtenteils rumänisch gesprochen, da ja einer der Gründe, dass sie in der Buchhandlung und nicht in der deutschen „Alexander Tietz"-Bibliothek organisiert wurde, war, dass auch die anderssprachigen Mitbürger somit über Anton Breitenhofer einiges erfahren können.

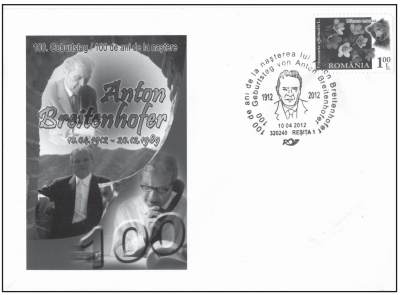
Nachdem der Autor dieses Beitrags als Erstes über das Leben und Werk des Gedachten sprach, folgte die aus Temeswar speziell dafür angereiste Prof. Edith Guip-Cobilanschi, die über Breitenhofers Verbundenheit zu Reschitza in seinen Romanen sprach.

Erwin Josef Ţigla, Edith Guip-Cobilanschi, Gheorghe Jurma, Nicolae Sârbu

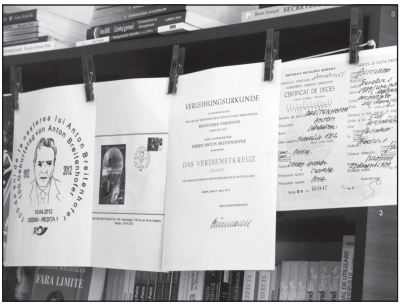

Sonderstempel und Sonderbriefumschlag zum 100. Geburtstag von Anton Breitenhofer, vom Kultur- und Erwachsenenbildungsverein „Deutsche Vortragsreihe Reschitza" herausgegeben / Ştampilă şi plic filatelic ocazional dedicat celor 100 de ani de la naşterea lui Anton Breitenhofer, realizate de Asociaţia Germană de Cultură şi Educaţie a Adulţilor Reşiţa

Der Literat und Kulturhistoriker Gheorghe Jurma folgte mit seinen persönlichen Erinnerungen an Anton Breitenhofer und las aus der Literaturzeitschrift Reschitzas „Semenicul", die unter seiner Feder vom Beginn an erschien, aus Beiträgen, die Anton Breitenhofer in den siebziger Jahre in den Mittelpunkt gebracht haben.

Nicht zuletzt sprach der Schriftsteller Nicolae Sârbu, ehemaliger Direktor der „Paul Iorgovici"-Kreisbibliothek Reschitza, der auch Bezug auf zwei der letzten Romane Breitenhofers nahm.

Anschließend sprachen Dr. Dana Antoaneta Bălănescu, Beraterin innerhalb der Kreisdirektion für Kultur und für das nationale Patrimonium Karasch-Severin, und Clara Maria Constantin, die jetzige Direktorin der „Paul Iorgovici"-Kreisbibliothek Reschitza.

Ausstellung Anton Breitenhofer in der „Semn de Carte = Lesezeichen"-Buchhandlung / Expoziţie documentară Anton Breitenhofer realizată la librăria „Semn de carte"

Im großem deutschen Friedhof (Nr. 3), am Grabe von Anton Breitenhofer / În cimitirul mare german (nr. 3), la mormântul lui Anton Breitenhofer

Zum Schluss sprach in Namen der Familie Breitenhofer der Enkelsohn des Geehrten, Robert Breitenhofer, der sich für diese Würdigung bei den Organisatoren besonders bedankte.

Nach der Veranstaltung folgte eine Kranzniederlegung am Grab des Gewürdigten, am Friedhof Nr. 3 von Reschitza.

Im Rahmen der nachmittäglichen Gedenkveranstaltung wurden der Sonderbriefumschlag mit Sonderstempel, die der Reschitzaer Kultur- und Erwachsenenbildungsverein „Deutsche Vortragsreihe Reschitza“ anlässlich des 100. Geburtstages von Anton Breitenhofer durch seinen philatelistischen Graphiker Gustav Hlinka entworfen hat, vorgestellt.

Es war dies eine ehrwürdige Gedenkveranstaltung, die an diesem Nachmittag in einer gemütlichen und freundschaftlichen Atmosphäre in der Reschitzaer Buchhandlung stattgefunden hat.

Anton Breitenhofer şi nesecatul său izvor de inspiraţie: oraşul de pe Bârzava

prof. **Edith Guip-Cobilanschi**
Timişoara

„Trecutul, prezentul şi viitorul Reşiţei sunt un izvor de inspiraţie literară nesecat!” (1971, într-un interviu cu Anton Breitenhofer)

Autorul Anton Breitenhofer ne-a lăsat 14 cărţi. Noi l-am predat în clasele gimnaziale şi liceale în şirul autorilor de marcă din ţara noastră: Erwin Wittstock, Oskar Walter Csisek, Adolf Meschendörfer, Alfred Margul Sperber.

S-a născut în 10 aprilie 1912, în Reşiţa, într-o familie de muncitori, şi el devenind la început, la fel, muncitor. Devenirea sa caracterizează un copil al

clasei muncitoare: şcoala elementară la Reşiţa, apoi încă două clase gimnaziale. Deja înaintea celui de-al II-lea Război Mondial este membru al Partidului Comunist Român (1939), deci angajat activ în lupta împotriva fascizării ţării.

Aşadar, se înţelege, de ce, după război (1952), este trimis pentru 3 ani la Bucureşti, la Şcoala de literatură şi critică literară „Mihai Eminescu". Va absolvi apoi şi Academia de educaţie politică „Ştefan Gheorghiu". Astfel ajunge 1954 redactor şef la cotidianul german „Neuer Weg" din Bucureşti.

Debutul său literar se înscrie în anul 1950: „Sieg in der Arbeiterstadt. Roman". Apar în 1958 „Aus unseren Tagen", 1959 „Im Lande der Skipetaren", 1960 „Die Lehrjahre des Franz Jacobi" (în 1961 tradus în limba română - „Ucenicia lui Jakobi"), 1962 „Das Wunderkind und andere Erzählungen", 1966 „Am Weltbuckel. Roman", 1969 „Der Mädchenmaler. Roman", 1971 „Ciudata prăbuşire. Roman", 1973 „Prea târziu pentru Marilena. Roman", 1979 „Zeitbilder. Reiseaufzeichnungen und Reportagen aus Europa und Asien", 1982 „Spiel mit dem Feuer. Roman" şi 1987 „Pe culmile Semenicului. Roman".

În urma acestei dăruite activităţi devine membru în Biroul Uniunii Scriitorilor din România (chiar şi în comitetul executiv al acestui organ de stat, 1962 - 1968), apoi membru în Comitetul de Stat pentru Artă şi Cultură. Premiat de Uniunea Scriitorilor va fi în 1973. Partidul Comunist Român îl premiază de asemenea la aniversarea a 40 de ani de la crearea sa.

Scriitor cunoscut şi apreciat, moare în 20 decembrie 1989 în Bucureşti.

Anton Breitenhofer prezintă evenimentele timpului său şi-şi conturează personajele din peisajul Banatului Montan. La lecturarea romanelor şi povestirilor sale, simţi în permanenţă realitatea trăită de autor cu o puternică tentă autobiografică. În primul rând ambianţa: Reşiţa descrisă cu drag, cu Dealul Crucii, strada Grabengasse = a gropii, a şanţului, Casa Muncitorească cu împrejurimile romantice, Ţerova, Cuptoare, Ponorul, Semenicul şi Gozna. Admiraţia pentru profesii anume este de asemenea prezentă: zidar de furnale, lăcătuş, mecanic de locomotive, silvicultor - pădurar sau chiar pentru hobby-uri: vânător ocazional, ucenic la brutar, filatelist, vânzător de păsări, branconier ş.a.

Personajele sale sunt întâlnite în toate cărţile semnate de el, mereu aceleaşi: muncitori săraci, unii supuşi, alţii rebeli, cu păreri personale, caractere bine conturate, în antiteză cu „burjuii", burghezia Reşiţei: directori generali, procurori, şefi de poliţie, comisari, acţionari adică proprietarii industriei grele din Banat.

Romanul care prezintă într-o formă realistă viaţa dintr-un oraş al peisajului bănăţean industrial în anii premergători războiului (1929 - 1933), este cartea „În cârca lumii" - apărută în 1966 („Am Weltbuckel").

Când generaţia noastră şi-a terminat studiile universitare, intrând deci

în hora celor care „educau şi instruiau”, a trebuit să lecturăm şi această carte. Noi însă eram saturaţi de curentul socialismului realist. Evenimentele anilor 1950 - 1960 au făcut să descoperim o lume a deposedărilor, nu numai a bogătaşilor, dar şi a oamenilor mărunţi, care au trudit pentru o casă, o bucată de pământ, de izlaz sau de pădure, facultatea de 5 ani făcută în trudă pentru o bursă, apoi o repartizare, care avea să ne zdruncine sau chiar să ne distrugă căsătoria ş.a. Cartea am citit-o deci atunci din mers în diagonală, pe fragmente sau în căutarea unei fraze mai greu de analizat gramatical.

Iată că după 45 de ani, de dragul „Zilelor Literaturii Germane la Reşiţa”, unde se va face vorbire de centenarul scriitorului Breitenhofer, m-am încumetat să citesc cu atenţie romanul.

M-a captivat de la început faptul că eroul cărţii este un copil, elev, Traian Brebenar, cel mai în vârstă fiu din 5 copii ai lui Ion Brebenar, zidar la furnale. Al şaselea urma să privească lumea o zi după înmormântarea tatălui.

Băiatul este bun la carte, vrea să meargă la şcoală pentru a fi conducător de locomotivă, dar îi lipsesc banii pentru caiete şi cărţi. Mi-am amintit de lecţia - „Băiatul cu chifle” („Der Semmelbub”), predată la nivele diferite, atât în gimnaziu, cât şi în clasa a XII-a terminală. Conţinutul avea succes la elevi şi fabula romanului îmi veni imediat în minte.

În oraşul de pe Bârzava trăieşte o familie săracă cu mulţi copii. Tatăl zideşte cu râvnă la cele trei furnale ale oraşului industrial (al treilea nu va fi terminat - începe criza economică din 1933). Soarta familiei depinde de starea de garant economic al uzinei Semenic SA în străinătate. Tatăl este concediat, lucrează ca zilier la cariera de piatră, alături de el trudeşte şi Traian (are 9 ani) pentru cei patru „papici” (Papiken) - Sile, Andreiaş, Mişu şi Neluţu, care aşteaptă ca „mamic” şi „tatic” să le pună „coleaşa” pe masă. De altfel copilăria lor pare la fel de luminoasă în jocurile lor naive ca a celorlalţi copii, deşi locuiesc în strada Gropii (Grabengasse).

Evenimentele vremii îşi pun însă amprenta pe viaţa de familie, pe copilărie, pe prietenii. Soarta celor de pe colinele Reşiţei depinde de greve, şomaj, salarii reduse. Familia Brebenar rămase fără capul acesteia. Accidentul mortal a lui Ion Brebenar nu-l elucidează nimeni - este lăsat de izbelişte - noroc cu împletitul coroanelor pentru morţi de către mama Persida şi Traian care în calitatea sa de „covrigar” se scoală la 6 dimineaţa, apoi vinde marfa patronului brutar, strigând şi bătând în poarta concetăţenilor din Dealul Crucii. Deşi concurenţa sa, Adamek Gyuri îl bate uneori, el îşi permite să mănânce din când în când un covrig cald, pe care apoi îl decontează. Ca să-şi ajute mama, preia de la domnul Engleitner - mare comerciant - o sarcină serioasă. Împreună cu prietenul său Ilie Daba vor tăia toate lemnele din curtea comerciantului cu un ferestrău de mână. Zilnic li se dă de mâncare o farfurie de supă de chimion cu o bucată de pâine neagră. Când dl Engleitner nu le dă banii

promişi, băieţii îşi scot pierderea prin vânzarea ferăstrăului. Sunt prinşi, şi deşi minori, sunt condamnaţi şi duşi la închisoarea din Oraviţa. Noroc cu brutarul, care plăteşte călătoria cu trenul pentru cei doi şi jandarmul însoţitor, dealtfel drumul l-ar fi făcut pe jos. La Oraviţa fac munci înjositoare (cei doi) - curăţă latrinele oraşului. Dar Traian duce cu sine ghiozdanul din tablă, în care ţine blocul de desen. Astfel poate portretiza pe soldaţi şi pe deţinuţii din puşcărie. Este simpatizat şi eliberat după 2 săptămâni, nu se ştie cine plăteşte cauţiunea. Seidl Gusti? Sau vreun „tovarăş" de la uzină... Băieţii n-au bani pentru drumul întoarcerii, sunt însă luaţi din drum de camioane şi duşi până în apropierea pădurii, ce străjuie în jurul oraşului de pe Bârzava. La orizont se înalţă Semenicul ca o speranţă. Ei sunt aşadar fără o posibilitate de câştig, exmatriculaţi de la şcoală. Nici revederea cu mama Persida nu este descrisă. În faţa lor stă întrebarea fatidică: „Şi acum, ce vom face?". Sfârşitul rămâne deschis, neelucidat.

În primele trei capitole ale romanului ne sunt prezentaţi toţi protagoniştii: Traian, „mamic" Persida şi „tatic" Ion Brebenar. Ei locuiesc într-o cameră şi o bucătărie cu încă 4 „papici", care nu aduc bani în casă, dar vor să mănânce. Traian este slăbuţ, repezit, cu imaginaţie bogată, inventiv, privirea îi este inteligentă. Persida spală şi curăţă în căsuţa Brebenarilor cât e ziua de lungă, deoarece zi şi noapte trec locomotivele pe digul dinaintea ferestrelor. Fum şi funingine pătrund prin crăpături în locuinţă, aşa încât atât perdelele, covoarele, cât şi aşternutul patului poartă urme ale uzinei (p. 21). Persida, cu mâna pe pântece, unde încă odihneşte cel de-al şaselea copil al familiei, priveşte mereu spre icoana Maicii Domnului, luminată de licărirea unui opaiţ. Apoi apare Ion, taticul, întors de la muncă: o faţă lată, ochi negri adânciţi în orbite, curba sprâncenelor este severă, un nas coroiat, pe care l-au moştenit toţi băieţii săi, dinţi galbeni şi apoi acea mustaţă falnică în formă de potcoavă. El ştie că străbunicul, poate şi bunicul au fost căpitani de haiduci, de lotri. El lucrează din greu, deşi trăieşte ca toţi ceilalţi vecini din mămăligă, macaroane, cartofi şi boabe de porumb fierte în apă sărată. Traian are o dorinţă: să aşeze la cină în faţa tatălui o farfurie cu alune prăjite cu sare, „ca să poată termina şi cel de-al treilea furnal" (p. 15).

În jurul familiei de muncitori trăiesc vecini, colegi de şcoală de-ai lui Traian. Şi ei poartă petece pe hainele lor, urechile le sunt palide, de parcă s-ar fi scurs sângele din ele. În clasă miroase urât a petrol şi usturoi, nimeni nu are un ceas, nici chiar învăţătorul Damian. Geamul spart de la fereastră este lipit cu hârtie, aşa încât haina ponosită a dascălului, chelia, privirea sa îngrijorată se potrivesc cu ambianţa. Toţi vecinii, toţi cei cunoscuţi şi chiar necunoscuţi au o poreclă: Brebenarii sunt denumiţi Pipalungă, Seidl Gusti de la „funeralii" - Ciuvică, altul este gândacul fulger, pe când directorul general este Dumnezeu (a reţine: Dumnezeu îmbrăcat în civil - nu cel din ceruri!).

Personajele vorbesc în limba vorbită de autor, adică conştient „populară", prinzând coloritul local al Reşiţei. Cetim „verhunzen" pentru a strica,

„Watschenmaschine” - om dur, „luppeln” - a mânca, „Goschen” - gura, „verscherbeln” - a vinde, „Kuckuckscheckig” - pistruiat, „Krickeln” - coarne de căprioară, „der terische Doktor” - medicul surd, „Burschui” - burghezie ş.a.

Pagina 50 redă o conversație cu Rottenbächler, şeful prăvăliei de vinuri, unde se vinde vin botezat cu multă apă, luată de la un izvor din pădure. Lecturarea îşi are farmecul citită în limba germană locală.

Desigur, aşa vorbesc Seidl Gusti, Cătană, moaşa Krutscho, Adamek Gyuri, Ilie Daba, nu însă Titus Abrudan - directorul general, care îl ascultă pe „Messias” sub bagheta dirijorului Wilhelm Furtwängler sau pe un Händel în timp ce la uzinele Grivița sunt împuşcați oameni.

În jurul domnului Abrudan sunt grupați Daiculescu - director tehnic, Titi Aldea - procuristul şef, generalul Sissescu Bârlad, şeful poliției Voinea şi comisarul Cuzun. Deosebite sunt descrierile autorului privind viața directorului general în vila sa de lângă pădure, deasemenea petrecerea din vila „Lebăda”, alăturată ocolului silvic.

Numele „marilor mahări” din Bucureşti ne sunt cunoscute: Max Ausging (evreul bogat) pentru Ausschnitt, şi Maxila - Greul, cu cele mai multe acțiuni - pseudonim pentru Malaxa.

Titus Abrudan este un domn zvelt, educat, deosebit de bine şi potrivit îmbrăcat la orice ocazie. Şi câinele său de vânătoare îi întăreşte demnitatea. Este în anii de apogeu al unui bărbat şi suferă profund din cauza soției sale (foarte tânără) Jane Abrudan (de fapt Ioana Craioveanu - Jane de când a studiat la Londra). Ea nu doreşte să împartă nopțile cu Titus şi dacă trebuie, se înveleşte în pături ca să nu o atingă. Nopțile petrecute lângă Jane îi aduc insomnii şi ca să-şi curme gândurile, se gândeşte la pachetele sale de acțiuni, cum ar putea deveni mai bogat, mai apreciat, deşi criza economică înghite întreaga Europă.

În văzul lumii, Abrudanii afişează o viață conjugală perfectă, deşi aceasta este plicticoasă şi impusă. Se joacă tenis, se face Joging în parc, amândoi se lasă fugăriți de câine. Nu au copii. Nu se ştie dacă Jane nu-i doreşte sau există alte motive tăinuite. Ea pleacă când vrea, vine când vrea, călătoreşte, la masa de prânz nu se vorbeşte. Se serveşte întotdeauna în sufragerie cu dichis. La dejun: telemea din Târnova, unt de la Wolfsberg şi langustele vin din Neapoli.

Antiteza cea mai perfectă o oferă colina cu zgură unde s-au adunat nenumărați muncitori şomeri pe timp de toamnă, iarnă, primăvară, pentru că acolo se pot încălzi zi şi noapte la căldura emanată de zgura incandescentă adusă de locomotiva 21, de un mecanic şi un ajutor de-al său.

Ilie Daba, prietenul lui Traian Brebenar, are cinstea să dirijeze locomotiva pe linia de triaj, în timp ce mecanicii mănâncă ceva.

În mulțimea „mizerabililor” - versantul cu zgură ar putea oferi culise ideale pentru filmul „Mizerabilii” după cartea lui Victor Hugo - apare profesorul

Königskerze (lumânarea regelui - o floare galbenă cu multe eflorescențe; singura care creşte pe întinderea cu zgură).

Profesorul a predat cândva ştiințele naturii, era absolventul Academiei Artelor din Budapesta şi dorea să trăiască liber „în sânul naturii". Se dezbrăca la piele, se spăla în apă rece, făcea gimnastică şi stă în poziție de Joging ore în şir. Toți cei din jur erau pentru el „frați şi surori", era vegetarian, ca filozof panteist şi tot el îl învăța pe Traian să picteze. Discursurile profesorului sunt pline de înțelepciuni şi citate din opera geniilor lumii. Nimănui nu-i pasă de el, doar beţivanul Truia îl asculta, cel care numea oamenii nişte „porci inimoşi", deoarece aceştia nu-l înțeleg, nu ştiu ce-l roade, ce îi devorează intestinele ca un foc şi râd de el.

Mizeria sugruma pe toți cei fără un venit, de aceea începe greva în curtea uzinei. Abrudan oferă muncitorilor ce poate şi cum i se porunceşte de sus. Li se promite un loc de muncă, dar cu salariile mult reduse. Din mulțimea protestatarilor se aude vocea lui Vasile Ghiju - țăranul în cămaşă de in şi opinci în picioare, apoi a lui Ion Brebenar, care îl avertizează, îl somează pe Titus Abrudan, punându-i în față o situație ca acea a zidarului (p. 114): „Puneți-vă doar o dată în situația mea: soția mea gravidă cu al şaselea copil, iarna stă în fața uşii şi nu avem nimic de-ale gurii în casă. S-ar putea ca şi Dvs. să aveți o nevastă gravidă, care trebuie să lucreze la cariera de piatră. Doar suntem oameni, domnule director general! Imaginați-vă soția Dvs. ar fi gravidă..."

Cuvintele lovesc în Abrudan, cel care îşi dorea un copil şi care ştia că nu-l va avea, ca un fulger. Şedința cu reprezentanții grevei este întreruptă, urmează un tumult şi o zăpăceală generală.

Şi accidentul, care cauzează moartea lui Ion Brebenar, care chipurile este pus să repare marginea superioară a unui furnal, fără să se asigure, este o urmare dureroasă a acestei întrevederi cu conducerea. Testamentul zidarului: „Până la urmă, vom lua totuşi boata în mână şi vom lovi cu dârzenie". Înmormântarea muncitorului cu bocete şi vaiete, leşinul Persidei cu „mâna pe burtă", care îl sărută pentru ultima dată pe Ion rupt în bucăți, cu capul spart - ea va fi luată de lângă sicriu, pentru că va naşte în luna a 8-a o fetiță retardată şi bolnăvicioasă - Marilena - ridică în fața cetitorului ca din ceţuri imaginea imensei sărăcii a muncitorului român în anii '30. Numai Traian se simte puternic, deşi îi tremură genunchii, pentru că răsunetul sirenelor şi şuierul locomotivelor îi dau furnalistului Ion Brebenar ultimul onor.

Peste câteva zile, uzinele Semenic SA sunt vizitate de domni din Londra şi din Bucureşti în vederea modernizării acestora. Regretabil, că stimatul preşedinte Max Ausging nu poate fi de față, plecat fiind la Monaco în probleme de finanțe. Sunt de față: Titus Abrudan, directorul general al uzinei şi gazda întrunirii, vicepreşedintele Uniunii Industrişilor din România Adreian Hațieganu (în timpul seratei se află că Jane Abrudan avusese o „Liaison" cu acest domn),

general colonel Sissescu Bârlad, şeful procurist, dl. Joung din Londra de la uzinele Vickers ş.a. Sunt conduşi prin hala cea mai luminoasă, unde maşinile rotative şi strungurile merg necontenit, desigur prezent este şi mirosul de ulei şi pe ici, pe colo praf, la care se adaugă muncitori pedanți, curați, binevoitori. Oaspeții râd amuzați, când citesc pe maşini anul construcției: „Düsseldorf 1877". Se face politică, se zic glume cu două înțelesuri, apare şi dna Jane, elegantă şi adecvată momentului spre optimizarea oaspeților. Apoi, aleasa societate se îndreaptă înspre Vila „Lebăda" situată pe versantul de vest al muntelui, între Gozna şi vârful Nedeia, într-un luminiş.

Aici trebuie înserat, că pregătirile pentru eventul numit încep cu săptămâni înainte. Vezi bine că silvicultorul Sprinz, fostul vecin al Brebenarilor fusese ridicat, înaintat la rangul de „maestru de vânătoare", şi Rosa, nevasta sa la cel de bucătăreasă şefă la vilă. Copiii acestui Sprinz, mulți şi ei la număr, contrastează cu Brebenarii, ei sunt blonzi, unii cu păr roşcat, pistruiați ca ouăle de cuc, dar foarte curați şi zâmbitori, prietenoşi. Aşa se face că Traian se refugiază des la Sprinz, la fel ca Persida şi mai mulți. O timpurie slăbiciune a lui Traian pentru roşcata-blondă Klara, cea mai în vârstă fată a familiei, îi va inunda sufletul.

Pregătirile vânătorii ne sunt cunoscute din „alia tempora": sălbăticiunile sunt aduse în aproprierea cabanei, altele sunt deja vânate, ca recolta vânătorii să pară mai bogată. Doamna Sprinz într-un „Dirndl" verde cu şorțuleț alb, fetele Sprinz cu buchețele de flori şi alături de ele pădurarul Sprinz, care, nu aşa, visează, că înalții oaspeți o vor „admira pe Klara" (p. 260). De aceea, dânsa şi-a pus rochia de crepè-de-chine şi o floare în păr. Sunt exersate vorbe de întâmpinare şi plecăciuni. Apare şi doamna Aldea şi soțiile inginerilor, împodobite ca „turturelele". Singurul care conversează cu ele este inginerul Munteanu (care - interesant - este alături de sindicatul muncitorilor). Pe trei pagini ne sunt descrise mâncărurile şi băuturile. Lipsesc însă „damele", care vor veni din Caransebeş spre bucuria înalților oaspeți. Dar iată că se porneşte o furtună, o vijelie, aşa încât „damele" sunt blocate între Piatra Albă şi Văliug. „Malheur" pentru organizatorul Sprinz…

Titus Abrudan o ține pe Jane în imediata sa apropiere. Aceasta schimbă priviri profunde cu Hațieganu, care la sărutatul mâinii i-a ținut mâna mai îndelung la buze, decât era permis. Jane se retrage în camera dânsei, Abrudan o urmează, ea îi trânteşte uşa în nas şi se încuie. Dar şi vicepreşedintele Hațieganu se retrage şi doreşte să i se aducă Coniac şi țigări fine la cameră. Înainte însă îi vinde lui Abrudan convenabil un pachet de acțiuni (1.000 acțiuni). Abrudan ştie să se revanşeze şi o trimite pe Klara Sprinz cu cogniacul Hennesy în camera oaspetelui. În timp ce în salon se dansează Foxtrott, Englisch-Walzer şi Shimmy, Klara aşează tava pe noptiera domnului Hațieganu, bucuroasă că cineva a remarcat „Dirndl"-ul ei şi floarea din păr. Charmeurul o

îmbie să bea o gură de coniac, ea simte o amețeală, el îi şopteşte vorbe dulci în ureche, o împinge pe pat, îi deschide nasturii de la rochie, o sărută pe brațe, pe sâni. Ea râde, se apără, apoi... (p. 272).

Când se trezeşte deabinelea, bate cu pumnii în uşă (Hațieganu sforăie mulțumit) şi-l strigă pe tatăl ei. Pădurarul se aruncă asupra lui Abrudan, este însă lovit în cap de un bărbat cu pumni de boxer.

Îl întâlnim din nou pe Sprinz în gara Oraviței, când cei doi băieți, Traian şi Ilie Daba, ieşiți din închisoare, caută în gară un consătean, care să le plătească drumul cu trenul. Nici Sprinz nu are bani: a fost „aruncat cu familia în stradă." Klara a plecat de acasă, Emil este curier la Asociația Germanilor, Alfred este slugă în Gărâna, Hilde este servitoare şi dna Rosa împreună cu micuța Helga sunt în Văliug la mama bătrână a pădurarului. Tablou de epocă...

Sprinz împarte ultima bucată de pâine cu băieții, apoi dispare, fiind mereu în căutarea unui avocat, care să-i apere interesele de om păgubit în demnitatea sa.

Băieții dorm lângă un stog de fân - Ilie adoarme imediat, Traian visează la mamic, la tatic, dar şi la învățătorul Damian. Apoi la cuvintele lui Lae Moise, care ținea cuvântări în puşcărie. Cum zice el „ ...noi suntem strănepoții iobagilor celor 82 de sate din Valea Bârzavei, care şi-au lăsat sângele la ridicarea uzinelor. Noi suntem prietenii, frații acelora ... care împreună am creat uzina modernă Semenic".

Când se trezirăbăieții, Traian puse întrebarea: „Tu, Tarzan, există o dreptate sau nu există?". Acesta răspunde: „Există, dar este atât de măruntă că ar trebui s-o cauți cu lumânarea în amiaza mare" (p. 372).

Cetind cartea, îți pui şi tu ca cetitor întrebarea: Oare a auzit muncitorul Breitenhofer în 2 ani de şcoala „Mihai Eminescu" de cuvintele înțelepte ale lui Diogene? Cine sau ce l-a învățat cele spuse despre țigările Astoria ale lui Abrudan, despre Cadillacul doamnei Jane, care „era scârbită de acest cuib părăsit al Bârzavei (p. 85)?

Figuri de stil alese împodobesc cartea. De exemplu metafora: „Şi-a legat strâns gândurile de tabla şcolii". Personificare: „O dimineață târzie de toamnă care, prin claritatea şi prospețimea sa, îți putea da curaj". „O sută şaizeci de ani au înghițit aceşti monştri munți de minerale şi au scuipat fier şi oțel" (p. 53). Comparație: „Tata a rămas mut precum vulturul care se rotea deasupra carierei de piatră" (p. 59).

Verbe potrivite împodobesc descrierea în capitolul „Înainte de primăvară". „O noapte fără stele. Pădurea frământa, limbi de vânt lingeau pătura de zăpadă, tulpinile fagilor suspinau, stejarii trosneau. Seva se ridica sub coajă. Somnul iernii, somnul pomilor, al tufişelor, al animalelor pădurii se apropie de sfârşit".

Deosebite sunt descrierile. Redăm una din colonia şomerilor (p. 185): „O grămadă de mizerie, acest sector cenuşiu: îndoite de vânt, gata să se pră-

buşească din tablă ruginită, lăzi vechi, cartoane şi şindrilă - sunt casele. De obicei copiii scormonesc în ogorul de zgură, căutând bucăți de cărbune, pe care ei le vindeau în oraş - un sac pentru o pâine." (traducere liberă).

Epilog: când tineri autori au fost întrebați de curând la expoziții de cărți „Gaudeamus", dacă talentul literar poate fi provocat, educat, ei au răspuns: „Un talent, chiar dacă nu este nativ, poate fi creat, dacă te exersezi timp de 10 ani, câte 2 ore pe zi în acest scop". Sau: „Ah, la ce bun? Meseria de scriitor este o îndeletnicire de nişă." De asemenea: „...este o profesie de ceaprăzar într-o vreme, când toată lumea umblă cu capul gol".

Şi totuşi: pe vremea lui Breitenhofer, scriitorii arătau cetitorului că există „Acei de sus şi ăştia de jos". Ei, scribii, şi-au câştigat un drum de mijloc, stimulând, umblând la puterea de gândire, la discernământul şi conştiința contemporanilor lor. De altfel, cei ce scriu în mileniul 3, doresc acelaşi statut. O meserie grea aşadar!

Astăzi însă vrem să ne gândim, mulțumindu-i la Anton Breitenhofer, reşițeanul, pentru moştenirea sa literară şi să-l iertăm pentru „avântul său politic postbelic", acesta fiind contracarat cu prisosință prin dragostea sa pentru oraşul de pe Bârzava - Reşița.

aprilie, 2012

Anton Breitenhofer und seine unerschöpfbare Inspirationsquelle: die Bersaustadt

von Prof. **Edith Guip-Cobilanschi**
Temeswar

„Reschitzas Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft sind eine unerschöpfbare literarische Inspirationsquelle." (1971, Anton Breitenhofer in einem Interview)

Anton Breitenhofer, der 14 Bücher als Autor hinterließ und in den 70er - 80er Jahren in den Lyzielschulbüchern in der Reihenfolge Adolf Meschendörfer, Erwin Wittstock, Oskar Walter Cisek, Alfred Marbul Sperber gelehrt wurde, war am 10. April 1912 in Reschitza in einer Arbeiterfamilie geboren. Er war auch jahrelang Arbeiter. Es kennzeichnet ihn der Werdegang eines Arbeiterkindes: Grundschule in Reschitza, noch zwei höhere Gymnasialklassen. Schon vor dem Zweiten Weltkrieg ist er Mitglied der Rumänischen Kommunistischen Partei, so dass er aktiv an dem Kampf gegen die zunehmende Faschisierung des Landes teilnimmt.

Kein Wunder also, dass er nach dem Krieg 1952 - 1954 für zwei Jahre nach Bukarest auf die Schule „Mihai Eminescu" für Literatur und Literaturkritik geschickt wird. Nachdem er auch die politischen Vorlesungen an der „Ştefan Gheorghiu"-Akademie absolviert, wird er (1954) Chefredakteur der Tageszeitung „Neuer Weg".

Sein Debüt fällt schon aufs Jahr 1950: „Sieg in der Arbeiterstadt. Roman". Es folgen: 1958 „Aus unseren Tagen", 1959 „Im Lande der Skipetaren", 1960 „Die Lehrjahre des Franz Jacobi" (1961 übersetzt: „Ucenicia lui Jakobi"), 1962 „Das Wunderkind und andere Erzählungen", 1966 „Am Weltbuckel. Roman", 1969 „Der Mädchenmaler. Roman", 1971 „Ciudata prăbuşire. Roman", 1973 „Prea târziu pentru Marilena. Roman", 1979 „Zeitbilder. Reiseaufzeichnungen und Reportagen aus Europa und Asien", 1982 „Spiel mit dem Feuer. Roman" und 1987 „Pe culmile Semenicului. Roman".

Infolge seiner regen literarischen Tätigkeit wird Anton Breitenhofer Mitglied im Büro des Schriftstellerverbandes aus Rumänien. Zwischen 1962 und 1968 ist er im Exekutivausschuss dieses Verbandes, 1968 Mitglied des Staatskomitees für Kunst und Kultur. 1973 wird er vom Schriftstellerverband ausgezeichnet. Für seine politische Einstellung wird er schon 1961 im Rahmen der Festlichkeiten anlässlich des 40-jährigen Bestehens der Rumänischen Kommunistischen Partei ausgezeichnet.

Als anerkannter Schreibender starb er am 20. Dezember 1989 in Bukarest.

Er griff die Ereignisse und Gestalten seiner Werke aus der Wirklichkeit. Beim Lesen empfindet man immer die starke Erlebnisgrundlage mit autobiografischen Elementen. So die liebevolle, bis ins Einzelne gehende Beschreibung der Heimatstadt Reschitza (der Kreuzberg, die Grabengasse, das Arbeiterheim) mit ihrer Umgebung (Zerowa, Cuptoare, Ponor, der Semenik, die Goznа ...), die Vorliebe für bestimmte Berufe (Hochofenmaurer, Schlosser, Lokführer, Förster) oder bestimmte Liebhabereien der Personen (Vogelhändler, Bäckergeselle oder Gehilfe, Briefmarkensammler, „Sonntagsjäger" d.h. Wilderer usw.).

Seine Gestalten (immer wiederkehrend) kreisen durch alle seine Bücher - gemeint diejenigen, welche die arme, nicht immer duldsame Arbeiterklasse prägen, und ihre Wiedersacher, „die Burschuj", die Generaldirektoren, Oberprokuristen, Polizeichefs, Kommissare, bis zu den Besitzern der Schwerindustrie aus dem Bant, die Aktionäre.

Der Roman, der eigentlich das Leben in der Südbanater Industrielandschaft in den Vorkriegsjahren (1929 - 1933) dem Leser eröffnet, ist das Buch „Am Weltbukel" - 1966 erschienen.

Kaum der Universität entwachsen, sollten wir, junge Unterrichtende, damals das Buch lesen. Wir waren damals gesättigt vom sozialistischen Realismus. Einige von uns erlebten die Unzulänglichkeiten einer Arbeiterstadt und

gingen an das Buch mit Widerwillen. Beinahe 45 Jahre später, den „Deutschen Literaturtagen in Reschitza" zuliebe, als ein Jahrhundert seit der Geburt Breitenhofers gefeiert werden soll, wagte ich mich an den Roman heran.

Es fesselte mich von Anbeginn die Tatsache, dass der Held des Buches ein Kind ist, ein Schüler - Traian Brebenar - der älteste von 6 Kindern (und vielleicht wären sie noch mehr geworden, wenn der Vater Ion Brebenar nicht vom Hochofen gestürzt wäre). Der Junge ist gelehrig, will in die Schule, hat aber wenig Zeit dazu. Es fehlt auch das Geld für Hefte und Bücher. Da fiel mir die Lektion „Der Semmelbub" ein, die gleich zweimal unterrichtet wurde, einmal in der VIII. und das zweite Mal in der XII. Klasse.

Der Inhalt hatte Erfolg bei den Schülern und die Fabel des Romans fiel mir sofort ein: In der Bersaustadt lebt die kinderreiche Familie des Schlotmaurers Ion Brebenar. Ihr Schicksal, wie das vieler Arbeiterfamilien hängt von dem Auf- und Niedergang der Semenic AG-Werke ab, dies in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen. In unermüdlicher Arbeit (zuerst als Maurer, dann als Steinklopfer am Steinbruch arbeitend) bringt Ion Brebenar seine Familie (anfangs hat er nur 5 Kinder - das 6. kommt zur Welt einen Tag nach seinem Ableben) durch. Die Kinder, d.h. der Älteste, Traian und die 4 „Papiken" (Sile, Andreiasch, Mischu und Neluzu) genießen ihre Kindheit ganz in ihrer ärmlichen Weise als „Grabengassenbuben".

In ihre Kinderspiele greifen ständig die Zeitereignisse, d.h. die Krisenjahre, die Arbeitslösigkeit der Väter, Kampf der Abeiter, Ausbeutung und Unterdrückung mit unerbittlicher Härte ein. Brebenars Familie lebt im größten Elend, seit der Vater bei einem ungeklärten Arbeitsunfall verunglückt.

Traian, 10 Jahre alt, besucht die Schule, will aber der Mutter helfen, da er der Größte unter den Geschwistern ist. Zuerst ist er Semmelbub. Als solcher klappert er von 6 h früh bis es zur ersten Stunde in der Schule einläutet den Kreuzberg ab, verteidigt sein Revier, rauft wild mit dem stärkeren Adamek Gyuri, erlaubt sich aber dann und wann auch eine Semmel zu „luppeln". Um einen größeren Geldbetrag zu verdienen, übernimmt Traian zusammen mit seinem Freund Ilie Daba eine schwere Arbeit: Sie zerschneiden mit einer Handsäge beim Kaufmann Engleitner einen großen Stapel Holz. Als nach tagelanger schwerer Arbeit (währenddessen sie nur eine Kümmelsuppe mit einem Kant Schwarzbrot täglich bekommen) Engleitner sich weigert, ihnen den Arbeitslohn auszuhändigen, halten die Jungen sich schuldlos, indem sie die Handsäge verkaufen. Sie werden aber erwischt und obwohl sie minderjährig sind (Traian etwa 10, Ilie 13-14), abgeurteilt. Mit seinem blechernen Schulranzen wandert Traian mit Ilie ins Gefängnis nach Orawitza. Der Bäcker zahlt die Zugkarten für die beiden und den Gendarm, ansonsten hätten sie zu Fuß wandern müssen. In Orawitza verrichten sie die schmutzigsten Arbeiten - sie fegen und reinigen Latrinen. In seinem Schulranzen hat Traian

aber auch seine Malmappe und skiziert die Porträte der Häftlinge und der Soldaten, die sie bewachen. Er erregt Aufsehen. Nach 2 Wochen werden die Jungen auf das Eingreifen eines Unbekannten (anzunehmen eines „Genossen" der Arbeiterschaft) entlassen. Sie haben kein Geld für den Rückweg, werden aber doch dann und wann von LKW-Fahrern aufgenommen, bis sie endlich vor dem Wald der Bersaustadt stehen, hinter dem der Semenik sich auftürmt. Sie sind jetzt verdienstlos, aus der Schule ausgewiesen (auch das Zusammenkommen mit der Mutter Persida wird nicht geschildert). Vor den (noch) Kindern steht die schwerwiegende Frage: „Was nun?". Der Schluss bleibt offen...

In den ersten drei Abschitten des Romans werden der Reihe nach Traian (die Hauptgestalt), „die Mamik" Persida und „der Tatik" Ion Brebenar vorgestellt. Sie bewohnen ein kleines Haus mit noch 4 Kleinkindern („die Papiken"), die nichts herbeibringen, aber essen wollen: der magere, hurtige, einfallsreiche Traian mit klugen Augen; Persida, die den ganzen Tag wäscht und putzt, weil „Lokomotiven Tag und Nacht auf dem Fahrdamm vor ihren Fenstern manevrieren, und Kohlenruß und Rauch dringen durch die Ritze in die Wohnung, so dass die Vorhänge, Teppiche und selbst die Bettwäsche Spuren vom Werkhof tragen" (S. 21). Persida legt ständig die Hand auf ihren Leib, wo ihr Sechtes noch ruht. Sie blickt dabei auf das Muttergottesbild, das unter dem ärmlichen Licht des Öllämpchens schimmert. Dann kommt Ion Brebenar heim - ein großes Gesicht, tiefe schwarze Augen, strenge Brauen, eine Höckernase (die alle seine Buben erbten), gelbliche Zähne und darüber einen hufeisenförmigen Schnurbart. Kinn und Wangen sind kräftig. Er weiß, dass sein Urgroßvater Rauberhauptmann war, vielleicht sein Großvater auch noch. Er arbeitet schwer, obwohl er wie alle anderen Nachbarn aus Maisbrei, Nudeln, Kartoffeln und Maiskörner im Salzwaser gekocht, lebt. Traian hegt den einen Wunsch „seinem Vater einmal Erdnüsse, in Salz geröstet, vorzustellen, damit er auch den dritten Schlot fertig mauern könnte" (S. 15).

Um diese Arbeiterfamilie kreisen Nachbarn und Mitschüler Traians: Sie tragen Flicken an den Kleidern, ihre Ohrläppchen sind blutleer. In der Klasse stinkt es nach Petroleum und Knoblauch, niemand hat eine Uhr, auch Lehrer Damian hat keine. Das Scheibenloch in der Klasse ist mit Papier verklebt, so dass der zerschlissene Anzug Damians, seine Glatze und der lange, sorgenvolle braune Blick „zur Ambiente" passt. Die Leute haben alle Spottnamen, manche sind geradezu einfallsreich: Pipalungă (Brebenars); Totenvogel (Seidl Gusti, der Sargtischler), Pfeifenstummel, Blitzkäfer, hingegen ist der Generaldirektor - der „Herrgott" (uzw. ein Herrgott in Zivil).

Die Gestalten des Romans sprechen in der persönlichen Schreibweise des Autoren. Oft ist sie aber bewusst volkstümlich, dem Reschitzaer Lokalkolorit zuliebe. Wir lesen: verhunzen für verderben; Watschenmaschine - grober

Mensch oder Kind; Herrschsuchtsfimmel - die Oberhand haben; luppeln - essen; Höcker - Nase; Goschen - Mund; verscherbeln - verkaufen; Kuckucksscheckig - sommersprossig; Krickeln - Rehhörner; der terische Doktor - der taube Doktor; schäffeln - trinken; die Burschuj - die Bürgerlichen.

Ein Gespräch mit dem Rottenbüchler, dem Prinzipal der Weinhandlung, wo gepanschter Wein verkauft wird, hat folgenden Ausgang: - Rottenbüchler verdreht die Augen - „Wia, Se wuans, mit'n Kellamasta um Wein? Istenem! Istenem! So a Unglig für mir und meine Firma. Se sains ja a Macher vum di Sozialisten duat owen. Az ur-istenem! Wie kann das Kaibel von Kellamasta mit so anen wie Se um Wein foan? Se richten's mir ja mit ihna Sozialistengoschen die Firma zugrund. Mann, ich blech' Ihna, wie viel Se wolln. I gib Ihna a Schippl Geld, nur halten's um Jesus Christus die Goschen!" (S. 50).

So sprechen wohl der Seidl Gusti, der Cătană, die Hebame Krutscho, der Adamek Gyuri, Ilie Daba u.a., nicht aber Titus Abrudan, der Generaldirektor, der sich den „Messias" mit Wilhelm Furtwängler oder Händel anhört, während in den Griviza-Werken geschossen wird. Um ihn stehen Daiculescu, der technische Direktor, Titi Aldea, der Oberprokurist, der Generaloberst Sissescu Bârlad, der Polizeichef Voinea und der Kommissar Cuzum.

Gekonnt sind die Beschreibungen Breitenhofers, die sich auf das Leben des Generaldirektors beziehen, in seiner Villa neben dem Wald gelegen, die Party in der „Schwan"-Villa und in einer besonderen Försterei. Diese konnte ich leider nicht identifizieren, so bekannt mir die Namen der „Macher aus Bukarest" klingen: Max Ausging (der schlaue Jude genannt) für Ausschnitt und Maxila, der Grieche mit den meisten Aktienscheinen, auf Malaxa gemünzt.

Abrudan ist ein schlanker, gebildeter Mann, äußerst gut und stäts passend gekleidet. Auch sein Windhund gibt ihm Würde. In den besten Jahren seiend, leidet er fortwährend, weil seine sehr junge Frau Jane Abrudan (gew. Craioveanu und eigentlich Ioana - Jane seit sie in London studierte, - das Bild passt zu unseren heutigen Politikern) sich weigert, mit ihm zu schlafen. Und wenn, wickelt sie sich in Decken ein, damit er sie nicht berührt. Er verbringt neben ihr schlaflose Nächte und damit er die Richtung seiner Gedanken verändere, denkt er an sein Aktienpaket, wie er reicher, angesehener werden könne, obwohl die Europakrise sich bemerkbar macht.

Nach außen täuschen die Abrudans ihr gezwungenes, langweiliges Eheleben. Sie spielen Teniss, laufen durch den Park, spielen mit dem Hund. Er weiß nicht recht: kann sie keine Kinder zeugen oder will sie keine. Jane reitet aus, geht wann sie will, kommt wann sie will und dann wird still an der Tafel des Speisezimmers gesessen. Der Schafkäse muss aus Târnova, die Butter aus Wolfsberg, die Langusten aus Neapel sein.

Die Drehscheibe des Romans schwankt antithetisch anschließend an den Schlackensturzhügel, wo unzählige Arbeitslose den Herbst, Winter und

Frühling verbringen, weil sie sich dort an der abgeworfenen noch rauchenden Schlacke wärmen können. Der Zug, der Einundzwanziger genannt, mit Lokführer, Heizer und ein Dutzend Arbeitern, mit Brechstangen bereit, fährt vor und die „Schlakeneier stürzen polternd und zischend den Hügel hinunter". Die Lok rangiert - das tut der 13-jährige Ilie Daba, der Freund Traian Brebenars.

In der Menge der Elenden - die Halde könnte die Kullisse zu dem Film „Die Elenden" nach Victor Hugos Buch liefern - erscheint Professor Königskerze (Name einer gelben Blume; sie war die einzige, die auf der öden Halde blühte). Der Professor lehrte einst Naturkunde, er war Absolvent der Budapester Malerakademie, er hatte ein Zimmer, eigentlich ein Maleratelier, zog es aber vor, in freier Natur zu leben, zog sich bis auf die nackte Haut aus, wusch sich in eiskaltem Wasser, turnte auf der Halde und saß in Joga-Stellungen herum. Er nannte alle „Brüder und Schwestern", pries die Natur, war Vegetarier, als Philosoph Pantheist und lehrte Traian malen. Seine Reden sind gefärbt von Weisheiten großer Geister. Um sein Tun und Lassen kümmert sich niemand, manchmal der Säufer Truia, der die Menschen „gutherzige Schweine" nennt, weil sie ihn auslachen. Sie verstehen nicht, was an seinem Herzen nagt und die Gedärme verbrennt wie Feuer - die Not.

Diese Not hatte alle Arbeitslosen in ihren Krallen, so dass es zu einem Streik kommt. Abrudan muss den Arbeitern „anbieten, was er kann und wie es ihm auch auferlegt wird, den Lohn zu senken". In dem Wirrwar vergleicht der Generaldirektor die Arbeitertypen in Gedanken mit Tolstois Mushiks und mit jenen aus dem Roman Shows. Der Leser hört den Arbeiter Vasile Ghiju (in Opanken und Bauernhemd gekleidet) und dann Ion Brebenar, der unter anderen Vorwürfen Titus Abrudan ermahnt (S.114). „Bitte versetzen Sie sich wenigsten einmal in meine Lage: Meine Frau schwanger, sie erwartet das sechste Kind, der Winter vor der Tür und wir haben nichts zu fressen im Haus. So kann es sein, dass auch Sie eine schwangere Frau, die im Steinbruch arbeiten müsste, haben. Wir sind doch schließlich Menschen, Herr Generaldirektor! Stellen Sie sich einmal vor, ihre Frau wäre schwanger..." Die Worte treffen den kinderlosen Abrudan wie ein Blitzschlag, Die Sitzung wird aufgehoben. Ein Tumult und Durcheinader folgen.

Auch der Absturz vom Hochofen, den er, Ion Brebenar, angeblich ausbessern muss, ist eine schwere Folge davon. Sein Testament? Weise Worte wie: „Zuletzt holen wir doch den Prügel und fetzen drein."

Das Begräbnis Ion Brebenars mit Heulen und Schreien der ohnmächtigen Persida, die den total zerfetzten Gatten zum letzten Mal küsst, dann abgeführt wird von den Nachbarn, weil ihre Wehen zur Geburt der Tochter Marilena einsetzen, steigt wie aus dem Nebel des Elends rumänischer Arbeiter in den 30er Jahren. Nur Traian, dessen Knie zittern, fühlt sich mächtig, weil alle Sirenen blasen und immer mehr Lokomotiven setzen zum Abschied vom Schlotmaurer ein.

Tage darauf kommen ins Werk Herrschaften aus London und Bukarest, um das Semenik AG-Werk zu sanieren, zu modernisieren. Leider kann der „verehrte Präsident Max Ausging nicht dabeisein, er muss nach Monaco in Geschäftsangelegenheiten verreisen.

Es sind zugegen: Titus Abrudan, der Reschitzaer Generaldirektor und Gastgeber, der Vizepräsident des Rumänischen Industriellenverbandes Adrian Hațieganu (während des Abendessens stellt sich heraus, dass Jane Abrudan mit ihm eine Liaison hatte), Generaloberst Sissescu Bârlad, ein Engländer, Herr Joung von den Vickers-Werken, Titi Aldea - der erste Prokurist u.a. Sie werden durch die reinste und hellste Halle des Werkes geführt - mit surrenden Drehbänken, Bohrmaschinen aller Art, Ölgeruch und Staubdunst, dazu reine Arbeiter. Die Gäste lachen amüsiert, als sie auf den Maschinen die Baujahre lesen: „Düsseldorf 1877". Es wird politisiert, Witze werden erzählt, auch Frau Jane erscheint, was die Herren ermuntert und dann wird zur Villa „Schwan" gefahren, an den Westhang des Gebirges zwischen der Gosna- und der Nedeiaspitze, in einer Waldlichtung gelegen.

Hier muss gesagt werden, dass Wochen vorher der Förster Sprinz, einst Nachbar der Brebenars, zum Jagdmeister befördert wurde und seine Frau Rosa zur Oberköchin in der Villa. Die Kinder dieses Sprinz sind das Gegenteil zu den Brebenars, da sie „gelbblond und rothaarig" sind, sommersprossig wie Kuckuckseier, aber stets rein und akurat. So kommt es, dass Traian oft Zuflucht bei den Sprinz sucht und Persida Trost und noch mehr. Eine frühe Schwäche Traians regt sich für die Älteste der Sprinzkinder, Klara.

Die Vorbereitung der Jagd mit dem Herbeitreiben des Wildes, das vorzeitige Erlegen des Wildes, damit es so aussehe, als ob die Herren die besten Jäger wären, ist einzigmalig. Die Sprinzin im grünen Dirndl und weißer Schürze, die aufgeputzten Mädchen mit Blumensträußchen in der Hand und dazu der Förster Sprinz, der davon träumt, dass „die hohen Herren sich in Klara verschauen werden" (S. 260). Dafür das neue Crepè-de-Chine-Kleid und die Blümchen in der Hand und ins Haar gesteckt, Knixe werden geübt. Es erscheinen nach der Jagt auch Frau Aldea, die Frauen der Ingenieure, aufgeputzt wie Turteltauben. Der einzige, der sich mit ihnen unterhält ist der Ingenieur Munteanu (der für das Syndikat der Arbeiter agiert, ohne dass die Herren mit den Aktienpaketen es wissen). Auf 3 Seiten werden Essen und Getränke aufgezählt, es fehlen aber die „Damen", die von Karansebesch herbeigebracht werden sollten. Weil ein Gewitter sondergleichen aufzieht, bleibt der Wagen mit den „Damen" zwischen Piatra Albă und Franzdorf stecken. Malheur für den Förster Sprinz, denn die angeheiterten Herren wünschen die „Damen" herbei.

Titus Abrudan hält seine Frau Jane in seiner nächsten Nähe. Diese wechselt Blicke mit Hațieganu, der ihre Hand länger an seinen Lippen hält als der Anstand es erlaubt. Als Jane auf das Zimmer geht, folgt ihr der Gatte, sie

aber schlägt die Tür wild zu und sperrt sich ein. Vizepräsident Hațieganu wünscht auf sein Zimmer mit Cognac und feinen Zigaretten bedient zu werden. Nachdem er Herr Abrudan ein Aktienpaket der AG (d.h. 1.000 Aktien) günstig verkauft, weiß dieser sich zu revanschieren und schickt Klara Sprinz mit dem Hennesy-Cognac ins Zimmer des Hațieganu. Während im Salon Foxtrott, Englisch-Walz und Schimy getanzt wird, stellt Klara das Tablett mit dem erwünschten Getränk Herrn Hațieganu auf das Nachtkästchen. Der Charmeur schenkt ein, fordert Klara auf, auch etwas zu trinken, wonach sie „einen Schwindel" fühlt. Er flüstert ihr schöne Worte ins Ohr und drängt sie zum Bett. Er öffnete das Seidenkleid, küsste sie auf dem Arm, auf die Brust. Sie lächelte, wehrte sich, aber... (S. 272).

Als Klara aus dem Taumel erwacht, hämert sie mit den Fäusten an die Tür und ruft nach ihrem Vater. Dieser stürzt sich auf den Genaraldirektor Abrudan, wird aber von einem Mann mit Boxergesicht niedergeschlagen.

Dem Förster Sprinz begegnet der Leser wieder im letzten Abschnitt des Romans, als die beiden Buben Traian und Ilie Daba aus dem Gefängnis entlassen werden und geldlos auf dem Orawitzaer Bahnhof sich herumtreiben. Auch Sprinz kann ihnen kein Geld borgen, er erzählt aber, er käme nach Orawitza, um den „Schuft Abrudan", einen Prozess zu machen. Er, der Waldheger, wurde mit seiner Familie auf die Straße gesetzt. Klara sei von zu Hause weg, Emil ist Laufbursche bei der Deutschen Volksgemeinschaft, Alfred ist Knecht in Wolfsberg, Hilde ist Dienstmädchen, die Frau Rosa und die kleine Helga seien in Franzdorf bei seiner uralten Mutter. Sie teilen sich noch (gemeint Sprinz und die Buben) den letzten Kanten Brot des Waldhegers, dann verschwindet dieser. Die Jungs schlafen neben einem Heuschober. Ilie schläft gleich ein, Traian denkt an seine Mamik und an die Papiken von daheim und an den Lehrer Damian, der einzige, der ihm helfen kann, damit er einmal Lokführer wird. Er denkt auch an die Worte des Lae Moise, der im Orawitzaer Knast Reden hielt: „...wir sind die Urenkel der Leibeigenen aus der Bersaustadt und jener zweiundachtzig Dörfer des Semenik-Gebietes, die beim Bau der Fabriken verblutet sind. Wir sind die Freunde, die Brüder... die mit uns zusammen das moderne Semenik-Werk geschaffen haben".

Beim Erwachen fragt Traian seinen Freund: „Du, Tarzan, gibt es überhaupt eine Gerechtigkeit oder gibt es sie nicht?" Der antwortet: „Die gibt es... aber sie ist so winzig, dass man sie mit der Kerze in der Hand bei helllichtem Tag suchen muss" (S. 372).

Das Buch lesend stellt man sich unwillkürlich die Frage: Hat der Arbeiter Breitenhofer in 2 Jahren „Mihai Eminescu"-Schule von den weisen Worten eines Diogenes gehört? Was gaben ihm die Worte über die Astoria-Zigaretten des Generaldirektors ein, über den Cadillac der Frau Jane die „angeödet war von dem Bersaunest"? (S. 85)

Die bildhaften Tropfen schmücken erschtaunlich das Werk. So Metaphern: „Er band seine Gedanken an die Schultafel fest"; Personifizierung: „...ein Spätherbstmorgen der einem mit seiner Klarheit und Frische Mut einflossen konnte", „Hundertsechzig Jahre hatten diese Ungeheuer Wälder und Erzberge verschlungen und Eisen und Stahl ausgespien". Weit und breit „hing der Himmel ständig voll Feuerglut und Rauchwolken" (S. 53). Vergleich: „Der Vater blieb so stumm wie der Adler, der über den Steinbruch seine Kreise zog" (S. 59).

Die treffsicheren Verben schmücken die Aufzählung im Abschnitt „Vorfrühling" (S. 84). „Sternloser Nachthimmel. Der Wald rauschte. Windzungen leckten an der Schneedecke. Buchenstämme, Eichen knarrten, Säfte tauten auf. Der Winterschlaf der Bäume, der Hecken, der Waldtiere ging zu Ende". Desgleichen die Beschreibung der Kolonie der Arbeitslosen (S. 185): „Ein Haufen Elend, dieses graue Viertel; Windschief und wackelig aus verrostetem Blech, alten Kistendeckeln, Dachpappe und Schindeln zusammengeflickt. Zumeist wühlen Männer und Kinder in den Schlackentrümmern herum und suchten nach Koksbrocken, die sie in der Stadt - einen Sack für ein Brot - einhandelten". Usw. Usf.

Als junge Autoren vor kurzem in der Buchausstellung „Gaudeamus" gefragt wurden, ob ein literarisches Talent anerzogen werden kann, wenn man auch nicht nativ damit begnadigt wurde, gaben sie zur Antwort: „Man kann ein Talent erzeugen, wenn Zeit von 10 Jahren 2 Stunden täglich daran geübt wird", oder: „Ah, der Schriftstellerberuf ist ein Nischenberuf". Auch: „...ein Hutmacherberuf in einer Zeit, in der alle mit bloßem Kopf herungehen".

Zur Zeit Breitenhofers zeigten die Schreibenden den Lesern, dass es eine Klasse „jener von oben" gab und „diese von unten". Sie, die Schriftsteller, erwarben sich einen Mittelweg, indem sie das Denkvermögen und das Bewusstsein ihrer Mitmenschen förderten. Eigentlich wollen auch die Schreibenden des 3. Milleniums dasselbe tun. Ein schweres Handwerk. Heute wollen wir aber - dankend - an Anton Breitenhofer, den Reschitzarer, denken.

April, 2012

Banater Berglanddeutsche
Mitteilungsblatt des Heimatverbandes Banater Berglanddeutscher e.V.
Folge 92 München-Wien, Mai-Juni 2000 16. Jahrgang

Folge 159, 28. Jahrgang, März - April 2012

Anton Breitenhofer zum 100. Geburtstag

Die ungewöhnliche Karriere eines deutschen Arbeiters aus Reschitza im kommunistischen Rumänien

von **Herta Drozdik-Drexler**

Anton Breitenhofer war von 1954 bis zu seiner Pensionierung 1976 Chefredakteur der Tageszeitung „Neuer Weg". In diesen Jahren wurde aus einem „Presseorgan" von Gnaden der kommunistischen Partei eine Zeitung, die in ihren besten Jahren täglich in einer Auflage von 70.000 Exemplaren erschien und in fast allen rumäniendeutschen Familien gelesen wurde.

Hans Liebhardt veröffentlicht Ende der 1990er Jahre in der „Allgemeinen Deutschen Zeitung für Rumänien" Erinnerungen an seine Zeit beim „Neuen Weg", auch an Breitenhofer.

„Seine Landsleute fragen mich gelegentlich, ob sie Anton Breitenhofer als Schriftsteller ehren sollen. Darauf antworte ich immer: Er war ein sehr guter Mensch, wahrscheinlich von Natur aus, er hatte aber auch alles erreicht, was ein deutscher Funktionär in Rumänien erreichen konnte. Er war Chefredakteur der deutschen Zentralzeitung, er war Mitglied im Zentralkomitee der Partei, Abgeordneter in der Großen Nationalversammlung, später Mitglied des Staatsrats, selbstverständlich Mitglied des Schriftstellerverbands in Rumänien. Er musste für sein Vorwärtskommen also weder mit den Ellenbogen stoßen noch andere mit Füßen treten, er konnte allen Leuten gegenüber mit reinem Gewissen ein guter Mensch sein."

In Breitenhofer nur einen „guten Menschen" zu sehen, dem die Karriere quasi in den Schoß gefallen war, wird dem Parteifunktionär und Chefredakteur nur zum Teil gerecht. Aussagekräftiger dürfte die Bemerkung des Pressefotografen Edmund Höfer sein: „Er hat uns den Rücken frei gehalten."

Anton Breitenhofer hat im kommunistischen Rumänien eine ungewöhnliche Parteikarriere gemacht. Zwei Lebensumstände waren Voraussetzung für diese Karriere: seine Mitgliedschaft in der Kommunistischen Partei seit 1941 und die Tatsache, dass er Deutscher war.

Man muss die Zeit, in der Breitenhofer gelebt hat, und das Reschitzaer Arbeitermilieu, in dem er sozialisiert wurde, kennen, um Breitenhofers Wirken unvoreingenommen zu bewerten.

Ein Leben im Wandel der Zeiten

Anton Breitenhofer wurde am 10. April 1912 als Sohn eines Fabrikarbeiters in Reschitza geboren. Mit 14 verließ er die Schule, um, wie in Reschitzaer Arbeiterfamilien üblich, in der Fabrik, damals U.D.R., einen Beruf zu erlernen. Danach arbeitete er als Maschinenbauschlosser in der alten Maschinenfabrik.

Eine starke Gewerkschaftsbewegung und die Sozialdemokratie waren in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts in der Reschitzaer Arbeiterschaft tief verwurzelt. Deren Ideale haben die Arbeiterjugend jener Zeit geprägt. In der 1929 in deutscher Sprache erschienenen Broschüre „25 Jahre Arbeiterbewegung in Reschitza" schreibt Victor Brătfălean, dass der „Hass gegen die Ungerechtigkeiten der kapitalistischen Welteinrichtung" die Arbeiterschaft motiviert hat, „den Kampf gegen diese Gesellschaftsordnung aufzunehmen." Und dazu gehörte auch „der Kampf gegen die Unwissenheit der Arbeiter". Was damals klassenkämpferisch klang, heißt heute „soziale Gerechtigkeit" und „Bildung für alle".

Breitenhofer war Mitglied der „Sozialistischen Arbeiterjugend", erinnert sich Robert Grabovszky. In der Zeit der großen Weltwirtschaftskrise 1929 - 1933 wurde er, wie viele Reschitzarer, arbeitslos.

1940 führt die Gründung der „Deutschen Arbeiterschaft Rumäniens" zu einer Spaltung der Arbeiterschaft nach Nationalität. Die meisten deutschen Arbeiter schließen sich der DAR an. Viele waren unpolitisch, aber sie fühlten sich als Deutsche dazu verpflichtet. Andere sind gegen die Spaltung der Arbeiterschaft, einige von ihnen werden von der Polizei vorübergehend verhaftet, unter ihnen Anton Breitenhofer. 1941 treten er und andere der im Untergrund tätigen kommunistischen Partei bei. Später wird Breitenhofer in seiner Erzählung „Der Fünfzehnte" seine Politisierung in dieser Zeit thematisieren.

Hans Wania erinnert sich an ein Plakat in deutscher Sprache, das im Herbst 1944 in Reschitza erschienen war. Es enthielt einen Aufruf, unterzeichnet von Antifaschisten, unter ihnen Breitenhofer. Daraufhin kritisierten Vertreter der bürgerlichen Parteien in einer Sitzung des „Nationaldemokratischen Blocks", bestehend aus Liberalen, Tzaranisten, Sozialdemokraten und Kommunisten, dass in Reschitza noch „Druckerzeugnisse in der Sprache Hitlers" erscheinen. Nach dem 23. August 1944 hatten die Deutschen als ethnische Gruppe kein Recht auf öffentliches, eigenständiges kulturelles Leben.

Am Vorabend der Deportation findet im Arbeiterheim eine Versammlung der Antifaschisten statt. Mihai Dalea, seit kurzem Kreissekretär der Kommunistischen Partei, überbringt seinen deutschen Genossen die Weisung des Zentralkomitees: Ihr geht. Alle. Drüben sagt ihr dann den anderen, was wir zerstört haben, müssen wir jetzt aufbauen. Georg Hromadka entzieht sich der Deportation, „aus Protest gegen das ungeheuerliche Prinzip der Kollektivschuld". Breitenhofer fand damals gerecht, was die KP von den deutschen

Antifaschisten verlangte. Im Januar wurde er wie viele seiner Landsleute zur Zwangsarbeit in die Sowjetunion deportiert, kam in den Ural, nach Berezovsk. „Im Lager bildete sich ein Komitee, wir mussten an Sitzungen teilnehmen, sie hielten Ansprachen, um uns politisch umzustimmen („umdenken" wie sie sagten)", schreibt Karl Bereznyak in seinen Erinnerungen an jene Zeit. Dem Komitee gehörten auch Anton Breitenhofer und Erich Wayand an. Im Herbst 1946 standen neben anderen Altkommunisten auch die Namen Breitenhofer und Wayand auf der Liste jener, für deren Repatriierung sich die KPR bei den Sowjets eingesetzt hatte. So kam Breitenhofer bereits im Oktober 1946 nach Reschitza zurück.

Von den Kommunisten unter Druck gesetzt, beschließt die Mehrheit der Sozialdemokraten auf ihrem Landeskongress 1947, mit der Kommunistischen Partei über die Schaffung einer „Einheitspartei" zu verhandeln. Leontin Sălăjan kommt im Auftrag der KP ins Banater Bergland, um für das Projekt zu werben, erinnert sich Grabovszky. Die meisten hiesigen Sozialdemokraten sind dagegen. Sie befürchten zu recht, die kaum abgeschüttelte braune Diktatur könnte nun durch eine rote Diktatur ersetzt werden. Das wollen sie verhindern. Doch ihre Chancen stehen schlecht. Ende 1947 beginnen die Verhandlungen zwischen den beiden Arbeiterparteien und bald darauf erfolgt deren Vereinigung zur Einheitspartei unter dem Namen „Rumänische Arbeiterpartei". Die Sozialdemokraten, die dagegen waren, werden nicht in die neue Partei aufgenommen. Ihre Führer, unter ihnen Georg Hromadka, werden verhaftet. Breitenhofer bleibt an der Seite der Kommunisten. Er ist unter den Reschitzaer Altkommunisten nicht der einzige. Eine Vorstellung von den Karrieremöglichkeiten, die sich ihm damit eröffnen würden, hatte er kaum, wohl aber die Hoffnung, dass sich in einem kommunistischen Rumänien die Ziele der Arbeiterbewegung - soziale Gerechtigkeit und Bildung für alle - verwirklichen lassen würden.

Die erste große politische Aktion, an der Breitenhofer in führender Funktion teilnimmt, ist die Verstaatlichung am 11. Juni 1948. Breitenhofer leitet diese Aktion in der Forstdirektion der U.D.R. in Orawitza, deren Direktor er anschließend wird.

Nachdem die Kommunisten 1948 Alleinherrscher im Land wurden, erkannten sie die Deutschen als eine der „nationalen Minderheiten" an und gewährten ihnen entsprechende Rechte. Dafür sollen sie sich dem neuen Regime unterordnen und im Geiste der kommunistischen Ideologie „umerzogen" werden. Auf Weisung der Partei wurde dazu am 13. Februar 1948 das Deutsche Antifaschistische Komitee (auch Antifa-Komitee genannt) gegründet. Es hatte keine eingeschriebenen Mitglieder. Geleitet wurde es von einem Exekutivkomitee, in das Deutsche berufen wurden, denen die Parteiführung traute. „Vorzeigedeutsche", die man aus Reschitza in das Exekutivkomitee berief, waren Anton Breitenhofer und Josef Puvak. Schon bald gab es Antifa-

Gebietskomitees mit eigenen Räumlichkeiten in vielen Städten, auch in Reschitza. Breitenhofer zog nach Bukarest um.

Ab 1949 gab das Antifa-Komitee die Zeitung „Neuer Weg" heraus. 1953 wurde das Antifa-Komitee aufgelöst. 1954 wurde Breitenhofer Chefredakteur beim „Neuen Weg". Um seinen neuen Aufgaben gewachsen zu sein, nutzte Breitenhofer Bildungsmöglichkeiten, die ihm die Partei bot. 1952 - 1954 besuchte er das Literaturinstitut „Mihai Eminescu" und 1955 - 1956 die Parteihochschule „Ştefan Gheorghiu".

In kurzer Zeit stieg Breitenhofer in höchste politische Ämter auf. 1952 wurde er Abgeordneter für den Kreis Billed in der Großen Nationalversammlung, 1955 Mitglied im ZK der RKP. Laut Eduard Eisenburger hatte Breitenhofer bis in die Mitte der 1970er Jahre noch folgende Funktionen: Stellvertretender Vorsitzender des Rates der Werktätigen deutscher Nationalität, Mitglied im Landesrat der Front der Sozialistischen Einheit in der Sozialistischen Republik Rumänien, Korrespondierendes Mitglied der Akademie für politische und soziale Wissenschaften. Er war Held der Sozialistischen Arbeit und Träger der Goldmedaille „Hammer und Sichel". Er war damit im Staatsapparat an wichtiger Stelle und konnte seinen Einfluss geltend machen, wenn er es als zweckmäßig erachtete.

Im „Neuer Weg"-Kalender 1978 berichtet Breitenhofer über einen Besuch in seiner Heimatstadt. Das alte Stadtzentrum ist Baustelle, vor der katholischen Kirche wird die Unterführung gebaut. „Das schaut ja wie nach einem Bombengewitter aus!" sagt Breitenhofer zu einem ehemaligen Arbeitskollegen. Da schwingt Trauer mit um das altvertraute Stadtbild.

In Reschitza wird Breitenhofers „Blick und der Gedanke auf Schritt und Tritt mit der Vergangenheit konfrontiert", was ihn dazu veranlasst, sich vor Augen zu halten, was die Politik, für die er sich ein Leben lang eingesetzt hat, bewirkt hat. Er zählt auf, was alles gebaut wurde, aber er betont auch, dass „es im Leben schließlich nicht bloß auf die Zahl der neuen Einrichtungen und Wohnungen ankommt, sondern auf das Wohlbefinden der Menschen, ... auf die Qualität des Lebens." Und er weist „auf den wesentlichen Unterschied von gestern und heute hin. Es gibt heute in Reschitza, wie im ganzen Land, keine Arbeitslosigkeit, keine Klassengegensätze, keinen Kapitalismus mehr. Es gibt Arbeit und Brot, gleiche Rechte und Bildungsmöglichkeiten für alle.... Früher konnten Arbeiterkinder in der Regel nicht studieren. Und heute gibt es in Reschitza und Umgebung unzählige Arbeiter- und Bauernfamilien, deren Söhne und Töchter der Intelligenz angehören."

Für Breitenhofer sind damit offensichtlich die Ziele, für die er sich einst als Arbeiter politisch engagiert hat, erreicht: Arbeit für alle, ein höherer Lebensstandard der Bevölkerung, kostenlose Bildung für Arbeiter- und Bauernkinder.

Den Zusammenbruch des kommunistischen Regimes hat Anton Breitenhofer nicht mehr erlebt. Er ist am 20. Dezember 1989 in Bukarest ge-

storben, wenige Tage vor Ausbruch der Unruhen, die zum Sturz Ceauşescus geführt haben.

Erst im Januar 1990 konnte Breitenhofer in seiner Heimatstadt Reschitza auf dem deutschen Friedhof beigesetzt werden, auf dem Berghang über der Altstadt und jener Stelle, wo vor dem „Bombengewitter" kommunistischer Bautätigkeit einst die Gasse lag, in der Breitenhofers Elternhaus stand.

Der Chefredakteur

Am 13. März 1949 erschien die erste Ausgabe der Tageszeitung „Neuer Weg" als „Organ des Deutschen Antifaschistischen Komitees in der Rumänischen Volksrepublik". Nach Auflösung des Antifa-Komitees wurde sie „Organ der Volksräte" und übernahm auch die Vertretung deutscher Belange. Ab 1973 bis zur letzten Ausgabe vom 31. Dezember 1992 erschien sie als „Organ der Front der Sozialistischen Einheit".

Anfangs fanden weder Antifa-Komitee, noch „Neuer Weg" bei der deutschen Bevölkerung Anklang. Sie galten als Machtinstrumente der Kommunisten, und mit denen wollten die meisten Deutschen nichts zu tun haben, zumal die Partei mit deren Leitung nur linientreue Genossen betraute. Und solche gab es kaum unter den Banater und Siebenbürger Intellektuellen, auch nicht unter den schwäbischen und sächsischen Bauern. Sie fanden sich unter der deutschen Arbeiterschaft, auch wenn diese nicht mehrheitlich kommunistisch gesinnt war. Erster Chefredakteur der Zeitung war Ernst Breitenstein, ein Illegalist aus Siebenbürgen. 1954 wurde der Reschitzaer Altkommunist Anton Breitenhofer Chefredakteur. Erich Wayand und Ernst Breitenstein wurden seine Stellvertreter. 1956 kam Georg Hromadka als Redaktionssekretär zum „Neuen Weg" und war damit dritter Reschitzaer in dem vierköpfigen engen Führungskreis der Zeitung.

In wichtigen Funktionen waren auch die Reschitzaer Josef Kloth (Kaderchef) und Christine Krämer (Leiterin der Abteilung Leserbriefe und zeitweilig Parteisekretärin). Damit war „das rote Reschitza" in den 1950er und 1960er Jahren in der Leitung des „Neuen Wegs" überproportional vertreten. „Dennoch litt der *Neue Weg* nicht unter einer Reschitzaer Schlagseite, zumal, wie bald zu erkennen war, rot und rot nicht immer gleich war", schreibt Franz Heinz, langjähriger Mitarbeiter der Zeitung, 1999.

Die einstigen Mitarbeiter vom „Neuen Weg", mit denen ich über Breitenhofer sprechen konnte, sagen, dass er ein guter Mensch war, dass er immer ein offenes Ohr für die Anliegen seiner Mitarbeiter hatte. Höfer betont, dass Breitenhofer großen Wert darauf legte, „gerecht" zu sein. Er sei politisch naiv gewesen, heißt es. Anlässlich eines Besuchs in einer Lokalredaktion fragten ihn die zwei jungen Redakteure, wie sie sich dem Securisten gegenüber verhalten sollen, der regelmäßig in der Redaktion vorbeischaute.

„Rausschmeißen!" antwortete Breitenhofer spontan. Die Geschichte dürfte nicht nur mit Naivität, sondern auch mit Breitenhofers Überzeugung zu tun haben. Sie kursierte unter den Mitarbeitern und hat manchen von ihnen in seiner eigenen Haltung der Securitate gegenüber den Rücken gestärkt.

Breitenhofer bestand darauf, dass die Leserbriefe ernst genommen wurden. Bei allen wichtigen redaktionellen Entscheidungen hatte er das letzte Wort. Das eigentliche Zeitungmachen überließ er aber seinen Stellvertretern und Georg Hromadka. Dieser war nach dem 23. August 1944 politisch nicht mehr mit Breitenhofer auf einer Linie. Trotzdem hatten die beiden ein gutes Vertrauensverhältnis, was für Breitenhofer spricht.

Walter Konschitzky, Redakteur der Temeswarer Filiale, erinnert sich, wie in der Chefredaktion um Inhalte gerungen wurde. Er hatte in den 1960er Jahren begonnen, Berichte alter Banater Schwäbinnen und Schwaben über ihr Leben zu sammeln. Er sprach darüber mit Erich Wayand, dem für Temeswar zuständigen stellv. Chefredakteur. Der wollte die Berichte veröffentlichen, doch Breitenhofer war dagegen. Der Gedanke, Lebensgeschichten von alten „Kulaken" in der Zeitung zu lesen, war ihm nicht geheuer. Doch Breitenhofer beharrte nicht stur auf seinem Standpunkt und ließ sich schließlich von Wayand überzeugen, der Veröffentlichung zuzustimmen. Die Geschichten erschienen als Serie unter dem Titel „Dem Alter die Ehr". Sie sind heute wertvolle heimatkundliche Zeugnisse einer untergegangenen Welt.

Im Rückblick kann man ein Ereignis vom März 1954 als Beginn einer Entwicklung sehen, die schon bald Früchte tragen sollte. Die Redaktion lud bekannte deutsche Intellektuelle aus dem ganzen Land - unter ihnen Erwin Wittstock und Alexander Tietz - ein und beriet mit ihnen, wie man das deutsche Kulturleben wiederbeleben und das kulturelle Erbe bewahren könnte. Wichtig war, den „fortschrittlichen Charakter" einzelner Aktionen und Werke nachzuweisen, um sie durchzusetzen.

Joachim Wittstock, Sohn des Schriftstellers, berichtet: „Der Prosaautor Erwin Wittstock (1899 - 1963) hatte zu Anton Breitenhofer ein kollegiales Verhältnis. Es reichte über die Förderung hinaus, die der Funktionär in gesellschaftlich-volklich-kulturellen Dingen erwirken konnte, war also nicht nur geschäftlich-dienstlicher Natur..." Dabei waren „beträchtliche Unterschiede weltanschaulicher Natur zu überbrücken..." Verkürzt gesagt: die beiden brauchten einander - Breitenhofer den Schriftsteller, der ihm bei der Wiederbelebung des kulturellen Lebens als anerkannte kulturelle Instanz der Rumäniendeutschen helfen konnte, und Wittstock den Parteimann, der ihm in Angelegenheiten, „die materielle und geistige Existenz des Schriftstellers" betreffend, behilflich sein konnte. Dass man über weltanschauliche Differenzen hinweg Kompromisse fand, hat die positive Entwicklung der Zeitung und des kulturellen Lebens der Deutschen (Schulen, Theater, Presse) ab Mitte der

1950er Jahre gefördert. Es war mitunter schwierig für beide Seiten, aber es hat funktioniert.

Während unter den ersten Redakteuren der Zeitung die meisten ohne höheren Bildungsabschluss waren, kamen später Absolventen der Germanistik dazu. Das Niveau der Zeitung wurde immer besser, ihr Themenangebot immer reichhaltiger. Die erste Seite gehörte der Parteipolitik. Das musste so sein. Dafür boten die anderen Seiten Gestaltungsspielraum. Und hier ging man manchmal bis an die äußersten Grenzen des damals Möglichen. Hier erschienen Reportagen aus allen Lebensbereichen der deutschen Bevölkerung, Interviews, Porträts, Reiseberichte, Beiträge zu regionalgeschichtlichen Themen. In der Kulturbeilage veröffentlichten namhafte Autoren wie Erwin Wittstock, Alexander Tietz und junge wie Paul Schuster u.v.a.. Hier waren Buchrezensionen und Filmkritiken zu lesen. Es gab eine Pionierseite. Ich erinnere mich an einen Wettbewerb, den die Pionierseite 1972 veranstaltet hat. Kunstwerke mussten erkannt werden. Eine deutsche Schulklasse aus Reschitza gewann den dritten Preis: einen Diaprojektor, der in festlichem Rahmen im Schulhof von der zuständigen Redakteurin überreicht wurde. Man kann an dieser Stelle nicht alles aufzählen, was der „Neue Weg" geleistet hat. Es war beachtlich.

Die Chefredaktion verstand es, im Laufe der Jahre ihren Auftrag so zu erfüllen, dass der „Neue Weg" eine Zeitung mit breiter Akzeptanz bei der deutschen Bevölkerung Rumäniens wurde. Die einstigen Mitarbeiter erinnern sich an einen Satz, der von der Chefredaktion in Arbeitsbesprechungen immer wieder zu hören war: „Wir haben nicht nur Zeitung zu sein!" Man kümmerte sich um die Förderung der deutschen Schulen, die Pflege der Muttersprache, um die zwei Deutschen Staatstheater ebenso wie um die dörflichen Laienbühnen und die Wiederbelebung der traditionellen Brauchtumsveranstaltungen. Die Chefredaktion sah es als ihr Anliegen, die deutsche Bevölkerung des Landes in allen Bereichen und Belangen zu unterstützen. Je nach politischer Großwetterlage gelang ihr das mal mehr, mal weniger.

Ein mir bekanntes Beispiel sei hier genannt. 1962 war die deutsche Abteilung am Lyzeum in Reschitza wegen zu kleiner Schülerzahl aufgelöst worden. 1965 absolvierte ein starker Jahrgang die deutsche 8. Klasse der Allgemeinschule. Es gab also genügend Interessenten für eine Lyzeumsklasse. Ein Elternkomitee beantragte deshalb beim Schulamt die Gründung einer deutschen Abteilung am rumänischen Lyzeum. Doch das Inspektorat und der Direktor des Lyzeums waren dagegen. Also fuhr eine kleine Delegation nach Bukarest zum „Neuen Weg". Dort trug man das Anliegen Christine Krämer vor, der Leiterin der Leserbriefabteilung. Am nächsten Tag wurde den Eltern mitgeteilt, sie könnten nach Hause fahren, man werde sich um ihr Anliegen kümmern. Und tatsächlich traf bald darauf in Reschitza die Genehmigung des Unterrichtsministeriums für die Gründung einer deutschen Abteilung

am Lyzeum ein. Wer letztendlich geholfen hatte, erfuhren die Eltern nicht. Aber ein Redakteur sagte mir, dass nur Breitenhofer kraft seiner Parteifunktionen solche Probleme lösen konnte. Die Abteilung besteht übrigens auch heute noch.

Der „Neue Weg" hat sich auch dafür eingesetzt, dass die Jahre der Zwangsarbeit in der Sowjetunion bei der Rentenberechnung als Arbeitsjahre berücksichtigt werden.

Breitenhofers Beitrag zur Erfolgsgeschichte der Zeitung ist nicht exakt messbar. Aber allein schon, dass an ihrer Spitze ein hochrangiger Parteifunktionär war, der diesen Erfolg wollte und dafür hinter seinen Leuten stand, hat der Zeitung genutzt. 22 Jahre lang war Breitenhofer der Chef beim „Neuen Weg". Es waren gute Jahre für die Zeitung. 1971 erhielt Anton Breitenhofer als Chefredakteur der Zeitung „Neuer Weg" das Verdienstkreuz Erster Klasse des Verdienstordens der Bundesrepublik Deutschland als Anerkennung für die Leistung der Zeitung.

Im Rückblick kann man feststellen, dass der „Neue Weg" wesentlich dazu beigetragen hat, dass die Deutschen im kommunistischen Rumänien ihre ethnische und kulturelle Identität bewahren konnten. Der „Neue Weg" ist in der Zeit, in der Breitenhofer Chefredakteur war, „von einem Blatt, das keiner haben wollte, zu einer Zeitung für alle" geworden, wie der Schriftsteller Franz Heinz feststellt.

Der Schriftsteller

Auf Breitenhofers literarisches Werk soll hier nur kurz hingewiesen werden. Es ist der Zeit geschuldet - Literatur des so genannten sozialistischen Realismus. Bereits 1949 begann Breitenhofer zu publizieren. 1952 erschien sein erster Roman „Sieg in der Arbeiterstadt". Es geht um den Kampf der Kommunisten zu Beginn der Industrialisierung. Seine späteren Romane und Erzählungen sind literarisch besser.

Joachim Wittstock schreibt, einen „stets anspruchsvollen, beiderseits ergiebigen Dialog über das schriftstellerische Metier" zwischen Erwin Wittstock und Anton Breitenhofer verhindern „biografisch begründbare Differenzen". 1979 berichtet Breitenhofer über ein Gespräch mit dem Schriftsteller, in dem er ihm „einiges aus meiner Heimatstadt Reschitza erzählte. Wittstock unterbrach mich und sagte: Schreiben Sie doch darüber. Diese Thematik ist in unserer Literatur sehr selten." In einem Brief vom 11. Januar 1954 dankt Breitenhofer „für Ihre Hinweise, die mir für mein eigenes literarisches Schaffen von großem Nutzen sein werden."

Breitenhofer befolgt Wittstocks Rat. Die meisten seiner literarischen Werke haben autobiografischen Hintergrund, sowohl die Romantrilogie („Am Weltbuckel", „Der Mädchenmaler", „Zu spät für Marilena") wie auch die

Erzählungen („Die Hose", „Die Pastorale", „Die Lehrjahre des Franz Jakobi" u.a.). Seine Themen: Leben und Kampf der Arbeiter im Kapitalismus, Antifaschismus, der „neue" Mensch in der neuen Gesellschaft. 1978 erhielt Breitenhofer den Preis des Schriftstellerverbandes für seine Prosa.

Seine literarischen Werke - eine seiner Erzählungen war Schulbuchlektüre - sind in Vergessenheit geraten, interessant vielleicht noch für Literaturwissenschaftler und Lokalpatrioten.

Verdienst und Versagen

Unter den Rumäniendeutschen ist Breitenhofer umstritten. Er war überzeugter Kommunist. Er war Arbeiter, kein Intellektueller, seine nachträglich erworbene Bildung war ideologisch geprägt. Er kam aus dem Banater Bergland, aus einer deutschen Randgruppe also. Und er war als Parteifunktionär einer der wichtigsten Vertreter der deutschen Minderheit im kommunistischen Rumänien der 1950er - 1970er Jahre, wenn nicht der höchste überhaupt.

In „normalen" Zeiten wäre eine Karriere wie die Breitenhofers nicht möglich gewesen. Aber es waren keine „normalen" Zeiten. Nach Kriegsende überließen die Westmächte Osteuropa den Sowjets. Diese installierten in ihrem Machtbereich kommunistische Diktaturen. Es galt also, sich auf ein Überleben in der Diktatur einzustellen. Das war den Deutschen in Rumänien nur möglich, wenn deutsche Kommunisten in der RKP Funktionen übernahmen und sich auf Partei- und Regierungsebene für die Belange der deutschen Minderheit einsetzten. Das haben in den 1950er Jahren auch bürgerliche deutsche Intellektuelle erkannt und sich auf einen Dialog mit den Genossen eingelassen. Die Alternative wäre vermutlich Assimilationsdruck gewesen. Tendenzen in diese Richtung gab es im Banater Bergland bereits ab Ende der 1920er Jahre (Auflösung staatlicher deutscher Schulen, Einstellungstop für Deutsche bei der U.D.R., Besetzung wichtiger Posten mit Rumänen aus dem Altreich).

1944 gab es landesweit nicht viele deutsche Kommunisten. Ab 1948 wurden nach und nach auch viele Deutsche Mitglieder der RKP. Warum? Aus Überzeugung die wenigsten. Die meisten aus persönlichem Interesse. Mit dem Parteibuch in der Tasche war der berufliche Aufstieg leichter oder überhaupt erst möglich. Andere hatten Angst, die Mitgliedschaft zu verweigern, weil sie Nachteile beruflicher oder persönlicher Art befürchteten. Bemerkenswert ist, dass sich heute Breitenhofers schärfste Kritiker auch unter jenen finden, die der Partei aus Eigeninteresse, welcher Art auch immer, beigetreten sind. Sie sehen sich heute als Opfer des Systems, ihre Mitgliedschaft als erzwungen. Es gab aber auch Deutsche, die „Nein" gesagt haben zur Parteimitgliedschaft und zur Zusammenarbeit mit der Securitate, und die dafür

unangenehme Folgen in Kauf genommen haben. Mitglied der Partei zu werden, war also nicht zwingend erforderlich, sondern eine Frage des Standpunktes. Diktaturen sind Menschenwerk. Alles, was in ihrem Namen geschieht, ist Menschenwerk, auch alle Verbrechen an der Menschlichkeit. In der alten BRD war mal der Spruch populär: Stell dir vor, es ist Krieg, und keiner geht hin. Den Spruch abwandelnd, könnte man sagen: Stell dir vor, hundert Kommunisten wollen die Diktatur, und Millionen Bürger verhindern sie. Das eine ist so utopisch wie das andere, wie uns die bisherige Menschheitsgeschichte lehrt. Die Mehrheit der Bevölkerung richtet sich in der Diktatur ein. Sie wird erst radikal, „dacă ajunge cuțitul la os" (wenn das Messer den Knochen erreicht), wie eine rumänische Redewendung treffend sagt. Und das geschah in Rumänien erst 1989, nach über 40 Jahren kommunistischer Diktatur.

Es sollte uns heute, nach mehr als 20 Jahren, möglich sein, kritisch und unvoreingenommen auf diese Zeit zurückzublicken. Nur dann kann man die Leistung eines Mannes wie Breitenhofer sachlich bewerten.

Breitenhofer wurde Parteimitglied in einer Zeit, in der man damit nicht Karriere machen, sondern eher im Gefängnis landen konnte. Sein Aufstieg in den 1950er Jahren war rasant. Er sah ihn als Auftrag. In seinen hochrangigen parteipolitischen Ämtern hatte er Kontakte, Einfluss und damit Macht. Er hat diese Macht nach allem, was ich erfahren konnte, nicht missbraucht.

Über Breitenhofers Tätigkeit als Abgeordneter wurde mir einiges berichtet, über seine Tätigkeit als hochrangiger Parteifunktionär wusste man kaum etwas. Das war Geheimpolitik hinter verschlossenen Türen oder unter vier Augen. Darüber wurde beim „Neuen Weg" nur im engen Führungskreis gesprochen.

Als Abgeordneter in der Großen Nationalversammlung war Breitenhofer sehr pflichtbewusst, erinnert sich Walther Konschitzky, der ihn einige Male auf seinen Reisen in Banater Dörfer begleitet hat. Kein anderer Banater Abgeordneter hat seinen Wahlkreis so oft besucht wie er. Er hörte sich die Anliegen der Menschen geduldig an, nicht nur die der Bürgermeister und Parteifunktionäre, auch die der einfachen Leute. Wenn sie seiner Meinung nach berechtigt waren, versprach er zu helfen.

Von einem konkreten Fall erzählt Hans Fink. Er hat vor einigen Jahren im Haus der Donauschwaben in Sindenfingen über den „Neuen Weg" gesprochen und auch erwähnt, dass der Chefredakteur die Leserbriefe ernst nahm. Nachdem er seinen Vortrag beendet hatte, meldete sich eine alte Schwäbin: „Das stimmt, was Sie über Breitenhofer gesagt haben." Und sie erzählt, dass sie sich in den 1950er Jahren, als die Bauern einen Teil ihrer Erzeugnisse, die so genannte „cotă", abgeben mussten, in einem Leserbrief an Breitenhofer gewandt habe, weil der Bürgermeister von den Leuten mehr haben wollte, als vorgeschrieben war. Das ruiniere die Bauern, habe sie Breiten-

hofer geschrieben. Daraufhin sei der nach Nitzkydorf gekommen, habe mit dem Bürgermeister gesprochen, der habe alles abgestritten. Breitenhofer habe sie deshalb im Krankenhaus in Lugosch besucht, wo sie gerade entbunden hatte, und ihr eine Broschüre gegeben, in der genau aufgelistet war, wie viel abzugeben war. Sie habe diese Liste dem Bürgermeister gezeigt und nie mehr eine größere Menge abgegeben. Sie habe auch anderen Dorfbewohnern die Liste gezeigt, aber die wollten sich mit dem Bürgermeister nicht anlegen und gaben weiter ab, was er von ihnen verlangte.

Alfred Sehr, ein Neffe von Breitenhofer, heute 80, sagt: „Er war Kommunist. Aber er war ehrlich." Das klingt stimmig in Bezug auf Breitenhofer. Sehr sagt auch: „Er hat niemandem geschadet." Ich habe im Laufe meiner Recherchen für diesen Beitrag nichts anderes gehört. Breitenhofer blieb trotz seiner beachtlichen Karriere ein bescheidener Mann, der kein Aufhebens um seine Person machte. Einem Journalisten, der ihn zu Hause besucht, gesteht der gelernte Schlosser: „Auch heute noch mache ich gerne verschiedene Schlossereiarbeiten."

Hat Breitenhofer nie am real existierenden Sozialismus gezweifelt? Hat er all die Fehlentwicklungen nicht wahrgenommen, die Einschränkung der bürgerlichen Freiheit, den Niedergang der Wirtschaft, den Personenkult um den „Führer"? Hans Fink erzählt, dass er als Rentner öfter in die Redaktion kam. Hohe Funktionen hatte er nicht mehr. Er soll Vertrauten gegenüber diskret Zweifel geäußert haben. In seiner „grenzenlosen politischen Naivität" lastete er die gesellschaftlichen Fehlentwicklungen, aber nicht dem System, sondern dessen Akteuren an. Er war und blieb Anhänger jener Ideologie, der er sich 1941 verschrieben hatte.

Breitenhofer hat der deutschen Minderheit in Rumänien dank seines Wirkens in unguten Zeiten gute Dienste erwiesen. Das ist sein historisches Verdienst. Dass er einer Diktatur gedient hat, dass ihm politische Klarsicht und Weitsicht gefehlt haben, ist sein Versagen. Verdienst und Versagen sind aus seiner Zeit und seiner Biografie erklärbar.

Anton Breitenhofer ist eine Persönlichkeit der Rumäniendeutschen in einer bestimmten historischen Epoche. Grund genug, anlässlich seines 100. Geburtstages an ihn zu erinnern. Ich danke allen, die mir dabei geholfen haben.

ALLGEMEINE
Deutsche Zeitung
für RUMÄNIEN

20. Jahrgang / Nr. 954, 18. April 2012

Anton Breitenhofer

10. April 1912 - 20. Dezember 1989

Anton Breitenhofer, Politiker, Schriftsteller (Romane und Reportagen), Publizist, geboren in Reschitza, gestorben in Bukarest. In Reschitza Besuch der Volksschule (bis 1924), danach zwei Jahre Staatsgymnasium, anschließend zwei Jahre Schlosserlehre, Arbeiter in den Werken und Domänen Reschitza (UDR). Am 24. April 1937 heiratet er in Reschitza Anna Sehr. Mitglied der Sozialdemokratischen Jugendorganisation SAJ, anschließend (1939) Übertritt zur Kommunistischen Partei. 1945 - 1947 Deportation in die Sowjetunion, Ural - Berezovsk. Nach der Rückkehr ein Jahr lang Forstdirektor in Orawitza. 1949 Umzug der Familie Breitenhofer nach Bukarest. Anton Breitenhofer wird einer der Sekretäre des Deutschen Antifaschistischen Komitees und als solcher Mitbegründer der deutschen Tageszeitung „Neuer Weg". 1952 - 1954 Besuch der Schule für Literatur und Literaturkritik „Mihai Eminescu". Ab 1954 Mitglied des Rumänischen Schriftstellerverbands und Chefredakteur der Tageszeitung „Neuer Weg" (bis zur Rente 1976). 1960 - 1964 Studium der Volkswirtschaft und der Philosophie an der Parteihochschule „Ştefan Gheorghiu". Mitglied des Zentralkomitees (ZK) der Rumänischen Arbeiterpartei (RAP), später der Rumänischen Kommunistischen Partei (RKP). Abgeordneter in der Großen Nationalversammlung und Mitglied im Staatsrat. In dieser Periode gelang es ihm, die Deportationsjahre der Rumäniendeutschen zwecks angeblicher „Wiederaufbauarbeit" in die Sowjetunion (1945 - 1949) in Rumänien über das Arbeitsministerium als Arbeitsjahre anerkennen und in die Arbeitsbücher eintragen zu lassen, wodurch sie (auch) bis 1989 zum Dienst- und Rentenalter gerechnet wurden. Anton Breitenhofer starb am 20. Dezember 1989 (die Angaben zum Todesdatum auf Wikipedia stimmen nicht) und wurde am 8. Januar 1990 auf dem Reschitzaer „Deutschen Friedhof" (Friedhof Nr. 3) beigesetzt.

Nach dem „Lexikon der Berglanddeutschen Persönlichkeiten", erstveröffentlicht im „Echo der Vortragsreihe", Nr. 12 (120) / 1999.

ALLGEMEINE Deutsche Zeitung für RUMÄNIEN
8. Jahrgang/Nr. 1990 Bukarest, Samstag, 21. Oktober 2000 2000 Lei/2,80 DM

20. Jahrgang / Nr. 954, 18. April 2012

Der Schriftsteller und seine Zeit

Jubiläumsgedenken an Anton Breitenhofer in Reschitza / Von Werner Kremm

Anton Breitenhofer

10. April 1912 – 20. Dezember 1989

Anton Breitenhofer, Politiker, Schriftsteller (Romane und Reportagen), Publizist, geboren in Reschitza, gestorben in Bukarest. In Reschitza Besuch der Volksschule (bis 1924), danach zwei Jahre Staatsgymnasium, anschließend zwei Jahre Schlosserlehre. Arbeiter in den Werken und Domänen Reschitza (UDR).
Am 24. April 1937 heiratet er in Reschitza Anna Sehr. Mitglied der Sozialdemokratischen Jugendorganisation SAJ, anschließend (1939) Übertritt zur Kommunistischen Partei. 1945-1947 Deportation in die Sowjetunion, Ural-Beressowsk.
Nach der Rückkehr ein Jahr lang Forstdirektor in Orawitza. 1949 Umzug der Familie Breitenhofer nach Bukarest. Anton Breitenhofer wird einer der Sekretäre des Deutschen Antifaschistischen Komitees und als solcher Mitbegründer der deutschen Tageszeitung „Neuer Weg".
1952-1954 Besuch der Schule für Literatur und Literaturkritik „Mihai Eminescu". Ab 1954 Mitglied des Rumänischen Schriftstellerverbands und Chefredakteur der Tageszeitung „Neuer Weg" (bis zur Rente 1976). 1960-1964 Studium der Volkswirtschaft und der Filosofie an der Parteihochschule „Ştefan Gheorghiu".
Mitglied des Zentralkomitees (ZK) der Rumänischen Arbeiterpartei (RAP), später der Rumänischen Kommunistischen Partei (RKP). Abgeordneter in der Großen Nationalversammlung und Mitglied im Staatsrat.
In dieser Periode gelang es ihm, die Deportationsjahre der Rumäniendeutschen zwecks angeblicher „Wiederaufbauarbeit" in die Sowjetunion (1945-1949) in Rumänien über das Arbeitsministerium als Arbeitsjahre anerkennen und in die Arbeitsbücher eintragen zu lassen, wodurch sie (auch) bis 1989 zum Dienst- und Rentenalter gerechnet wurden.
Anton Breitenhofer starb am 20.Dezember 1989 (die Angaben zum Todesdatum auf Wikipedia stimmen nicht) und wurde am 8. Januar 1990 auf dem Reschitzaer „Deutschen Friedhof" (Friedhof Nr.3) beigesetzt.

(Nach dem „Lexikon der Berglanddeutschen Persönlichkeiten", erstveröffentlicht in „Echo der Vortragsreihe", 12 (120)/ 1999.)

Am 10. April wäre der kommunistische Politiker, Journalist, Schriftsteller und langjährige Chefredakteur der in Bukarest herausgegebenen deutschen Tageszeitung „Neuer Weg" – der Vorläuferpublikation der „Allgemeinen Deutschen Zeitung für Rumänien" – 100 Jahre alt geworden. Zur Gedenk- und Jubiläumsfeier luden der Kultur- und Erwachsenenbildungsverein „Deutsche Vortragsreihe Reschitza" und die Buchhandlung „Semn de Carte" zu einer rumänischsprachigen Veranstaltung ein, bei der Anton Breitenhofer gewürdigt wurde. Anschließend begab man sich auf den Reschitzaer „Deutschen Friedhof" (Friedhof Nr.3), wo am Grab des Geehrten ein Kranz niedergelegt wurde. Zur Veranstaltung war auch Robert Breitenhofer, der Enkel, aus Bukarest angereist, der mit Fotos, Material aus dem Familienarchiv und Erinnerungen an seinen Großvater zum Gelingen der Veranstaltung beigetragen hat.

Die Initiative zum Jubiläumsgedenken hatte Erwin Josef Ţigla, der schon 1999, anläßlich des Zusammenstellens des „Lexikons der Berglanddeutschen Persönlichkeiten", das im „Echo der Vortragsreihe" veröffentlicht wurde, erste systematische Daten zum nach der Wende von 1989 Totgeschwiegenen zusammengetragen hatte, indem ihm Anna Breitenhofer, die 2011 94-jährig verstorbene Frau des Jubilars, mit viel Sachkompetenz zur Hand ging. Ţigla moderierte auch die Veranstaltung.

Edith Guip-Cobilanschi hielt eine Art Grundsatzreferat, indem sie (ziemlich schulmeisterlich) einiges an Inhalten von Breitenhofer-Büchern nacherzählte, ohne irgendwie Werturteile auszusprechen, sichtlich bemüht, das erzählerisch Fesselnde zu betonen.

Der Literaturkritiker und -historiker Gheorghe Jurma griff ein paar der Aussagen von Guip-Cobilanschi auf und zitierte aus Interviews, die Breitenhofer der Reschitzaer Kulturzeitschrift „Semenicul" gewährte, Aussagen von Anton Breitenhofer über den Realismusgehalt seiner Reschitza-Romane (Breitenhofer: „Ich habe kein einziges Mal in meinem Romanen den Namen meiner Geburtsstadt Reschitza erwähnt!"), wobei er Aufschluss gab über den Zusammenhang von real Geschehenem in der Arbeiterbewegung des Banater Berglands und dessen literarischer Verklärung – in den Grenzen des sozialistischen Realismus (der Begriff wurde allerdings während der Veranstaltung nur einmal erwähnt). Jurma hatte die rumänischen Übersetzungen der Breitenhofer-Bücher mitgebracht, viele davon mit persönlichen Widmungen an den Literaturkritiker, der, wie Breitenhofer, stark an Reschitza und das Banater Bergland gebunden ist.

Der Poet und Ex-Bibliotheksdirektor Nicolae Sărbu ging auf einige Übersetzungsfehler von Sevilla Baer-Răducanu (vor allem im technischen Wortschatz) ein und auf Erzähl- und Kompositionstechniken in Breitenhofers Prosa, sofern die rumänische Übersetzung darüber Aufschluss gibt. Er meinte, Breitenhofer sei, in den Grenzen seiner Zeit, ein durchaus respektabler Prosaschriftsteller gewesen.

Sie sprachen über Anton Breitenhofer (v.l.n.r.): E.J.Ţigla, E.Guip-Cobilanschi, G.Jurma und N.Sărbu

Porträts von Anton Breitenhofer, Chefredakteur des „Neuer Weg" zwischen 1954 und 1976 sowie Schriftsteller. Die Fotos hat sein in Bukarest lebender Enkel Robert Breitenhofer zur Verfügung gestellt.

Buchveröffentlichungen von Anton Breitenhofer

Anton Breitenhofer debütierte 1958, als 46jähriger, mit einem dünnen Band (115 S.) überarbeiteter Beiträge, die er im „Neuer Weg" veröffentlicht hatte, den bereits seit vier Jahren als Chefredakteur leitete: „Aus unseren Tagen" (Staatsverlag für Kunst und Literatur), also vier Jahre nach seiner Aufnahme in den Schriftstellerverband Rumäniens. Ein Jahr später folgt der Reportagenband „Im Land der Skipetaren" (Bukarest, Staatsverlag für Kunst und Literatur, 1959, 146 S.). Es folgt ein Band Erzählungen, „Die Lehrjahre des Franz Jakobi" (1960), der 1961 ins Rumänische übersetzt wird („Ucenicia lui Jakobi", Editura Tineretului, 1961, 227 S., Übersetzung von I.Cassian-Mătăsaru).
Nach einem weiteren Band mit Erzählungen („Das Wunderkind und andere Erzählungen", 1962) folgen mehrere der Reschitza-Romane (Breitenhofer in einem Interview in der Reschitzaer Kulturzeitschrift „Semenicul": „Ich habe nie in meinen Romanen auch nur ein einziges Mal den Ortsnamen „Reschitza" erwähnt."): „Am Weltbuckel. Roman" (Bukarest, Literaturverlag, 1966, 375 S.), „Der Mädchenmaler. Roman" (Bukarest, Literaturverlag, 1969, 323 S.), „Ciudata prăbuşire", (Übersetzung ins Rumänische Sevilla Baer-Răducanu, Editura Eminescu, 1971, 309 S.), „Sieg in der Arbeiterstadt" (1971), „Zu spät für Marilena. Roman" (Bukarest, Kriterion-Verlag, 1973, 291 Seiten – sein wahrscheinlich gelungenster Roman), „Prea târziu pentru Marilena.Roman" (Übersetzung ins Rumänische Sevilla Baer-Răducanu, Bukarest, Editura Cartea Românească, 1977, 350 S.); „Zeitbilder. Reiseaufzeichnungen und Reportagen aus Europa und Asien" (Bukarest, Kriterion-Verlag, 1979, 269 S.), „Spiel mit dem Feuer. Roman" (Bukarest, Kriterion-Verlag, 1982, 435 S.) und „Pe colinele Semenicului. Roman" (Bukarest, Editura Cartea Românească, 1987, Übersetzung ins Rumänische Sevilla Baer-Răducanu, 414 S.).

(Die Aufstellung wurde im „Echo der Vortragsreihe" 12(120)/ 1999 aufgrund der Angaben von Anna Breitenhofer, der 2011 verstorbenen Gattin Anton Breitenhofers, veröffentlicht.)

Der Schriftsteller und seine Zeit

Jubiläumsgedenken an Anton Breitenhofer in Reschitza

von **Werner Kremm**

Am 10. April wäre der kommunistische Politiker, Journalist, Schriftsteller und langjährige Chefredakteur der in Bukarest herausgegebenen deutschen Tageszeitung „Neuer Weg“ - der Vorläuferpublikation der „Allgemeinen Deutschen Zeitung für Rumänien“ - 100 Jahre alt geworden. Zur Gedenk- und Jubiläumsfeier luden der Kultur- und Erwachsenenbildungsverein „Deutsche Vortragsreihe Reschitza“ und die Buchhandlung „Semn de Carte“ zu einer rumänischsprachigen Veranstaltung ein, bei der Anton Breitenhofer gewürdigt wurde. Anschließend begab man sich auf den Reschitzaer „Deutschen Friedhof“ (Friedhof Nr. 3), wo am Grab des Geehrten ein Kranz niedergelegt wurde. Zur Veranstaltung war auch Robert Breitenhofer, der Enkel, aus Bukarest angereist, der mit Fotos, Material aus dem Familienarchiv und Erinnerungen an seinen Großvater zum Gelingen der Veranstaltung beigetragen hat.

Die Initiative zum Jubiläumsgedenken hatte Erwin Josef Țigla, der schon 1999, anlässlich des Zusammenstellens des „Lexikons der Berglanddeutschen Persönlichkeiten“, dass im „Echo der Vortragsreihe“ veröffentlicht wurde, erste systematische Daten zum nach der Wende von 1989 Totgeschwiegenen zusammengetragen hatte, indem ihm Anna Breitenhofer, die 2011 94-jährig verstorbene Frau des Jubilars, mit viel Sachkompetenz zur Hand ging. Țigla moderierte auch die Veranstaltung.

Edith Guip-Cobilanschi hielt eine Art Grundsatzreferat, indem sie (ziemlich schulmeisterlich) einiges an Inhalten von Breitenhofer-Büchem nacherzählte, ohne irgendwie Werturteile auszusprechen, sichtlich bemüht, das erzählerisch Fesselnde zu betonen.

Der Literaturkritiker und -historiker Gheorghe Jurma griff ein paar der Aussagen von Guip-Cobilanschi auf und zitierte aus Interviews, die Breitenhofer der Reschitzaer Kulturzeitschrift „Semenicul“ gewährte, Aussagen von Anton Breitenhofer über den Realismusgehalt seiner Reschitza-Romane (Breitenhofer: „Ich habe kein einziges Mal in meinem Romanen den Namen meiner Geburtsstadt Reschitza erwähnt!“)’, wobei er Aufschluss gab über den Zusammenhang von real Geschehenem in der Arbeiterbewegung des Banater Berglands und dessen literarischer Verklärung - in den Grenzen des sozialistischen Realismus (der Begriff wurde allerdings während der Veranstaltung nur einmal erwähnt). Jurma hatte die rumänischen Übersetzungen der Breitenhofer-Bücher mitgebracht, viele davon mit persönlichen Widmungen an den Literaturkritiker, der, wie Breitenhofer, stark an Reschitza und das Banater Bergland gebunden ist.

Der Poet und Ex-Bibliotheksdirektor Nicolae Sârbu ging auf einige Übersetzungsfehler von Sevilla Baer-Răducanu (vor allem im technischen Wortschatz) ein und auf Erzähl- und Kompositionstechniken in Breitenhofers Prosa, sofern die rumänische Übersetzung darüber Aufschluss gibt. Er meinte, Breitenhofer sei, in den Grenzen seinerzeit, ein durchaus respektabler Prosaschriftsteller gewesen.

Buchveröffentlichungen von Anton Breitenhofer

Anton Breitenhofer debütierte 1950 mit dem Band „Sieg in der Arbeiterstadt. Roman". Es folgte ein Band (115 S.) mit überarbeitete Beiträge, die er im „Neuer Weg" veröffentlicht hatte, den er bereits seit vier Jahren als Chefredakteur leitete: „Aus unseren Tagen" (Staatsverlag für Kunst und Literatur), 1958. Ein Jahr später folgt der Reportagenband „Im Land der Skipetaren" (Bukarest, Staatsverlag für Kunst und Literatur, 1959, 146 S.). Es folgt ein Band Erzählungen, „Die Lehrjahre des Franz Jakobi" (1960), der 1961 ins Rumänische übersetzt wird („Ucenicia lui Jakobi", Editura Tineretului, 1961, 227 S., Übersetzung von I. Cassian-Mătăsaru).

Nach einem weiteren Band mit Erzählungen („Das Wunderkind und andere Erzählungen", 1962) folgen mehrere der Reschitza-Romane (Breitenhofer in einem Interview in der Reschitzaer Kulturzeitschrift „Semenicul": „Ich habe nie in meinen Romanen auch nur ein einziges Mal den Ortsnamen *Reschitza* erwähnt."): „Am Weltbuckel. Roman" (Bukarest, Literaturverlag, 1966, 375 S.), „Der Mädchenmaler. Roman" (Bukarest, Literaturverlag, 1969, 323 S.). „Ciudata prăbuşire", (Übersetzung ins Rumänische Sevilla Baer-Răducanu, Editura „Eminescu", 1971, 309 S.). „Zu spät für Marilena. Roman" (Bukarest, „Kriterion"-Verlag, 1973, 291 Seiten - sein wahrscheinlich gelungenster Roman), „Prea târziu pentru Marilena. Roman" (Übersetzung ins Rumänische Sevilla Baer-Răducanu, Bukarest, Editura „Cartea Românească", 1977, 350 S.); „Zeitbilder. Reiseaufzeichnungen und Reportagen aus Europa und Asien" (Bukarest, „Kriterion"-Verlag, 1979, 269 S.), „Spiel mit dem Feuer. Roman" (Bukarest, „Kriterion"-Verlag. 1982, 435 S.) und „Pe colinele Semenicului. Roman" (Bukarest, Editura „Cartea Românească", 1987, Übersetzung ins Rumänische Sevilla Baer-Răducanu, 414 S.).

(Die Aufstellung wurde im „Echo der Vortragsreihe" Nr. 12 (120) / 1999 aufgrund der Angaben von Anna Breitenhofer, der 2011 verstorbenen Gattin Anton Breitenhofers, veröffentlicht).

Argument

ziar online de Caraş-Severin

11.04.2012

Anton Breitenhofer, scriitorul pentru care oraşul Reşiţa a fost centrul universului (literar)

Matei Mircioane

La Librăria „Semn de Carte“ din Reşiţa, patronată de Camelia Duca, a fost evocat ieri scriitorul şi ziaristul reşiţean Anton Breitenhofer. Evenimentul a fost dedicat redescoperirii unui scriitor, pe nedrept rămas într-un con de umbră, despre care s-a spus că în romanele şi reportajele sale a creat o frescă extrem de sugestivă a Reşiţei muncitoreşti.

Scriitoarea Edith Guip-Cobilanschi din Timişoara a prezentat pe larg unul dintre romanele lui Breitenhofer, „În cârca lumii”, a cărui acţiune se petrece la Reşiţa, şi a subliniat capacitatea autorului de a crea personaje vii şi complexe. Criticul Gheorghe Jurma a afirmat: „Posibil ca Anton Breitenhofer să nu fie un foarte mare scriitor, însă, este, cu siguranţă, unul dintre scriitorii remarcabili ai Banatului şi unul dintre importanţii scriitori pentru care oraşul Reşiţa este centrul universului literar”.

Poetul şi prozatorul Nicolae Sârbu a spus că l-a cunoscut pe Anton Breitenhofer, în anii ’70, când acesta era stabilit la Bucureşti, însă venea adesea în vizite de documentare la Reşiţa. „Îmi pare rău că nu i-am dat mai multă atenţie. Între mine şi el a existat o barieră lingvistică, el scria aproape exclusiv în germană, iar eu nu cunosc germana. I-am citit acum, în traducere, două dintre romane, „Prea târziu pentru Marilena” şi „Pe culmile Semenicului”. E adevărat că şi Breitenhofer a dat un tribut vremurilor în care trăia, mai ales că, după război, a fost şi un activist politic în Partidul Comunist. Dar, pot să afirm, că, fără îndoială, Breitenhofer nu a fost un scriitor proletcultist, el a creat personaje remarcabile, şi a recreat cu măiestrie literară acea atmosferă a Reşiţei industriale dintre cele două războaie mondiale”, a spus Sârbu.

Anton Breitenhofer s-a născut la Reşiţa, în 10 aprilie 1912, şi a fost, timp de 20 de ani, redactorul şef al cotidianului de limbă germană „Neuer Weg”. A publicat 14 cărţi, majoritatea dintre ale având subiecte legate de Reşiţa. A murit la Bucureşti, în 20 decembrie 1989. Trupul său neînsufleţit a fost înhumat la Reşiţa, în cimitirul nr. 3, din cartierul Muncitoresc.

La evenimentul de la „Semn de Carte“ au fost prezenţi şi membri ai familiei Breitenhofer, invitaţi să participe la aniversarea a 100 de ani de la naşterea scriitorului.

Manifestarea a fost realizată cu sprijinul lui Erwin Josef Ţigla, preşedintele Forumului Democratic al Germanilor din judeţul Caraş-Severin, bibliotecar la Biblioteca Germană „Alexander Tietz” din Reşiţa.

Radio România Reșița 105,6FM Dragostea mea

10.04.2012

Anton Breitenhofer, evocat

Gerhard Chwoika

Printr-o acțiune culturală desfăşurată la Librăria „Semn de Carte" din Reşița a fost evocată marți, 10 aprilie, activitatea scriitorului, publicistului şi omului politic Anton Breitenhofer, etnic german din oraşul de la poale de Semenic, la cei 100 de ani de la naştere.

Breitenhofer a fost un cărturar al mediului muncitoresc al oraşului de pe Bârzava, în care a trăit, pe care l-a cunoscut foarte bine şi pe care îl reflectă cu autenticitate şi căldură prin momente din viața interbelică, în principal acea perioadă a crizei economice a anilor 1929 - 1933.

Caracteristice scrierilor lui Anton Breitenhofer sunt retrospecția şi descrierea psihologică, stiluri folosite de către autor în toate cele 14 cărți ale sale, dintre care patru apărute şi în limba română, „Ucenicia lui Jakobi" în anul 1961, zece ani mai târziu „Ciudata prăbuşire", volum apărut cu prilejul sărbătoririi bicentenarului industriei reşițene, „Prea târziu pentru Marilena" (1973) şi „Pe colinele Semenicului" (1987).

După anul 1954, Anton Breitenhofer a devenit ziarist şi a activat o îndelungată perioadă ca redactor şef al cotidianului de expresie germană, apărut înainte de 1989, „Neuer Weg", desfăşurând astfel şi o bogată activitate publicistică. A colaborat şi la publicații precum: „România literară", „Scânteia", „România liberă", „Karpaten Rundschau", „Flamura", „Semenicul" şi altele. Dintre volumele semnate amintim: „Din zilele noastre", „Pe creştetul Pământului", „Copilul minune", „Pictorul de fete" şi „Prea târziu pentru Marilena", ultimul din seria romanelor. A scris însă şi povestiri, reportaje, câteva piese de teatru şi un scenariu radiofonic în limba germană. Pe lângă literatură a fost preocupat şi de ştiință şi tehnică, de pictură şi de muzică.

La evenimentul dedicat centenarului Anton Breitenhofer au fost prezenți nepoții autorului, Senta şi Robert şi ginerele acestuia, Zoltan Szerdahelyi.

Despre omul de cultură evocat, publicului prezent la eveniment i-au vorbit scriitorii Edith Guip-Cobilanschi din Timişoara, Nicolae Sârbu, criticul literar Gheorghe Jurma şi editorul Erwin Josef Țigla.

Manifestarea culturală s-a încheiat prin depunerea unei jerbe de flori la mormântul din Cimitirul nr. 3 catolic din cartierul reşițean Muncitoresc, în care de 23 de ani îşi găseşte somnul de veci scriitorul, publicistul şi omul politic bănățean, Anton Breitenhofer.

Anton Breitenhofer, 100 de ani de la naștere

10 aprilie, Librăria „Semn de Carte” Reșița

Stefan Ehling zum zweiten Mal bei einer Buchpräsentation in Reschitza

von **Erwin Josef Ţigla**

Stefan Ehling ist kein Unbekannter in Reschitza: Vor zwei Jahren, im Januar 2010 war er in der deutschen „Alexander Tietz“-Bibliothek anlässlich seiner ersten Buchpräsentation, die des Romans „Martha“. Damals fand die Veranstaltung im Rahmen des Gedenkens der Russlanddeportation der Deutschen aus Rumänien statt.

Stefan Ehling

Dieses Mal war der heute in Temeswar lebende, sich in Rente befindende Rumänisch-Lehrer (er zog hierher aus Drobeta Turnu-Severin, nach einem der Schule geopferten Leben) zum zweiten Mal Gast der Reschitzaer deutschen Bibliothek. Ziel seiner Anwesenheit war wieder eine Buchpräsentation, des Romans „Profesor Hübner“, der im Temeswarer „Marineasa“-Verlag, in 2011 erschienen ist.

Nach den einleitenden Worten des Leiters der deutschen „Alexander Tietz“-Bibliothek und denen der Direktorin der „Paul Iorgovici“-Kreisbibliothek, Clara Maria Constantin, sprach über den Roman ausführlich, wie es nur sie kann, Edith Guip-Cobilanschi, eine gute Kennerin dieses Buches, aber auch des Romans „Martha“. Ihr folgten der Schriftsteller Nicolae Sârbu und der Literaturkritiker Gheorghe Jurma, die das von Guip-Cobilanschi zuvor Geäußerte nur bekräftigen konnten: Der Roman „Profesor Hübner“, in rumänischer

Edith Guip-Cobilanschi

Nicolae Sârbu

Edith Guip-Cobilanschi, Nicolae Sârbu

Gheorghe Jurma

Sprache geschrieben, ist ein gutes Prosabuch, in einer schön geschriebenen Sprache, interessant und lehrreich.

Zum Schluss sprach der Autor selbst, der u.a. unterstrich, dass er beide Romane rumänisch geschrieben hat, aber mit deutscher Seele. Stefan Ehling erwähnte auch, dass vor kurzem sein dritter Roman in Buchform in Temeswar erschienen ist und er bereits am vierten Prosaband arbeitet. Lassen wir uns also überraschen!

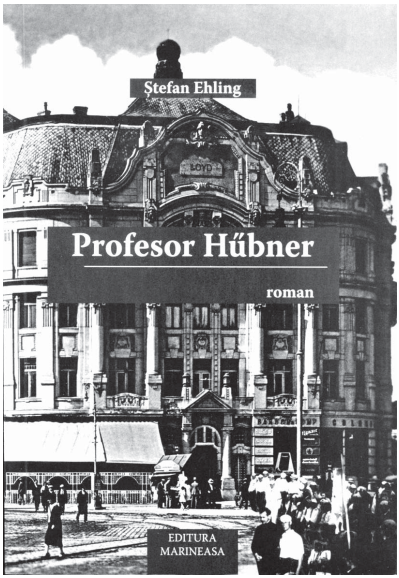
Im Herbst 2012, so wie man jetzt vereinbart hat, wird Reschitza Gastgeber Stefan Ehlings Buchpräsentation Nr. 3 sein!

Avem deci o a doua carte, „Profesor Hübner", la trilogia „Destin al șvabilor" a autorului Ștefan Ehling

prof. **Edith Guip-Cobilanschi**
Timişoara

„România literară" scrie prin personalitatea unei Simona Grazia Dima după apariția romanului „Profesor Hübner" următoarele: „Dincolo de abundența detaliilor ce traduc cu fidelitate intenția auctorială, se încheagă o încrâncenată meditație asupra istoriei, cu urcuşurile şi coborâşurile ei, cu avers şi revers, ca spre a echilibra cumpăna unei balanțe imaginare".

Cu mare modestie îmi permit să adaug la acest elocvent impresum părerea mea, precum că aceste cărți „Martha", „Profesor Hübner" urmează a treia, au izvorât din tripla tragedie a familiei autorului: moartea fratelui pe frontul marelui război, apoi pierderea tatălui şi a surorii prin deportarea în Ucraina, în ianuarie 1945.

La această traumatizată amintire se alinează aşa zisa „repatriere" a lui Ştefan Ehling în Banatul său natal (născut lângă Arad) după o carieră didactică de 40 de ani la Drobeta Turnu-Severin.

După pierderea soției iubite (eternizată în „Marta") se regăseşte în Timişoara tinereții sale, acum schimbată şi ocolită de prietenii şi cunoscuții de odinioară. Plimbările solitare, meditațiilor îi aşează, precum îi stă bine unui profesor de literatură, condeiul în mână şi autorul Ehling scrie şi scrie cărți, care depăşesc uneori 600 de pagini în ciuda mileniului „time is money" (timpul reprezintă bani).

Prin personajul principal Hansi Jung, care trece în devenire prin trei volume, prezentat ca licean într-o clasă terminală, bărbat matur şi tată, apoi bunic, ca un om împăcat cu sine, dar nu cu evenimentele istoriei, care îi dirijează viața, autorul vrea să se distanțeze de „eul" său, deşi personajul trădează cu fidelitate multe din trăsăturile personale precum luciditatea în politică, dar şi rezerva față de aceasta şi mai ales veşnica descoperire a femeilor frumoase, care îl tulbură profund, răspunzând pasiunii sale.

Toposul romanului este bivalent: pe de-o parte Timişoara cu Piața Crucii în elegantul Elisabetin, cu Parcul rozelor unde se plimbau îndrăgostiții, liceul german de băieți (nu se întrevede dacă este vorba de „Banatia" sau de liceul piariştilor). Pe de altă parte, satul belşugului şvăbesc Giarmata, unde recoltele bogate de grâne făceau podurile gospodarilor să geamă sub seceriş.

Autorul s-a documentat desigur disciplinat asupra celor întâmplate în anii celui de-al Doilea Război Mondial în aceste ambiante, ştiut fiind că s-a născut în anul 1940, când se porni nebunia cu „ein Reich - ein Führer" - deci anii 1940 - 1945 nu sunt o cronică trăită „life".

Semnificativă este însă spovada autorului din introducerea cărții: „Vreau să-mi scriu amintirile privitoare la zbuciumata tinerețe a generației mele, să le retrăiesc, să mă amuz uneori, câteodată să fiu chiar foarte fericit şi alteori să sufăr cumplit. Ca om bătrân mi-a mai rămas prea puțin viitor... Am însă foarte mult trecut şi acesta poate fi şi o avere".

Da, acest minunat profesor de germană, Hübner, deşi substituie ideile filozofice şi politice ale autorului, dă cărții chiar titlul, dar nu este în sine eroul

cărții. El apare de prima dată pe pagina 62. Reprezintă însă atât de bine intelectualul sacrificat în timpul nazismului, fiind omul, care nu vrea în nici un fel să mărşăluiască în aceeaşi direcție cu gloata orbită de cuvinte goale şi meschine interese. În jurul său se rotesc ca palide palete mulțimea de dascăli, elevi, părinți ai elevilor, ofițeri de carieră din marele „Reich“, personalități ale satului şvăbesc, parveniți, dar şi oameni harnici, timorați de vremuri şi de ororile războiului, care se prăvăleşte ca un „pachiderm“ peste ținutul Banatului.

Deşi, romanul este scris în limba română, autorul foloseşte o strălucită onomastică germană, caracterizând personajele prin numele lor: domnul Gröber (de la grob = dur) este directorul şcolii; dl Tiefgrund = pământ, albie adâncă - profesor de istorie, instruit, atât; dna Strohdecker = dulgher al acoperişurilor de paie, supranumită „Susy cea dulce“ de către elevi pentru plinătatea formelor sale, ochii albaştrii şi glasul melodic, profesoara de sport înaripată de ideile național-socialismului şi de acel „mens sana in corpore sano”; maiorul Hufeisen = potcoavă (care potcovi pe mulți); brutarul Kübelreich = bogat în găleți - membru de onoare în comitetul de părinți; Grumbach = pârâu îmbârligat - avocat cu fiica sa tocilară Eleonora G., nesuferită şi importantă, ia ore particulare la directorul şcolii, care îi dictează compuneri escaladate în lauda Führerului iubit şi al patriei de două ori milenare; dl. Stumpfmesser = cuțit bont - directorul Liceului de muzică; Holzhammer = ciocan din lemn - bătăuşul clasei; frații Felsenriff = muchie de stâncă - bogătaşii parveniți ai comunei; Vielwasser = apă multă - cârciumarul comunei; primarul Schock = şoc - primarul comunei implementat ad-hoc, frizer de profesie, cu o voce însă „care se aude“ când cântă „die Fahnen hoch” (Sus steagurile) - cunoscutul cântec nazist.

Bineînțeles că autorul caracterizează aceste tipice personaje şi prin intermediul unei propoziții dezvoltate sau fraze scurte, chiar şi a unei simple sintagme.

Bunăoară Hansi Jung este înalt, blond, cu un păr ondulat, în tunsoarea văzută în filmele germane, ochii albaştrii, costum bleumarin, în vârsta de 17 ani.

Prof. Weidenbaum (un bun fizician) este însoțit de un zâmbet sardonic: „Oazele unei vieți normale” sunt orele profesorului Hübner, denumit de cei „entuziasmați” un „şacal pacifist”. Directorul Grüber este „şef mare, pentru că dă ore particulare fiului de prefect”...

O colegă simpatică nu doreşte ca „simțămintele să devină cuvinte”, iar țărăncuța Liesel din Giarmata, vizualizată îndelung de Hansi în timpul secerişului, are un trup pietros şi o strungă, cu care îți zâmbeşte obraznic şi provocator. Formele trupului fetei te lasă să uiți îmbrăcămintea ei sărăcăcioasă. Doctorul din Pişchia ştie de îndată cine va fi ales primar, când îl aude pe acesta spunând „deitsch” în loc de „deutsch”, neştiind să citească curent deciziile primăriei. De altfel sătenii nu-l numesc altfel decât „țapul depravatelor” (= der Hurenbock).

De altfel medicul polonez din Pişchia sintetizează mizeria războiului pe pag. 157 astfel: „Îşi dau oare seama conducătorii ăştia cretini din ordinele cărora pornesc războaiele pustiitoare, ce simte un om, care se pomeneşte după ani grei de trudă, pe drumuri, ca un vagabond, care nu are nici o meserie? ... Se gândesc oare... idioţii ăştia care declanşează războiul, ce crimă incomensurabilă comit ei distrugând milioane de moduri de existenţă care funcţionează ca nişte maşini performante, aproape perfecte? E ca şi când... un pachiderm ar intra nestingherit într-un muzeu de instrumente muzicale şi ar strivi, sub labele lui uriaşe, numai viori Stradivarius" ... După un alt aliniat urmează întrebarea retorică: „Îţi poţi imagina, tinere, ce înseamnă să-ţi îngrămădeşti în trei geamantane câteva lucruri de primă necesitate?" (p. 157).

Romanul are conform definiţiei noţiunii de roman foarte multe personaje: principale, secundare şi episodice (de ex: ţiganul Dionai şi Leni a sa). Ele se întâlnesc uneori în cele 28 de capitole, care pot fi publicate independent unul de altul. Capitolul de început de ex. „Balurile de sâmbătă seara" te lasă să cunoşti Piaţa Crucii din Elisabetin cu eroii săi: Unchiul Karl şi Tante Hilde, gazdele inimoase ale lui Hansi; unchiul care admiră femeile cu vino-ncoaci, care cântă în frizeria sa cu pricepere „Adio micuţul meu ofiţer de gardă" şi Tante Hilde cea veşnic geloasă, obiectul geloziei fiind îndeosebi casierița Ibolya, cea machiată. La fel apar şi profesorii liceului, dl. Ghilezan, dl. Sturmhahn, Martha, fiica distinsă şi admirată a directorului, înconjurată de băieţi ca „soarele de planete"; apoi Violeta, romînca cu ochii negrii migdalaţi, ten măsliniu, care învaţă germana de dragul lui Hansi. O auzim vorbind de prima dată - desigur în dulcele grai al limbi române - „Hai neamţule, hai să facem o demonstraţie de vals". Şi în timpul valsului: „ Hai, neamţule, nu te lăsa!" Şi drept un compliment: „Auzi neamţule, voi nemţii ... toţi şvabii pe care îi cunosc, sunt oameni de treabă. Sunteţi harnici, buni meseriaşi, buni muzicanţi, buni gospodari şi ce ştiu eu, la ce mai sunteţi buni?" (pag. 24).

La lecturarea cărţii m-am întrebat, oare cum va evalua aşa zisa iubire incipientă după întrebarea cu aplomb a Violetei: „Dar de ce credeţi că voi, nemţii, sunteţi rasa cea mai bună de pe pământ şi că trebuie să le stârpiţi sau să le transformaţi în sclavi pe celelalte rase?" (p. 24). Dar iată că blândul nostru Hansi îi răspunde calm: „Asta te frământă acum, draga mea?" Se vede deci, că pe Hansi îl frământă altceva pentru că el ştie „că sufletul se cutremură mai întâi, apoi inima".

Dacă viaţa în oraşul multiculti Timişoara se desfăşoară între orele la clasă, activităţi sportive, plimbări în parcul rozelor, repetiţii la Liceul de muzică, baluri şi discuţii despre teoria supraomului în filozofia lui Nietsche, la ţară, în comuna Giarmata începe secerişul. Este un revers al medaliei. O deosebită dragoste aşează autorul în paginile în care este descrisă viaţa legată de tradiţii de la ţară.

Iubirea pură şi sinceră dintre flăcăul Richard, fratele lui Hansi şi fata drăgălaşă din vecini Lotte, care se jucau din copilărie de-a mama şi tata şi

care apoi după o pețire conformistă devin mire și mireasă și părinții drăgălaşului Fredi (aici se dezlănțuie simțămintele paterne ale autorului, care ştie multe despre dragostea pentru copiii proprii, despre devenirea lor în primii trei ani, capriciile, bolile lor). Mesele bogate ale șvabilor, bucatele proaspete duse la câmp țăranilor, discuțiile inteligente ale unor oameni cu puțină carte, dar cu discernământ despre război, sunt prezentate de un cunoscător.

Minunată este idila pornită din provocarea aruncată lui Hansi de fetişcana cu sânii frumoşi, dar săraca Liesl, care lucrează ca zilieră pe pământul familiei Jung, mai bogați, mai văzuți în comună. Se întâmplă ca cei doi să lucreze şi singuri pe câmp, dar fidelul şi cumpătatul Hansi se gândeşte la Violeta. Poate că şi ploaia de vară, torențială, de la sfârşitul capitolului menită să spele toate gândurile păcătoase pe miriştea bănățeană, aşează şi temperează căldura trupurilor pe vreme de seceriş.

Revenit din vacanță, personajul nostru simte escaladarea propagandei pro Hitler şi războiul său fulger (Blitzkrieg). În capitolele, cărora ar trebui să se adreseze lauda oricărui recenzent despre entuziasmul celor parveniți în regimul pronazist şi resemnarea, chiar ura estompată a celorlalți, se desfăşoară aici o paralelă maximă între regimul „pentru țară - pentru conducător - pentru Hitler şi regimul totalitar ceauşist, pe care autorul l-a trăit, l-a simțit cu prisosință.

Propaganda nazistă introdusă prin gala de box desfăşurată în Timişoara, într-o sală plină de lozinci despre nestrămutata, veşnica prietenie germano-română, portrete de-ale Führerului şi a lui Antonescu este superbă.

Boxerii eleganți şi bine hrăniți ai clubului „Ares“ (Ares fiind zeul războiului la triburile germanice) vis-a-vis contemplă romanul numit „Gloabă” (alias Ghiță Călăceanu), un aşa zis „obosit” de la categoria grea, îl bate măr pe falnicul teuton. Bucuria dezlănțuită postum pe străzile Timişorii ar fi trebuit să dea de gândit cuceritorilor Franței, Poloniei, Cehiei pentru că ei se îndreptau către Rusia.

Când începe războiul din Răsărit, conferințele, cuvântările se țin lanț: când vine un oaspete din Reich (la noi venea de la județ); când începe anul şcolar, glăsuiesc directorul şcolii şi un elev model (la noi tot directorul şi comandantul de pionieri, respectiv secretarul UTC); la şedința cu părinții cuvântă sfertodoctul de brutar Kübelreich care sponsorizează şcoala din plin (la noi un tovarăş de la întreprinderea patronatoare); la țară, noul primar ține discursuri şi face schimbări, adică îşi ia un alt adjunct (Kleinrichter) - este vorba de toboşarul satului care anunță hotărârile primăriei - îl pune pe cel, care strigă mai cu convingere „Heil Hitler!”; dar şi omul de serviciu trebuie schimbat cu unul cu „convingere politică” (ca la noi).

Cad sentențele cunoscute: „Stejarul de la Braunau” (vezi „de la Scorniceşti”); „genialul conducător”; „bravul popor de două ori milenar”, eternul „Sieg! Heil” (Victorie! Trăiască!). Aplauze necontenite încadrau fiecare cuvântare şi remarca Führerului „vom fi din nou, ce am fost pe vremea lui

Bismarck" (la noi „a lui Ştefan cel Mare" precum şi din „coapsa Daciei şi a Romei") era un citat ideal interferat de fiecare dată.

În jurnalul premergător fiecărui film precum şi în presă se preamăreau victoriile necontenite ale avioanelor Messerschmidt şi Stuka până când, după 2 ani de invincibilitate, erau arătate şi cimitirele nesfârşite ale ostaşilor germani, căzuți eroic pentru „a elibera alte popoare". Cimitirele se întindeau din Europa până în Ucraina şi dincolo de Volga.

În acele circumstanțe, comuna Giarmata este vizitată de maiorul Hufeisen, care va trebui să fie întâmpinat cu un „Heil Hitler", încât să se cutremure pereții căminului cultural. Acesta fu împodobit de învățătoare şi educatoare cu crenguțe de liliac, portrete ale conducătorului iubit şi lozinci. Vizita este şi un prilej de lansare al noului primar Schock întronat de bogătaşul Arnold Felsenriff, care învățase de la bătrânul Felsenriff „cum poți să scap de primarii şi notarii care nu îți plac şi cum poți să-i pui, în locul lor, pe oamenii tăi" (p. 213). Cu aceste considerente, autorul păşeşte în contemporaneitate. Bătrânul Felsenriff, urmaşul grofului din comună, făcuse de altfel o succintă caracterizare a primarului: „Frizerul meu e într-adevăr un mare palavragiu. E însă atât de leneş, de secătură şi mai ales de prost, că nici văcar nu mi l-aş pune" (p. 213).

Discursul maiorului care dorea să racoleze băieții satului la înrolarea în armată nu dădu roade, acesta vorbi mult despre „epoca de aur", domnul director Gräber despre dorința unanimă de a fi mai tari ca oțelul lui Krupp şi eleva Grumbach adaugă osanale „cârmaciului slăvit al poporului erou".

Această imensă demagogie este aşezată în antiteză cu orele profesorului Hübner, în care elevii obraznici şi sfidători „împărțeau palme inteligenței şi culturii". Hansi Jung mai remarcă: Aceste clipe liniştite „mă asfixiau ca ceața unei dimineți de toamnă" în spectacolul orei când profesorul stimat de cei cerebrali punea în discuție citatul din drama „Don Carlos" de Schiller: „Sire, acordați supuşilor voştri libertatea de gândire!" şi Mari Dolfi, fiica unui negustor de chimicale din Piața de fân îl întrebă pe magistru: „E adevărat că sunteți evreu şi bolşevic?" (p. 77).

Escaladarea nebuniei cu înlocuirea profesorilor non conformişti trimişi pe front ca nulități intelectuale, care transformă orele, învățământul german bănățean, într-o cacialma continuă până în ultimele capitole ale cărții, când încep să vină scrisorile de pe front (vezi scrisorile unchiului Karl) adică după intrarea României în groaznicul război. Ruleta sorții şi a acțiunii se învârteşte acum înspre familiile române, unde fala familiei este nemărginită după pierderea tatălui, respectiv soțului iubit.

Da, iubirea este un leitmotiv şi al acestui roman, la fel ca în cartea „Martha", de altfel a politicii.

Doamnele bonome vor fi captivate de această trăsătură a cărții şi o vor ceti cu nesaț. Perechi, perechi de îndrăgostiți sau poate numai parțial dăruiți unei pasiuni de moment trec prin câmpul imaginar al cititorului.

Ce am putut constata în discernământul meu psihologic este diferențierea palpabilă între nemțoaice şi pasiunea românească.

Bunăoară mătuşa (Tanti) Hilde este geloasă pe unchiul Karl cu mustața în formă de rândunică şi-l dojeneşte toată ziua pentru ocheadele aruncate pasantelor. Atât pe timp de pace cât şi pe vreme de război, ea se întreba, dacă lui Karl nu-i va fi dor de trup de femeie şi-apoi se apuca din nou de gospodărit.

Perechea tânără din casa familiei Jung (Richard şi Lotte), care s-au căsătorit din dragoste îşi îndrepta patern şi matern privirile asupra copilului Fredi, crescându-l cu drag. Lipsesc sărutările şi îmbrățişările.

Fiica frumoasă a familiei Gall, Böjiche, se mărită cu alesul inimii (nuntă în cartier cu alai plus descrierea veşmintelor, mâncărurilor - gulaşul unguresc şi al tradițiilor bănățene); la naşterea primului copil, o fetiță, Böjiche moare - urmează deci descrierea înmormântării şi a mâhnirii fără patosul dramei antice (bocete, urlete).

Dar, iat-o şi pe Liesl cea ademenitoare cu trupul împlinit, care îşi lipeşte sânii de spatele lui Hansi, atunci când ei stau în căruța cu scânduri puse de-a curmezişul, dar Hansi care simte un furnicat în tot trupul ştie că Liesl vine dintr-o casă cu şase fete, fără zestre, cu pământ puțin, deci la ce bun s-ar complica, şi la căminul cultural la acel bal o invită numai o dată la dans, ca să nu o simtă prea aproape (probabil tot cu gândul la penuria de pământ a şvăboaicei). Gândurile par vulgare „când sânii ei tari îmi împungeau pieptul cu sfârcurile abia înmugurite. În nări simțeam mirosul de femelă tânără, miros care nu-mi displăcea deloc, ba dimpotrivă, trezi animalul din mine" (pag. 179).

Dar iată că veni şi acea ploaie de vară şi un miros de ştrudel de mere îl năpădi din casa familiei Jung. Binențeles că familia germană plus vecinii se năpustesc la mâncare.

Bogătaşul Felsenriff are trei nemțoaice la dispoziția sa (vorbind de cele din comună): una pe post de cameristă şi două la centrul de predare a laptelui (pe lângă altele de la oraş) cele trei se bat la propriu în curtea moşierului până ce se învinețesc, li se umflă ochii şi bolesc. Şi vezi bine, că nu le pasă, deşi ştie tot satul de această cronică a zilei.

Mai intră în colimatorul comunei germane şi domnişoara Kloos, fiica fierarului, care este instalată educatoare în locul dnei Ander, o devotată şi respectată a comunei. Deşi Nani nu este tocmai plăcută la vedere, dar având un „poponeț bombat şi obraznic" (p. 274), cântând bine imnul „Die Fahne hoch" şi cunoscând şi poezii închinate Führerului o vedem educatoare la o serbare nemaipomenită a comunei. Dornică fiind de „autoperfecționare" noul primar Schock o vizitează la domiciliu, când fierarul Kloos pleacă la Timişoara. Dar iată că tocmai când cadrul didactic lăudat „stătea călare" pe dl. primar, se întorc părinții mai devreme. Nani sare în lături „lăsându-l pe primar cu... lui robust gol" (p. 274).

Şi Leni, o gospodină tânără, şvăboaică, se îndrăgosteşte la nebunie de ţiganul Dinai Lacatoş încât îşi părăseşte familia şi casa părintească, făcându-i lui Dinai doi băieţi, tot lăutari şi ei şi trăind în bogăţie - dar tot la marginea satului (descrierea nunţii este o savoare).

Aşadar iubirile sunt calculate, unele bazate pe un instinct de moment (primarul vrea o „prospătură", nu neapărat pe Nani; bogătaşul Arnold Felsenriff trebuie să-şi păstreze reputaţia de „ţap" al satului ş.a.m.d. Toate acestea se petrec într-o comună germană în timp ce la Kerci, la Nikolaev şi Sevastopol se moare pe pământul rusesc.

Ce deosebite de aceste împerecheri sunt amorurile cu romăncele dornice de iubire şi dăruire până la sacrificiu. Dominantă este iubirea lui Hansi cu Violeta, care stă în gazdă la mătuşa Mărioara, venită mai de departe. El, Hansi o sărută pe ochi şi ea râde precum copiii în somn, când sunt sărutaţi. Ea îl duce acasă, când gazda este plecată, unde el, după zile de seceriş, o asaltează „vijelios" de parcă ar fi fost „un soldat stătut" care „vrea să topească într-o clipă toate frustrările" (pag. 183). Ea de-abia reuşeşte „să-şi desprindă gura de gura lui Hansi". Amândoi aveau aşadar „buzele umflate" ca dealtfel de câte ori se plimbau prin Parcul rozelor. Şi vezi doamne, când amândoi sunt mai „sufocaţi", Nicoleta, virtuoasă fiind, zice: „Fii cuminte dragul meu, că suntem încă prea tineri ca să ne putem permite să ne pierdem capul!" (pag. 183). Motivaţia deci - prea tineri, la treizeci de ani totul ar fi fost permis. Tot această Violetă îl întreabă altădată, când Hansi „o asaltează": „Ia spune-mi, băiete, pe acolo prin satul tău nemţesc, ai găsit tu cumva vre-o Gretl, vreo Anneliese sau vreo Kati, de la care ai învăţat să faci ceea ce ai experimentat acum cu mine?" ... şi apoi, după o privire poznaşă „cred că ai avut parte de o şcoală grozavă" ... (pag. 183). Adică, vezi bine - experimentul îl oferă nemţoaicele, care cunosc alfabetul iubirii, chiar dacă sunt nişte naive fete de la ţară.

În privinţa sursei de „învăţătură temeinică", autorul ar fi trebuit s-o aşeze în lumina reflectoarelor pe mătuşa Mărioara, care l-a iubit cu atâta dăruire pe Ovidiu al ei încât s-a dus patru ani din două în două săptămâni la Cluj, nu el venea la dânsa, unde era student; ea, învăţătoare, fiindcă l-a ţinut în toţi aceşti ani la studii. Şi în privinţa vieţii în doi, iată cum a procedat Mărioara: l-a dus la o biserică ortodoxă, unde l-a pus să jure, că o va lua - alia tempora. Neavând locuinţă în Timişoara şi vrând şi acest domn să se aşeze în metropola Banatului, o ia pe Mărioara, însă nu vrea copii, care ar interveni în dragostea lor. Ovidiu trebuie să fie numai al ei. („Ea nu vrusese să aibă copii, pentru că zicea că nu-i convenea să împartă cu cineva, nici măcar cu un copil propriu, dragostea bărbatului ei" - (pag. 185).

Sărăcia este simţită în toate situaţiile în satele din sudul ţării, dar la nunta din Coşuştii se bea, se mănâncă la superlativ, încât se vor plăti datoriile doi ani după această sărbătoare. După două zile şi nopţi de nuntit, mirii se duc

repede la Arad sau la Timişoara în garsoniera lor, ca să petreacă „o noapte de vis" - noaptea nunții.

O altă soție iubitoare, cea a căpitanului Marin Ionete, sacrifică la parastasul soțului iubit (încercănată, îndoliată, lipsită de iubire) un viței, un porc, o grămadă de găini, deşi ea rămâne cu „povara pe umeri" - copilul. Ea cheltuie ultima soldă a defunctului şi tot salariul ei, deci nu se ştie ce vor mânca ea şi copilul la oraş, concluzia cititorului fiind aceea că degrabă ar căuta un partener pentru împărțirea poverii de pe umeri.

Minunată caracterizare (pare-mi-se nevoită a autorului, a unui vecin la adresa familiei ofițier Ionete: „Nu-i vezi, cât sunt de spilcuiți, când se duc în oraş? Pe el cade uniforma ca pe prințul Nicolae, iar cucoana lui nu-şi mai încape în piele de fudulă cu rochiile ei de mătase, cu pălăriile cu boluri largi. Pe ăl mic al lor îl poartă ca pe un fiu de grof de pe vremuri. Atâtea jucării câte are puiul ăsta de oltean, n-ar fi avut nici Regele Mihai, când a fost copil. Poate că atunci când au fost copii, la țară, în Oltenia lor, ofițierul şi nevasta sa n-or fi avut după ce bea apă, or fi umblat cu vitele altora la păscut şi acum traiul bun, îmbuibarea şi îngânfarea!" No coment...

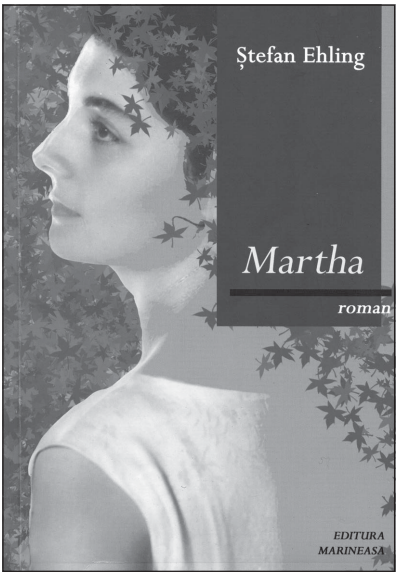
Toate, dar toate doamnele oltence şi din satele mai sudice ale Banatului sunt perfecte în cunoaşterea tainelor iubirii care escaladează în orice situație. Înaintea reîntoarcerii avocatului Ovidiu pe frontul necruțător, Mărioara se cuibăreşte în fiecare seară şi noapte la pieptul său suspinând „vreau un copil de la tine". O nemțoaică de la Giarmata ar fi fost preocupată de câtă şuncă şi câți cârnați să-i pună în valize, ca eroul să aibă ce mâncă - nu-i aşa?

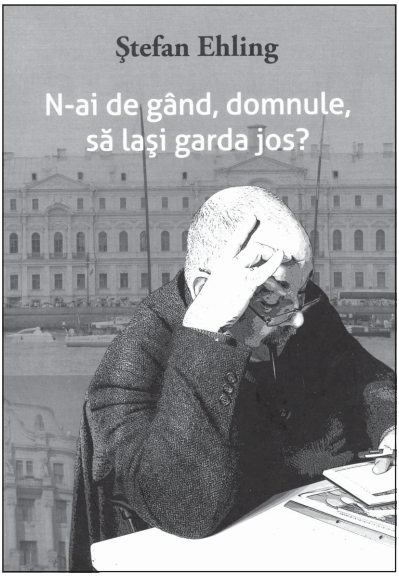
Scriitorul Ehling, inspirat de Oltenia, care l-a acaparat 40 de ani, se dovedeşte un cunoscător minunat al limbii române elevate, dar şi a celei populare. Lungimea frazelor este ponderată. Numărul propozițiilor secundare nu este exagerat. Metaforele sunt mereu prezente: „Am simțit în piept alune-

carea rece a unui şarpe"; „Sângele îngroşat de atâta mâncare bună" îl face pe preotul satului antinazist; „ne-am săturat cu filozofii, care nu ştiu să bată un cui în perete" (motivație, când profesori buni sunt scoşi din învățământ în filmul „Chemarea datoriei", eroul aviator german nu observă nici o blondă sau brunetă la Cote d'Azur, deşi ele făceau „o risipă de umor, de vorbe de duh, de zâmbete dumnezeiesc de frumoase, gâlgăiri senzuale amintind de gânguritul vreunei turturele înamorate", pag. 312, o abundență de epitete). Descrierea devine viabilă în „Şedința cu părinții", „O gală de box", „Colegul nostru Franzi Stierlein" şi se îmbină perfect cu caracterizarea. Uneori tabloul naturii ar putea fi introdus într-un reportaj (secerişul).

Ad honorem domnului profesor Ehling: cartea este un omagiu adus întoarcerii sale în Banatul nostru. Îl citez pe Homer, care în „Iliada" sa zice: „desigur fiecare doreşte o reîntoarcere în patrie, când este supus tristeței". Banatul l-a primit cu brațele deschise: este un confrate sărbătorit la Uniunea Scriitorilor, un critic analitic în pauzele concertelor timişorene, rămânând un admirator al femeilor frumoase chiar şi la vârsta a treia.

Cartea „Profesor Hübner" laudă maestrul pentru că este opera măiestrită (raducere liberă din remarca lui Goethe asupra operei „Wilhelm Tell" a lui Schiller: „Das Werke lobt den Meister, denn es ist Meisterwerk").

Alte volume semnate Ştefan Ehling

Festményt vásárolok

Makay Botond

Igen, festményt vásárolok. Mégpedig ajándékképpen valakinek, aki egy keserves élet után megérdemli, hogy kapjon is valami jót - búcsúképpen is - azoktól, akik becsülték és megbecsülték. Mármint ahogy hagyták és ahogy lehetett.

Kurta Kázmérral a resicabányai festőművésszel alkuszom egy képre, de még elbeszélgetünk kissé, mielőtt érdemben a vásárlásra térnék. És beszélgetés közben jut eszembe, hogy én ugyan nem sok festményt vásároltam, mert pénzem ritkán volt ilyesmire, de aztán magam sem festettem valami csapnivalóan, ami azt is jelentette, hogy részben kitelt a házból az is, mint Érkeserűben a tojás meg a zöldségféle.

Meg aztán, ha Gárdonyi Géza Göre Gábor bíró uram-ja megelégedett a saját írásainak az olvasásával, akkor nekem is jók voltak a falon fityegő saját műveim.

Ha már eszembe jut Érkeserű, mi sem természetesebb, hogy eszembe jut az Érmellék hányatottsorsú költője is, Számadó Ernő, aki akkortájt szabadult a politikai börtönből, amikor én kerültem oda lelkipásztornak. Mármint Érkeserűbe.

Volt akkortájt egy „bájos" rendelkezés, miszerint írógépet csak külön engedéllyel szabadott magánszemélyeknek tartani, ha a foglalkozásuk ezt indokolttá tette. Egy lelkipásztornak ez nem volt indokolt, mert aradi segédlelkész koromban vettem egy írógépet, de mivel engedélyt nem kaptam rá, úgy egy egyházközség nevére jelentettem be.

Így tehát Érkeserűben nekem volt írógépem, amit Számadó is hamarosan megtudott. Én még nem ismertem az öregurat, de egy alkalommal - már nősember koromban - beállított hozzám és bemutatkozott.

Tudtam kiről van szó, azt is tudtam, hogy „nemkívánatos" személy, és - őszintén szólva - nem is lelkesedtem a közeledéséért, mert tudtam, hogy megfigyelés alá helyeznek. El azonban nem utasítottam, mert tudtam, hogy szüksége van a beszélgetőtársra is, írógépre is egy-egy vers lepötyögtetéséhez, meg egy megbízható „panaszládára" is, aki nem mondja tovább a véleményét, amit nemigen zárt magába.

Ismertem Számadót még diákkoromból, mert tartott egyszer számunkra egy író-olvasó találkozót, amelyen kellemes humorával és szebbnél-szebb verseivel mutatkozott be a diákság előtt is.

Egy szomorú délelőttön - amikor a feleségem az iskolában volt, mert ott tanított - ismét beállít hozzám Ernő bácsi és nagy rakás csomagolópapírból elővett egy képet, hogy szeretné eladni. Nem szívesen válik meg tole, de rá

van szorulva a pénzre... Elmondta azt, hogy a katolikus plébános, Bohács Sanyi is vett tőle egyet, meg az agrármérnök Lengyel Tomi is. Olcsón adja, mert tudja, hogy mi sem vagyunk milliomosok.

Nagyot vakartam a fejemen, mert nem sok dugipénzem volt, de az öreget sem akartam pénz nélkül hagyni. Kölcsön nemigen vett el, alamizsnát pedig ritkán volt hajlandó elfogadni. Megszégyenítőnek tartotta.

Nehezen éltek Sárikájával a Fekete Tanyán az Érmellék egyik nagy nádasa mellett jó futamatnyira a katolikus templomtól, ahol kertecskéjükben kínlódtak. Mint bohém lelkek nem szokták a kerti munkát, így aztán inkább csak vegetáltak, mint éltek.

Meg is egyeztünk a képet illetően. Én abban, hogy kifizetem azonnal a kért összeget, ő pedig abban, hogy nem dicsekszi el senkinek, hogy ki vette meg a képet. Legyen ez a kettőnk titka... Nem attól tartottam, hogy megtudják: kitől vetem képet, hanem a „házisárkánytól", akinek „majd valamikor" akartam valamilyen szép mesével a képpel elohőzakodni.

Ő nem is dicsekedte el.

Történt pedig, hogy egy Sándor napon, ahová - kommunista rendszer ide, vagy kommunista rendszer oda - Bohácshoz mentünk Sándorköszöntőbe. Mert az érkeserűi értelmiségiek nagyon összetartottak. Bár volt közöttünk katolikus, református, meggyőződéses ateista, meg még egy ortodox is, de ez senkit nem zavart: jól éreztük magunkat egymás társaságában s - mi tagadás - rendeztünk szép számmal görbeestét, mert szinte minden hétre esett egy születésnap, vagy egy névnap. Netán valamilyen más érdemleges megünnepelni való.

Nos, akkor a „plébánatos" úron volt a sor, és oda mentünk, aki szlovák anyanyelvű lévén még nehezen törte a magyar nyelvet, de szívesen volt együtt az ökuménikus társasággal (bár akkor még ezt a kifejezést egyikőnk sem ismerte, de a lehető leglelkesebben gyakorolta az ökumenét).

Mondanom sem kell, hogy a társaságnak volt jónéhány fiatal nőtagja is, akik hitvesi minőségben érkeztek a férjek mellett. Ezt csak azért érdemes megemlíteni, mert csak egy nőtől telhetett ki, hogy az érkezés után - végigcsodálva a lakást - azonnal észrevegye, hogy egy eddig nem látott festmény van az egyik falon.

Valaki mindjárt meg is csodálta a képet, meg is dícsérte annak szépségét, de meg is kérdezte, hogy honnan van, hogy eddig nem volt kitéve.

Nos, ekkor robbant aztán a nemvárt bomba, mert a plébi - akinek nem kellett elszámolnia senkinek semmivel, eszébe sem juthatott, hogy a társaságban két „szerencsétlen" férjnek még titkolni valója is van, így a legőszintébb csodálkozással bökte ki a kép eredetét:

- Hát honnan lenne?! Számadótól vettem, szegénytől, akárcsak Tomi, meg Boti!

Hogy kinek mennyire volt az estéje ellőve, nem tudom, de azt igen, hogy előre cidriztem attól, hogy vajon mit mondok majd otthon becses oldalbordámnak... De azt is észrevettem, hogy a „mérnökelvtársnak" sem épp mindegy a kialakult, kellemesnek egyáltalán nem mondható, helyzet. De aztán „túléltük" ezt is... Ma már nem tudom, hogy mit és hogyan magyaráztam, vagy magyarázkodtam, de másnap - vagy még akkor éjjel - előkotorásztam a Bleth G. aláírású festményt s rögtönöztem valami elfogadhatót.

Annyi bizonyos, hogy elmondtam azt a Számadó-történetet is, ami minden bizonnyal hiteles, hisz a babérkoszorút szemeimmel láttam.

A történet szerint Ernő bácsi még fiatal poéta korában díjat nyert egy verspályázaton, amikor egy babérkoszorúval jutalmazták a díjazott költeményt. Én pedig, amikor kinn jártam náluk a tanyán, észrevettem a babérkoszorút s rákérdeztem annak eredetére, mert addig még babérkoszorút nem láttam, csak üzletben árult babérlevelet.

Ernő bácsi pedig a maga kissé megkeseredett humorával mutatott a koszorúra:

- Látod, Botond, valamikor az egy ép és szép koszorú volt. Most „foghíjas" erősen, mint annak nyertese. Tudod, nemcsak engem tépázott meg az idő, hanem én is a koszorút...,mert mégis csak jobb a nagy szegénységben a kumplileves egy kis babérlevéllel fűszerezve!

O scrisoare inedită din Galiția

În loc de introducere..., o scrisoare către o redacție a unui ziar reșițean în anii ´90

Sunt un german din Reșița stabilit în Germania. Văzând preocupările Dvs. pentru soarta românilor din Basarabia, vă trimit o scrisoare a tatălui meu, de pe frontul din Galiția, în care povestește cum s-au înfrățit bănățenii cu basarabenii în ziua de Paști din 1915. Dacă textul vi se pare semnificativ, vă rog să-l publicați.

Cu prietenie,

Anton Ferenschütz,
Bielefeld (Germania)

Dragi părinți,

Profit de plecarea în permisie, la Reșița, a unui camarad, să vă scriu mai multe despre război, despre situația mea și despre o întâmplare petrecută acum câteva zile.

E primăvară! Biserica ortodoxă sărbătoreşte Învierea lui Isus, Sfintele Paşti, pe care noi, catolicii, le-am avut acum două săptămâni, când am primit pachete de la Crucea Roşie. Dar în regimentul meu, K.K. 43 Infanterie din Caransebeş, sunt 95% români de religie ortodoxă, care nu sunt în vederea autorităților austro-ungare, şi pe mine mă supără acest lucru, însă ei îşi sărbătoresc Paştele în felul lor. De dimineață deja se salutau cu „Hristos a înviat!", „Adevărat că a înviat!" Eu mă bucur de sărbătoarea lor împreună cu ei.

De ieri nu s-a mai auzit nici o împuşcătură, parcă n-ar fi război. Camarazii mei români umblă prin noroiul tranşeelor spunându-şi „Hristos a înviat!". Privindu-i, cu gândul la voi, deodată am observat uniforme ruseşti în tranşeele noastre. La început m-am speriat, dar mi-am revenit văzându-i că se îmbrățişează rostind „Hristos a înviat!", „Adevărat că a înviat!". Credeam că visez. Cum era posibil aşa ceva între soldați duşmani? Cu uimire şi bucurie am îmbrățişat şi eu un rus, spunându-i „Hristos a înviat!". Era la fel de murdar, nebărbierit şi păduchios ca şi mine. Mirosea, ca şi mine, a nespălat şi transpirație. Zâmbea însă, strângându-mă în brațe şi spunând „Adevărat c-a înviat!". Eram bucuroşi, pentru o clipă uitasem grozăviile războiului. Ruşii aveau țigări bune şi am făcut schimb cu ale noastre. Camarazii mei discutau cu ei frățeşte, ca şi când s-ar fi cunoscut de o veşnicie. Ce frumoase au fost acele clipe! Parcă zeul războiului fusese învins de om, de voința puternică a acestuia de a face pace, chiar şi numai pentru câteva ore! Ce simplu ar fi dacă toți oamenii nu s-ar lăsa manipulați!

Dar această situație aproape incredibilă nu a durat decât aproximativ un ceas. Dintr-o dată a apărut în tranşee un căpitan austriac pe care nu-l mai văzusem până atunci. Cu voce rece a comandat: „Luați-i prizonieri pe ruşi!". În acel moment l-aş fi omorât de ciudă şi pentru prima dată m-am revoltat împotriva unui superior. Am încercat să-i explic, în limba germană, despre ce este vorba. Camarazii români erau speriați şi voiau să-i apăr, dar n-am avut nici o şansă. Ordinul căpitanului a fost executat şi cei 8 - 10 soldați, veniți fără arme, au fost luați prizonieri şi declarați dezertori. Ulterior, camarazii mei mi-au povestit că ruşii făceau parte dintr-un regiment de români basarabeni, care atunci aveau şi ei Paştele.

Mă gândeam la ce simțeau camarazii mei, când deodată s-au auzit împuşcături. Războiul reîncepuse, ca o furtună. Era un vis urât. Parcă zeul războiului s-ar fi temut că nişte oameni simpli ar fi putut da o altă întorsătură războiului. Gloanțele zburau peste noi şi în acest infern am primit ordinul de atac. O clipă m-am gândit: să mă las luat prizonier sau să lupt mai departe? Peste câteva minute am fost rănit. Era voia Domnului? Deoarece pentru mine războiul a luat o altă cale, prin care am căutat doar să-mi salvez viața, chiar dacă la început intrasem voluntar în slujba monarhiei. Şi astfel am devenit un pacifist.

Franzi

Ein in Reschitza geborener Bischof wird bald seliggesprochen?

von **Erwin Josef Ţigla**

In den letzten Jahren habe ich immer wieder versucht, die Reschitzarer darauf aufmerksam zu machen, dass hier, in unserer Stadt, auch ein Bischof geboren wurde, der einzige überhaupt bis jetzt. Es ist der griechisch-katholische Bischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu, der am 25. April 1875 in Reschitza das Licht der Welt erblickt hat. Sein Vater, Joachim Frenţiu, war Pfarrer in Reschitza, seine Mutter hieß Rosalia.

Wie lange er in Reschitza mit den Eltern gelebt hat, ist noch nicht festgelegt, man weiß aber, dass er zwischen 1894 und 1898 in Budapest Theologie studierte. Nach der Absolvierung wurde er am 28. September 1898 zum Pfarrer geweiht und wirkte in der griechisch-katholischen Eparchie als solcher, danach als Protopope von Bross = Orăştie und anschließend als Generalvikar der Lugoscher Eparchie. In der Zwischenzeit promovierte er im Jahre 1902 zum Doktor der Theologie.

Am 4. November 1912, 37-jährig, wurde er zum Bischof von Lugosch ernannt. Hier weilte er bis am 25. Februar 1922, al er zum Bischof von Großwardein = Oradea berufen wurde. Die Inthronisation als Bischof von Großwardein erfolgte am 3. Mai 1922. Sein Vorgänger auf dem Großwardeiner Bischofsstuhl war Bischof Demeriu Radu, der bei einem Attentat im Rumänischen Parlament, von einem kommunistischen Terroristen durchgeführt, umgebracht wurde. Radu war Senator im Recht (senator de drept) seitens der griechisch-katholischen Kirche.

In der Zeit bis zum Zweiten Weltkrieg weihte Bischof Dr. Frenţiu u.a. am 5. September 1937 die griechisch-katholische Kirche in Mădăraş, am 8. September 1937 die Kirche in Istrău und am selben Nachmittag legte er den Grundstein zur neuen Kirche von Bocşa Română, Kreis Sălaj. Leider besitze ich diesbezüglich nur diese genauen Daten, bestimmt gab es aber auch weitere Höhepunkte seines seelischen Wirkens in der Großwardeiner Eparchie.

Nach dem Diktat vom 30. August 1940, als Nordsiebenbürgen an Ungarn abgetreten werden musste, übersiedelte er nach Blasendorf = Blaj. Nach dem Tode des Metropoliten Alexandru Nicolescu am 5. Juni 1941, wurde er zum Apostolischen Verwalter der Erzdiözese von Karlsburg = Alba Iulia und Fagarasch = Făgăraş ernannt. Hier weilte er während des ganzen Zweiten Weltkriegs, bis 1947, al er nach Großwardein zurückkehrte.

Am 28. Oktober 1948 wurde er in Großwardein von der damaligen kommunistischen Diktatur und Securitate verhaftet und ins Lager von Dragos-

Dr. Valeriu Traian Frențiu

lavele überführt. Mehrmals wollte man ihn zwingen, zur Rumänisch-Orthodoxen Kirche überzutreten, was er nicht tat und somit wurde er im Februar 1949 ins rumänisch-orthodoxen Kloster Căldăruşani, in der Nähe von Bukarest, zwangseingekerkert, zusammen mit allen Bischöfen der griechisch-katholischen Kirche von damals. Hier weihte er geheim, in der Weihnachtsnacht 1949, Dr. Ioan Cherteş zum Bischof der griechisch-katholischen Kirche.

1950 wurde er ins Gefängnis von Sighetu Marmației überführt, wo er infolge der Grausamkeiten, die er hier erleiden musste, am 11. Juli 1952 starb. Beerdigt wurde er im Armenfriedhof der Stadt in der Marmarosch = Maramureş. Seine letzte Ruhestätte, genauso wie auch die von weiteren Leidensgenossen (Geistliche, aber auch hohe politische Würdenträger), wurde der Erde gleich gemacht, damit eventuelle Interessenten nicht mehr Spuren finden können.

Kardinal Iuliu Hossu schrieb in seinen Memoiren, dass Bischof Dr. Frențiu verhungert ist. Man hat ihm nicht einmal die elementare Pflege gewährt. Als ihn die Gefängniskollegen bedauerten, sagte Bischof Dr. Frențiu immer wieder: „Für das sind wir da, um zu leiden!“. Bischof Dr. Valeriu Traian Frențiu war nie verurteilt worden, er wurde nie einem gerichtlichen Verfahren unterworfen.

Bischof Dr. Valeriu Traian Frențiu war einer der emblematischsten Figuren der Zwischenkriegszeit in Rumänien. Er kümmerte sich auch um das konfessionelle Schulsystem, das eines der bestausgestatteten in rumänischer Sprache im Lande war. Er war auch ein guter Manager, wie man heute sagen würde. Er war der Begründer des Wintersportorts Stâna de Vale in dem Biharer (= Bihor) Gebirge, wo er einen Schilift errichten ließ, der auch heute noch funktioniert. Das alles geschah auf einem Terrain, das die Eparchie als Geschenk von Maria Theresia bekommen hatte, um ihr ein Einkommen für ihre Zukunft und für die konfessionellen Schulen zu gewähren. Bischof Dr. Frențiu ließ hier auch touristische Hütten und Pensionen erbauen.

Am 13. Januar 2011 wandte ich mich an den Stadtrat von Reschitza mit dem Antrag, zwei Ehrenbürgerschaften post mortem von Reschitza zu

gewähren: dem Dichter, Übersetzer und Essayisten Rolf Bossert und dem Märtyrerbischof Dr. Valeriu Traian Frențiu.

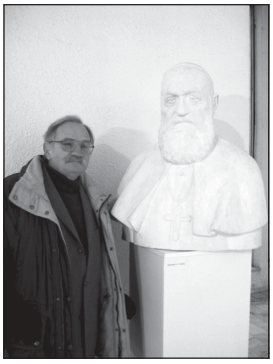
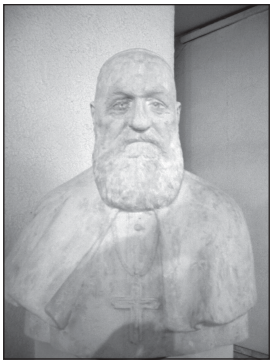
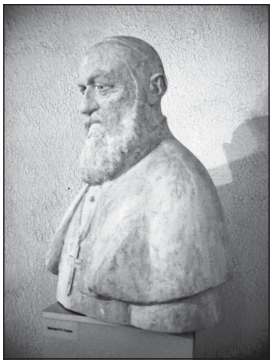
Wenn der Antrag für Rolf Bossert von Seiten des Stadtrats gleich genehmigt wurde, geschah dies mit dem zweiten Vorschlag erst später, in der Stadtratssitzung vom 24. August 2011, als die Verleihung der Ehrenbürgerschaft post mortem an Bischof Dr. Valeriu Traian Frențiu, einziger bis zurzeit in Reschitza geborener Bischof, stattfand.

Das Großerzbistum der griechisch-katholischen Kirche in Rumänien ist seit längerer Zeit bemüht, dass die Bischofsmärtyrer der eigenen Kirche, die unter der kommunistischen Herrschaft ihr Ende gefunden haben, seliggesprochen werden. Diesbezügliche Schritte wurden im Vatikan eingereicht und die gesamte griechisch-katholische Kirche in Rumänien betet für diese Seligsprechungen, unter denen auch die des Bischofs Dr. Valeriu Traian Frențiu.

Während seiner Apostolischen Reise in Rumänien (7. - 9. Mai 1999) sprach der selige Papst Johannes Paulus II. in seiner Predigt im Rahmen der Feier der Göttlichen Liturgie im byzantinischen Ritus in der „St. Josef"-Kathedrale in Bukarest, am 8. Mai 1999, folgende Worte:

„Ich komme eben vom katholischen Friedhof dieser Stadt. An den Gräbern der wenigen bekannten Märtyrer und der vielen, deren sterblichen Resten nicht einmal die Ehre eines christlichen Begräbnisses zuteil wurde, habe ich für euch alle gebetet. Und ich habe eure Märtyrer und die Bekenner des Glaubens angerufen, dass sie für euch beim Vater im Himmel Fürsprache einlegen. Insbesondere habe ich die Bischöfe angerufen, dass sie vom Himmel aus weiterhin eure Hirten sein mögen: Vasile Aftenie und Ioan Bălan, Valeriu Traian Frențiu, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Alexandru Rusu. Am Anfang eures Martyrologiums steht geistigerweise die Konzelebration dieser Bischöfe, deren Blut sich vermischt hat mit dem des eucharistischen Opfers, das sie täglich gefeiert hatten. Ich habe auch Kardinal Iuliu Hossu angerufen, der es vorzog, bis zum Tod bei den Seinen zu bleiben, und der darauf verzichtete, nach Rom überzusiedeln, um vom Papst das Kardinalsbirett zu empfangen, weil das bedeutet hätte, sein geliebtes Land zurückzulassen. Auf eurem Weg zu Christus, der Quelle wahrer Freiheit, begleiten sie euch, zusammen mit Maria, der heiligen Gottesmutter. Ihr vertraue ich euch an mit den Worten des Liedes, das ihr in der Verfolgung vertrauensvoll an sie gerichtet habt: »Lass uns nicht, Mutter, erschöpft auf dem Weg zurück; wir sind ja die Kinder deiner Tränen«!"

Die griechisch-katholische Kirche „Heilige Mutter Gottes von Fatima" und ihr Pfarrer Marian Ilie Ştefănescu, der Protopope von Reschitza, freuten sich in der letzten Zeit, dass Bischof Dr. Frențius Heimatstadt ihn zum Ehrenbürger post mortem ernannt hat. Sie kam auch mit der Initiative, eine Büste

Büste aus Gips, die den Bischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu darstellt.
Foto Links: der Autor der Büste, der Reschitzaer Bildhauer Petru Comisarschi

des Märtyrerbischofs in Reschitza (Platz bleibt noch offen) zu errichten. Künstler der Büste ist der Reschitzaer Bildhauer Petru Comisarschi.

Wir alle sind der Hoffnung, dass die Seligsprechung vom Märtyrerbischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu bald Realität wird. So gebe es Gott!

Gebet um die Seligsprechung unserer Märtyrer-Bischöfe

Herr Jesus Christus, der Du bist auf ewig Höhepriester unserer Seelen, Du hast Deine Apostel und Jünger in die weite Welt geschickt, um allen Menschen die gute Nachricht Deiner Liebe zu verkünden. An der Schwelle Deiner äußersten Aufopferung für die Erlösung der Welt, beim letzten Abendmahl, hast Du den himmlischen Vater gebeten, dass Deine Kirche eine sei.

Sieh gnädig auf das rumänische Volk, aus desen Mitte Du Deine Untertanen Valeriu Traian Frenţiu, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Ioan Suciu, Vasile Aftenie und Tit Liviu Chinezu auserwählt hast, Bischöfe, die das Martyrium unter dem kommunistischen Regime erlitten haben. Sie haben in dieser Welt mit apostolischem Eifer Zeugnis über Dich abgelegt und den Glaube an Dich, an die katholische Kirche und an den Nachfolger des Heiligen Petrus, den Heiligen Vater, mit dem Preis des Martyriums besiegelt.

Gib, dass ihr Beispiel von Glaube und Liebe immer mehr in unserer Mitte erstrahlt. Wir bitten Dich also, dass Du auch auf Erden die Würdigkeit dieser Deiner Diener zeigen mögest, sie zur Ehre der Altäre zu erheben, und uns, durch ihre Vermittlung, die Gnade, die wir benötigen, zu verleihen, damit wir alle eine Herde mit einem Hirten seien.

Denn Dir allein gebührt alle Ehre, Preis und Anbetung, zusammen mit dem Vater und dem Heiligen Geist, jetzt und in aller Ewigkeit. Amen.

Vater unser..., Gegrüßet seist Du Maria..., Ehre sei dem Vater...

(Übersetzung ins Deutsche: Erwin Josef Ţigla)

Rugăciune pentru beatificarea episcopilor noştri martiri

Doamne Isuse Cristoase, marele şi veşnicul preot al sufletelor noastre, Tu i-ai trimis pe apostolii şi discipolii Tăi în lumea întreagă, pentru a aduce tuturor oamenilor vestea cea bună a iubirii Tale. În pragul jertfei Tale supreme pentru mântuirea lumii, la Cina de pe urmă, Te-ai rugat Tatălui ceresc ca Biserica Ta să fie una.

Priveşte cu bunăvoinţă la poporul român, din sânul căruia i-ai ales pe servii Tăi Valeriu Traian Frenţiu, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Ioan Suciu, Vasile Aftenie şi Tit Liviu Chinezu, episcopi trecuţi la cele veşnice în faimă de martiri, sub regimul comunist. Ei au dat mărturie despre Tine cu zel apostolic pe acest pământ şi au pecetluit credinţa neclintită în Tine, în Biserica Catolică şi în urmaşul Sfântului Petru, Sfântul Părinte Papa, cu preţul martiriului lor.

Fă ca exemplul lor de credinţă şi de iubire să strălucească tot mai mult printre noi. Te rugăm aşadar să arăţi şi pe pământ vrednicia acestor slujitori ai Tăi, ridicându-i la cinstea altarelor, iar nouă, prin mijlocirea lor, să ne dai harurile de care avem nevoie pentru ca toţi să fim o singură turmă cu un singur păstor.

Că Ţie se cuvine toată mărirea, cinstea şi închinăciunea, împreună şi Tatălui şi Sfântului Spirit, acum şi-n toţi vecii vecilor. Amin.

Tatăl nostru..., Născătoare de Dumnezeu..., Mărire Tatălui...

(„Unirea“, nr. 10 - 11, octombrie - noiembrie 2011, pag. 5)

Preasfinţitul dr. Valeriu Traian Frenţiu*

Originea şi studiile. Traiectoria profesională

S-a născut la 25 aprilie 1875 în Reşiţa, azi reşedinţa judeţului Caraş-Severin. Tatăl, Ioachim, paroh şi asesor consistorial; mama, Rozalia, născută Demeter. După şcoala primară, urmată în localitatea natală, a trecut la Gimnaziul superior greco-catolic din Blaj, pe care l-a absolvit în anul 1894, când se înscrie la Facultatea de Teologie a Universităţii din Budapesta. În septembrie 1898 este hirotonit preot celib şi pleacă la Viena, la Institutul *Augustinaeum*, unde în anul 1902 susţine doctoratul în teologie. Concomitent cu studiile teologice s-a ocupat şi cu pastoraţia soldaţilor români, uniţi din garnizoana capitalei austriece.

Întors la Lugoj, între anii 1902 - 1904 a lucrat în cancelaria eparhială, ca arhivar, bibliotecar şi vice-notar consistorial. În 1904, la vârsta de 29 de ani, este numit paroh şi protopop la Orăştie. Aici petrece opt ani, până în 1912, când este transferat vicar foraneu, paroh şi protopop la Haţeg.

Dr. Valeriu Traian Frențiu, episcop al Diecezei de Lugoj (1912 - 1922)

La data de 4 noiembrie 1912, la vârsta de 37 de ani, este numit Episcop al Diecezei greco-catolice de Lugoj, în scaunul vacant rămas în urma transferului episcopului Vasile Hossu la Gherla.

A fost consacrat în catedrala din Blaj, la 14 ianuarie 1913, prin punerea mâinilor de către mitropolitul Victor Mihali de Apşa, asistat de episcopii Demetriu Radu de la Oradea şi Vasile Hossu de la Gherla. Aici revigorează întreaga activitate spirituală, întreprinde vizitații canonice în dieceză, organizează reuniunile parohiale, misiunile sfinte şi pelerinajele.

Participă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918.

A pus în funcțiune Seminarul Teologic a cărui înființare şi edificare a fost realizată de predecesorul său. A obținut înființarea unei Şcoli normale române de fete şi a unui atelier de ucenici cu internat. A deschis la Lugoj o librărie diecezană.

Dr. Valeriu Traian Frențiu, episcop al Diecezei de Oradea (1922 - 1948)

După moartea tragică a episcopului Demetriu Radu, în atentatul din 8 decembrie 1920 din Senatul României, scaunul episcopal rămâne vacant până în 25 februarie 1922, când va fi ocupat de dr. Valeriu Traian Frențiu, transferat aici de la Lugoj.

Instalarea la Oradea a avut loc în 3 mai 1922, fiind de față aproape întregul cler diecezan. Într-o cuvântare rostită la consacrarea sa ca episcop, apărea imaginea martirului său: „ ...Şi purcezând pe cărarea dificilă şi sublimă a păstoririi tale, vei simți adesea osteneala Aceluia care a fost îmbrâncit sub povara Crucii".

El şi-a propus să restaureze profilul moral religios al enoriaşilor din dieceză, zdruncinat de războaie şi de urmările sale. Abia instalat, începe seria vizitațiilor canonice, pentru a cunoaşte marea episcopie pe care urma să o păstorească.

În 1923 a efectuat o vizită la Roma, unde i s-a acordat titlul de „Asistent al Tronului Papal". Peste doi ani se va deplasa din nou în Cetatea Eternă, împreună cu episcopii Iuliu Hossu şi Alexandru Niculescu, în fruntea unui numeros grup de pelerini.

A manifestat o preocupare constantă pentru formarea clerului tânăr şi în acest scop a deschis Seminarul Teologic Eparhial, ridicat de predecesorul său, Demetriu Radu, dar nefinalizat din cauza războiului. În 1924, a terminat zidirea clădirii şi a ridicat instituția la rang de „Academie Teologică", încadrată cu un corp profesoral de elită. Episcopul era prezent des la cursurile şi la sesiunile de examene de la această instituție superioară.

A unificat administrația bisericească, prin Sinodul Eparhial din 1926, şi a introdus obligativitatea examenelor prosinodale pentru cler. A revigorat viața spirituală, bazându-se pe Cultul Euharistic şi pe cel Marian.

La solicitarea sa, au venit în dieceză ordinele călugăreşti „Asumționişti" şi „Oblate Asumționiste", cărora le-a încredințat educația elevilor de la şcolile confesionale din Beiuş. La Oradea s-au stabilit „Frații Şcolilor creştine" şi călugărițele Ordinului „Notre-Dame de Sion". Călugării franciscani s-au aşezat la Drăgeşti şi la Ioşia, ei fiind aduşi pentru pastorație.

După decesul predecesorului său, Demetriu Radu, dr. Valeriu Traian Frențiu a devenit senator. În această calitate şi-a adus contribuția la promulgarea legilor privind viața religioasă. A participat la dezbaterile prilejuite de votarea noii Constituții (1923), a proiectului de lege pentru învățământ (1924), a legii cultelor (1928) şi pentru ratificarea Concordatului cu Sfântul Scaun (1929).

Sub păstorirea sa s-a sărbătorit, cu deosebit fast, în 15 - 16 iunie 1927, aniversarea a 150 de ani de la întemeierea Episcopiei greco-catolice de Oradea. Pentru eternizarea acestui eveniment s-a fixat o placă comemorativă pe zidul nordic al Catedralei „Sfântul Nicolae". În 1927 Papa Pius al XI-lea i-a conferit distincția *Paliul Sacru,* iar guvernul român i-a acordat distincția de „Mare ofițer al Ordinului Coroanei României" şi „Răsplata muncii pentru biserică", clasa I.

În mai 1928 a organizat şi patronat aniversarea centenarului Liceului de băieți din Beiuş, la care a participat, alături de mulți invitați de seamă, şi generalul Henri Berthelot.

În 1947, nunțiul papal în România, Patrik O'Hara vizitează Oradea, cu prilejul aniversării a 25 de ani de păstorire a episcopului Valeriu Frențiu.

Ctitor de aşezăminte şi bun gospodar

În timpul episcopatului său au fost sfințite 16 biserici, reparate case parohiale, finalizate şi modernizate edificii şcolare. De numele său se leagă construcția bisericii greco-catolice de la Oradea (str. Rahovei), şi a catedralei din Zalău. A luat inițiativa construirii în palatul episcopal, în aripa din curte, a unei capele, care în 1925 a fost pictată în stil bizantin de către Augustin Pall. A adăugat un etaj în stil neobrâncovenesc la fațada Seminarului teologic. Opera sa edilitar-şcolară este încununată de zidirea clădirii Şcolii normale din Oradea, inaugurată în 1934.

La Beiuş a construit o aripă nouă cu internat la Liceul român unit de fete, iar la Liceul „Samuil Vulcan" a adăugat o aripă etajată. A edificat de asemenea o locuință pentru directorul Domeniului episcopesc. La Holod a zidit o reşedință domenială din cărămidă. La Stâna de Vale a construit un hotel, numit „Excelsior", dotat cu încălzire proprie, sală de proiecție cinematografică şi popicărie. Aici a ridicat cabane pentru armată şi a amenajat, cu ajutorul botanistului Alexandru Borza, o grădină botanică.

Datorită raporturilor tot mai tensionate dintre puterea politică şi Biserica Română Unită, întregul episcopat catolic format din 13 arhierei a cerut în anul 1948 o audienţă la Dr. Petru Groza. În cadrul audienţei a vorbit, din partea episcopilor, Dr. Valeriu Traian Frenţiu, care era decanul lor de vârstă, având 72 de ani. A evocat faptul că mulţi preoţi uniţi erau închişi, că s-au redus orele de religie şi a semnalat unele măsuri abuzive cum ar fi impunerea textului prelecţior „...ori, aceasta a fost totdeauna chemarea Bisericii şi nu s-a amestecat niciodată statul în astfel de probleme".

În iulie 1948 s-a denunţat Concordatul cu Vaticanul, fiind un moment hotărâtor în destinul Bisericii Române Unite. O măsură radicală, ce a atins structura organizatorică a provinciei Mitropolitane, a fost Decretul din 17 septembrie 1948 prin care s-a redus numărul diecezelor Bisericii Greco-Catolice la două. Ca urmare a acestui decret au fost „puşi în retragere din oficiu" episcopii uniţi de la Oradea, Dr. Valeriu Traian Frenţiu, Dr. Ioan Bălan de la Lugoj şi Dr. Alexandru Rusu de la Baia Mare. Cu toate acestea, evenimentele din cursul lunii septembrie şi octombrie, până în momentul arestării lor, i-au găsit pe episcopii amintiţi în vechile lor dieceze. Îndemnuri la rezistenţă şi exemple de conduită creştină veneau din partea tuturor episcopilor uniţi. Dr. Valeriu Traian Frenţiu era învinuit de presa comunistă că din palatul episcopal de la Oradea conduce toată reacţiunea împotriva regimului de „democraţie populară". Ziua crucificării lor era aproape

În 28 octombrie episcopul Dr. Valeriu Traian Frenţiu a fost arestat împreună cu ceilalţi cinci episcopi greco-catolici români, Iuliu Hossu al Episcopiei de Cluj-Gherla, Dr. Ioan Bălan, al Lugojului, Dr. Alexandru Rusu, al Maramureşului, Ioan Suciu de la Blaj şi Vasile Aftenie de la Bucureşti. În noaptea arestării, după celebrarea Sfintei Liturghii în capela Palatului Episcopal, înainte de a închide poarta, îngrijitorul clădirii i-a strecurat în mână o bucată de prescură. „Calea Crucii" începuse pentru bunul păstor. Iniţial ei au fost internaţi la Dragoslavele, în lagărul improvizat în palatul patriarhal de vară al bisericii ortodoxe.

S-a păstrat o descriere plastică a episcopului din anul arestării „... are 73 de ani şi o magnifică barbă albă. Ţinuta îi este semeaţă, ea aminteşte de elitele ierarhilor bisericilor, care ascund în sine un suflet misionar, gata oricând să-şi dea viaţa pentru credinţă. În închisoare i-a uimit pe gardieni când, pălmuit fiind, cu mâna tremurândă, dar cu o voce care nu şi-a pierdut fermitatea, i-a binecuvântat".

Prin Decretul 358 din 1 Decembrie 1948, Biserica Unită a fost desfiinţată, iar bunurile ei împărţite între Statul român şi Biserica Ortodoxă Română. A fost un act samavolnic, „...pentru că era, astfel, nesocotit rolul esenţial pe care Biserica Unită cu Roma îl avusese în istoria culturii şi civilizaţiei româneşti".

În februarie 1949 întregul grup de ierarhi a fost transferat la Mănăstirea Căldăruşani, iar de acolo, în mai 1950, la Penitenciarul din Sighetu Marmaţiei, unde în 11 iulie 1952 Episcopul Valeriu Traian Frenţiu s-a stins din viaţă. A fost înhumat într-o noapte, fără sicriu, într-o groapă comună din Cimitirul săracilor. Mormântul a fost nivelat, pentru a nu se mai cunoaşte locul şi pentru a evita pelerinajele la mormintele martirilor ucişi la Sighet.

IPS Dr. Valeriu Traian Frenţiu a fost un slujitor al lui Dumnezeu, mort în faimă de martir pentru credinţa catolică. Din cei 77 de ani, cât a numărat viaţa sa, 50 i-a slujit cu credinţă la Altarul Bisericii Unite, dintre care 36 ca episcop. El străbate, cu gândul şi cu fapta, însăşi istoria noastră.

MOŞTENIREA SPIRITUALĂ

„Non omnis moriar"
Nu voi muri de tot; din mine o parte, partea cea mai mare
Va-nfrânge moartea..."

Cuvintele poetului latin Horatius se potrivesc celor ce au dat lumii valori care au intrat în circulaţia morală a societăţii, ele se potrivesc şi Episcopului Martir Valeriu Traian Frenţiu.

Viaţa şi jertfa de sine a Preasfinţitului sunt o mărturie a credinţei, a fidelităţii şi a iubirii faţă de Biserica Romei, Biserica Greco-Catolică.

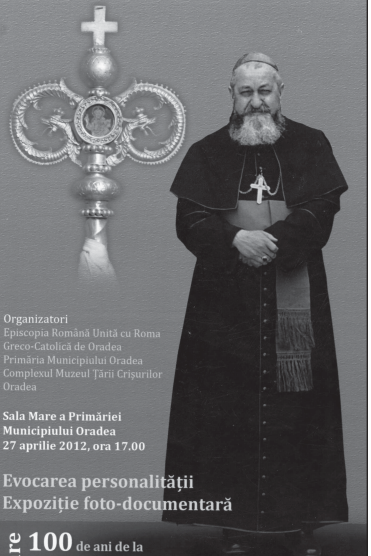
Viaţa şi jertfa de sine a Înaltului Ierarh au devenit testamentul său nescris, prin care ne cere ca în viaţa noastră să învingem orice obstacole şi orice adversităţi , pentru că ele pot fi învinse, şi să salvăm Adevărul. Ne cere să fim, prin tot ce suntem, la înălţimea Bisericii Blajului din care facem parte, la înălţimea înaintaşilor noştri. Ne lasă iubirea pentru Biserica şi Dieceza noastră şi dorinţa de a împlini noi şi urmaşii noştri tot ce Preasfinţia Sa a fost împiedecat să înfăptuiască.

CALENDAR COMEMORATIV

21 APRILIE	Pelerinaj la Reşiţa, locul de naştere al Î.P.S. Dr. ValeriuTraian Frenţiu
27 APRILIE	Simpozion *"Vestitorul - 20 de ani de la reapariţie"* 1993-2012
3 MAI	90 de ani de la înscăunarea ca Episcop de Oradea Mare
12 MAI	Pelerinaj Naţional la Sighetu Marmaţiei
25-26 MAI	Întâlnirea Naţională a Asociaţiei Generale a Românilor Uniţi, Greco-Catolici
8 IULIE	Parastas în toate parohiile din eparhie în memoria Înaltpreasfinţiei sale Dr. Valeriu Traian Frenţiu
22 AUGUST - 1 SEPTEMBRIE	Pelerinajul Tinerilor, pe jos, de la Şimleul Silvaniei la Sighetu Marmaţiei

Astăzi se cuvine să cinstim memoria înaintaşilor, să ne rugăm la Dumnezeu pentru ca Biserica Română Unită să se împărtăşească de meritele câştigate de martirii secolului trecut şi, mai ales, să ducem mai departe misiunea pe care înalt Preasfinţia Sa Valeriu Traian Frenţiu şi-a asumat-o cu sfinţenie până când a murit ca un martir, pentru a se împlini dorinţa mântuitoare a lui Dumnezeu, mărturisită de Fiul Său: ca toţi să fie una".

Episcop
Virgil Bercea

Organizatori
Episcopia Română Unită cu Roma Greco-Catolică de Oradea
Primăria Municipiului Oradea
Complexul Muzeul Ţării Crişurilor Oradea

Sala Mare a Primăriei Municipiului Oradea
27 aprilie 2012, ora 17.00

Evocarea personalităţii
Expoziţie foto-documentară

Comemorare
100 de ani de la consacrarea ca Episcop al Diecezei de Lugoj
90 de ani de la numirea de Episcop al Diecezei de Oradea
60 de ani de la moartea sa în faimă de martir sub regimul comunist

a Preasfinţitului
Valeriu Traian Frenţiu

Pliantul din care a fost luat textul de la pag. 67-75

Preasfințitul Valeriu Traian Frențiu

Originea și studiile. Traiectoria profesională.

S-a născut la 25 aprilie 1875 în Reșița, azi reședință județului Caraș-Severin. Tatăl, Ioachim, paroh și asesor consistorial; mama, Rozalia, născută Demeter. După școala primară, urmată în localitatea natală, a trecut la Gimnaziul superior greco-catolic din Blaj, pe care l-a absolvit în anul 1894, când se înscrie la Facultatea de Teologie a Universității din Budapesta. În septembrie 1898 este hirotonit preot celib și pleacă la Viena, la Institutul *Augustineum*, unde în anul 1902 susține doctoratul în teologie. Concomitent cu studiile teologice s-a ocupat și cu pastorația soldaților români, uniți din garnizoana capitalei austriece.

Întors la Lugoj, între anii 1902-1904 a lucrat în cancelaria eparhială, ca arhivar, bibliotecar și vice-notar consistorial. În 1904, la vârsta de 29 de ani, este numit paroh și protopop la Oraștie. Aici petrece opt ani, până în 1912, când este transferat vicar foraneu, paroh și protopop la Hațeg.

Dr. Valeriu Traian Frențiu Episcop al Diecezei de Lugoj (1912-1922)

La data de 4 noiembrie 1912, la vârsta de 37 de ani, este numit Episcop al diecezei greco-catolice de Lugoj, în scaunul vacant rămas în urma transferului episcopului Vasile Hossu la Gherla.

A fost consacrat în catedrala din Blaj, la 14 ianuarie 1913, prin punerea mâinilor, de către mitropolitul Victor Mihali de Apșa, asistat de episcopii Demetriu Radu de la Oradea și Vasile Hossu de la Gherla. Aici revigorează întreaga activitate spirituală, întreprinde vizitații canonice în diecezâ, organizează reuniunile parohiale, misiunile sfinte și pelerinajele.

Participă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918.

A pus în funcțiune Seminarul Teologic a cărui înființare și edificare a fost realizată de predecesorul său. A obținut înființarea unei Școlii normale române de fete și a unui atelier de ucenici cu internat. A deschis la Lugoj, o librărie diecezană.

Dr. Valeriu Traian Frențiu - Episcop la Oradea (1922-1948)

După moartea tragică a episcopului Demetriu Radu, în atentatul din 8 decembrie 1920 din Senatul României, scaunul episcopal rămâne vacant până în 25 februarie 1922, când va fi ocupat de Dr.Valeriu Traian Frențiu, transferat aici de la Lugoj.

Instalarea la Oradea a avut loc în 3 mai 1922, fiind de față aproape întregul cler diecezan. Într-o cuvântare rostită la consacrarea sa ca episcop, apărea imaginea martiriului său: „...Și purecând pe cărarea dificilă și sublimă a păstoririi tale, vei simți adesea osteneala Aceluia care a fost îmbrâncit sub povara Crucii".

El și-a propus să restaureze profilul moral religios al enoriașilor din diecezâ, zdruncinat de războiul și de urmările sale. Abia instalat, începe seria vizitațiilor canonice, pentru a cunoaște marea episcopie pe care urma să o păstorească.

În 1923 a efectuat o vizită la Roma, unde l s-a acordat titlul de „Asistent al Tronului Papal". Peste doi ani se va deplasa din nou în Cetatea Eternă, împreună cu episcopii Iuliu Hossu și Alexandru Niculescu, în fruntea unui numeros grup de pelerini

A manifestat o preocupare constantă pentru formarea clerului tânăr și în acest scop a deschis „Seminarul Teologic Eparhial", ridicat de predecesorul său, Demetriu Radu, dar nefinalizat din cauza războiului. În 1924, a terminat zidirea clădirii și a ridicat instituția la rang de „Academie Teologică", încadrată cu un corp profesoral de elită. Episcopul era prezent des la cursurile și la sesiunile de examene de la această instituție superioară.

A unificat administrația bisericească, prin Sinodul Eparhial din 1926, și a introdus obligativitatea examenelor prosinodale pentru cler. A revigorat viața spirituală, bazându-se pe Cultul Euharistic și pe cel Marian.

La solicitarea sa, au venit în diecezâ ordinele călugărești „Asumționiști" și „Oblate Asumționiste", cărora le-a încredințat educația elevilor de la școlile confesionale din Beiuș. La Oradea s-au stabilit „Frații Școlilor creștine" și călugărițele Ordinului „Notre-Dame de Sion". Călugării franciscani s-au așezat la Drăgești și în Ioșia, ei fiind aduși pentru pastorație

După decesul predecesorului său, Demetriu Radu, Dr. Valeriu Traian Frențiu a devenit Senator în această calitate și-a adus contribuția la promulgarea legilor privind viața religioasă. A participat la dezbaterile prilejuite de votarea noii Constituții (1923), a proiectului de lege pentru învățământ (1924), a legii cultelor (1928) și pentru ratificarea Concordatului cu Sfântul Scaun (1929).

Sub păstorirea sa s-a sărbătorit, cu deosebit fast, în 15-16 iunie 1927, aniversarea a 150 de ani de la întemeierea Episcopiei greco-catolice de Oradea. Pentru eternizarea acestui eveniment s-a fixat o placă comemorativă pe zidul nordic al Catedralei „Sfântul Nicolae". În 1927 Papa Pius al XI-lea i-a conferit distincția *Paliul Sacru*, iar guvernul român i-a acordat distincția de „Mare ofițer al Ordinului Coroanei României" și „Răsplata muncii pentru biserică", clasa I.

În mai 1928 a organizat și patronat aniversarea centenarului Liceului de băieți din Beiuș, la care a participat, alături de mulți invitați de seamă, și generalul Henri Berthelot.

În 1947, nunțiul papal în România, Patrick O' Hara vizitează Oradea, cu prilejul aniversării a 25 de ani de păstorire a episcopului Valeriu Frențiu.

Ctitor de așezăminte și bun gospodar

În timpul episcopatului său au fost sfințite 16 biserici, reparate case parohiale, finalizate și modernizate edificii școlare. De numele său se leagă construcția bisericii greco-catolice de la Oradea (str. Rahovei), și a catedralei din Zalău. A luat inițiativa construirii în palatul episcopal, în aripa din curte, a unei capele, care în 1925 a fost pictată în stil bizantin de către Augustin Pall. A adăugat un etaj în stil neobrâncovenesc la fațada Seminarului teologic. Opera sa edilitar-școlară este încununată de zidirea clădirii Școlii normale din Oradea, inaugurată în 1934.

La Beiuș a construit o aripă nouă cu internat la Liceul român unit de fete, iar la Liceul „Samuil Vulcan" a adăugat o aripă etajată. A edificat de asemenea o locuință pentru directorul Domeniului episcopesc. La Holod a zidit o reședință domenială din cărămidă. La Stâna de Vale a construit un hotel, numit „Excelsior", dotat cu încălzire proprie, sală de proiecție cinematografică și popicărie. Aici a ridicat cabane pentru armată și a amenajat, cu ajutorul botanistului Alexandru Borza, o grădină botanică.

Având o viziune modernă asupra economiei, a coordonat investițiile de pe domeniu, contribuind la modernizarea tuturor activităților: La Remeți s-a construit o fabrică de cherestea, cu ateliere și depozite A inițiat construirea liniei ferate înguste pe Valea Iadului. A înființat „Pavilionul de Vară" la Huta Finișului, precum și o pătrărie. La Holod a ridicat un depozit pentru păstrarea recoltelor și o moară cu aburi, care venea în sprijinul populației din zonă.

Activitatea de mecenat

Episcopia Greco-Catolică s-a preocupat de susținerea învățământului în limba română din veniturile Domeniului de la Beiuș. Deși după aplicarea reformei agrare din 1921 averea bisericii fusese aproape lichidată, episcopul Frențiu continuă politica înaintașilor săi, de acordare de burse pentru elevii merituoși dar săraci.

În calitate de om de cultură, episcopul a susținut material publicarea manualelor și a operelor teologice. Cu ajutorul său a apărut în 1924, la Oradea, *Noul Testament*, tradus de episcopul Ioan Bălan, tratatul de *Teologie Pastorală* a canonicului Nicolae Brânzeu și *Teologia Morală*, de Aloisie L. Țăutu.

În 1925 a fondat revista *Vestitorul*, publicație oficială a eparhiei, unde se tipăreau și scrisorile pastorale. A susținut material revistele *Cele trei Crișuri* și *Gazeta de Vest*, care cuprindeau informații din sferele spirituale, economice, sociale și politice ale Bihorului. A încurajat și susținut revista editată de călugării Asumționiști la Beiuș, intitulată *Observatorul*, dar și publicațiile *Bunul păstor*, *Flori de crin* și *Micul misionar*

A contribuit financiar la înființarea *Teatrului de Vest* din Oradea. În 15 ianuarie 1928 problema teatrului s-a discutat la Primărie, dezbaterile fiind conduse de episcopul Frențiu.

A acordat atenție păstrării și îmbogățirii bibliotecii episcopiei, în care se găseau numeroase cărți și manuscrise valoroase.

Războiul, detenția și moartea (1940-1952)

Viața și martiriul IPS Dr. Valeriu Traian Frențiu se identifică cu cea a bisericii sale.

Opunându-se, în 1940, în mod public Dictatului de la Viena, autoritățile maghiare nu au permis întoarcerea sa de la Beiuș, unde se afla în momentul cedării Transilvaniei, la reședința de la Oradea.

După decesul mitropolitului Alexandru Nicolescu, în 16 august 1941, a fost numit de către Sfântul Scaun, Administrator Apostolic al Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș, fiind seniorul de vârstă și de vechime ierarhică al Episcopatului unit greco-catolic din România. În această calitate a administrat, de la Blaj, Arhidieceza pe tot timpul războiului. În 1946 a convocat Sinodul Electoral pentru alegerea noului mitropolit, care n-a fost validat de guvernul Dr. Petru Groza. A revenit la Oradea în 27 februarie 1947, în locul său fiind desemnat episcopul auxiliar Ioan Suciu.

Episcopii români uniți au înaintat la București un memoriu, în 29 martie 1948, referitor la proiectul de constituție din 1948. Era o acțiune colectivă, gândită și concepută într-o Conferință episcopală, prezidată de Dr. Valeriu Traian Frențiu. Memoriul este un document de o impresionantă profunzime, cu trimiteri la dreptul constituțional și la cel canonic, la istorie și la consecințele de viitor. Dar în final Constituția a fost votată în forma dorită de puterea politică.

La Oradea s-a desfășurat, în 17-18 iunie 1948, o Conferință episcopală, în urma căreia s-a elaborat pastorala numită: *Clerul și credincioșii Bisericii Române Unite. Cuvânt de mărturie pentru ceasul de față*, semnată și de episcopul Frențiu. În 26-27 august 1948 are loc, tot la Oradea, o nouă Conferință, unde s-au dezbătut prevederile din preconizata lege a cultelor.

Pliantul din care a fost luat textul de la pag. 67-75

Având o viziune modernă asupra economiei, a coordonat investițiile de pe domeniu, contribuind la modernizarea tuturor activităților. La Remeți s-a construit o fabrică de cherestea, cu ateliere şi depozite. A inițiat construirea liniei ferate înguste pe Valea Iadului. A înființat „Pavilionul de Vară" la Huta Finişului, precum şi o păstrăvărie. La Holda a ridicat un depozit pentru păstrarea recoltelor şi o moară cu aburi, care venea în sprijinul populației din zonă.

Activitatea de mecenat

Episcopia Greco-Catolică s-a preocupat de susținerea învățământului în limba română din veniturile Domeniului de la Beiuş. Deşi după aplicarea reformei agrare din 1921 averea bisericii fusese aproape lichidată, episcopul Frențiu continuă politica înaintaşilor săi, de acordare de burse pentru elevii merituoşi, dar săraci.

În calitate de om de cultură, episcopul a susținut material publicarea manualelor şi a operelor teologice. Cu ajutorul său a apărut în 1924, la Oradea, *Noul Testament,* tradus de episcopul Ioan Bălan, tratatul de *Teologie Pastorală* a canonicului Nicolae Brânzeu şi *Teologia Morală,* de Aloisie L. Tăutu.

În 1925 a fondat revista *Vestitorul,* publicația oficială a eparhiei, unde se tipăreau şi scrisorile pastorale. A susținut material revistele *Cele trei Crişuri* şi *Gazeta de Vest,* care cuprindeau informații din sferele spirituale, economice, sociale şi politice ale Bihorului. A încurajat şi susținut revista editată de călugării Asumpționişti la Beiuş, intitulată *Observatorul,* dar şi publicațiile *Bunul păstor, Flori de crin* şi *Micul misionar.*

A contribuit financiar la înființarea *Teatrului de Vest* din Oradea. În 15 ianuarie 1928 problema teatrului s-a discutat la Primărie, dezbaterile fiind conduse de episcopul Frențiu.

A acordat atenție păstrării şi îmbogățirii bibliotecii episcopiei, în care se găseau numeroase cărți şi manuscrise valoroase.

Războiul, detenția şi moartea (1940 - 1952)

Viața şi martiriul PS dr. Valeriu Traian Frențiu se identifică cu cea a bisericii sale.

Opunându-se, în 1940, în mod public Dictatului de la Viena, autoritățile maghiare nu au permis întoarcerea sa de la Beiuş, unde se afla în momentul cedării Transilvaniei, la reşedința de la Oradea.

După decesul mitropolitului Alexandru Nicolescu, în 16 august 1941, a fost numit de către Sfântul Scaun, Administrator Apostolic al Arhidiecezei de Alba Iulia şi Făgăraş, fiind seniorul de vârstă şi de vechime ierarhică al Episcopatului unit greco-catolic din România. În această calitate a administrat, de la Blaj, Arhidiaceza pe tot timpul războiului. În 1946 a convocat Sinodul

Electoral pentru alegerea noului mitropolit, care n-a fost validat de guvernul Dr. Petru Groza. A revenit la Oradea în 27 februarie 1947, în locul său fiind desemnat episcopul auxiliar Ioan Suciu.

Episcopii români uniți au înaintat la Bucureşti un memoriu, în 29 martie 1948, referitor la proiectul de constituție din 1948. Era o acțiune colectivă, gândită şi concepută într-o Conferință episcopală, prezidată de dr. Valeriu Traian Frențiu. Memoriul este un document de o impresionantă profunzime, cu trimiteri la dreptul constituțional şi la cel canonic, la istorie şi la consecințele de viitor. Dar în final Constituția a fost votată în forma dorită de puterea politică.

La Oradea s-a desfăşurat, în 17 - 18 iunie 1948, o Conferință episcopală, în urma căreia s-a elaborat pastorala numită: *Clerul şi credincioşii Bisericii Române Unite. Cuvânt de mărturie pentru ceasul de față,* semnată şi de episcopul Frențiu. În 26 - 27 august 1948 are loc, tot la Oradea, o nouă Conferință, unde s-au dezbătut prevederile din preconizata lege a cultelor.

Datorită raporturilor tot mai tensionate dintre puterea politică şi Biserica Română Unită, întregul episcopat catolic format din 13 arhierei a cerut în anul 1948 o audiență la dr. Petru Groza. În cadrul audienței a vorbit, din partea episcopilor, dr. Valeriu Traian Frențiu, care era decanul lor de vârstă, având 72 de ani. A evocat faptul că mulți preoți uniți erau închişi, că s-au redus orele de religie şi a semnalat unele măsuri abuzive cum ar fi impunerea textului predicilor „... ori, aceasta a fost totdeauna chemarea Bisericii şi nu s-a amestecat niciodată statul în astfel de probleme".

În iulie 1948 s-a denunțat Concordatul cu Vaticanul, fiind un moment hotărâtor în destinul Bisericii Române Unite. O măsură radicală, ce a atins structura organizatorică a provinciei Mitropolitane, a fost decretul din 17 septembrie 1948 prin care s-a redus numărul diecezelor Bisericii Greco-Catolice la două. Ca urmare a acestui decret au fost „puşi în retragere din oficiu" episcopii uniți de la Oradea, dr. Valeriu Traian Frențiu, dr. Ioan Bălan de la Lugoj şi dr. Alexandru Rusu de la Baia Mare. Cu toate acestea, evenimentele din cursul lunii septembrie şi octombrie, până în momentul arestării lor, i-au găsit pe episcopii amintiți în vechile lor dieceze. Îndemnuri la rezistență şi exemple de conduită creştină veneau din partea tuturor episcopilor uniți. Dr. Valeriu Traian Frențiu era învinuit de presa comunistă că din palatul episcopal de la Oradea conduce toată reacțiunea împotriva regimului de „democrație populară". Ziua crucificării lor era aproape.

În 28 octombrie episcopul dr. Valeriu Traian Frențiu a fost arestat împreună cu ceilalți cinci episcopi greco-catolici români, Iuliu Hossu al Episcopiei de Cluj-Gherla, dr. Ioan Bălan, al Lugojului, dr. Alexandru Rusu, al Maramureşului, Ioan Suciu de la Blaj şi Vasile Aftenie de la Bucureşti. În noaptea arestării, după celebrarea Sfintei Liturghii în capela Palatului Episcopal, înainte de a închide poarta, îngrijitorul clădirii i-a strecurat în mână o bucată de prescură. „Calea Crucii" începuse pentru bunul păstor. Inițial ei au fost internați

la Dragoslavele, în lagărul improvizat în palatul patriarhal de vară al bisericii ortodoxe.

S-a păstrat o descriere plastică a episcopului din anul arestării „... are 73 de ani şi o magnifică barbă albă. Ținuta îi este semeață, ea aminteşte de elitele ierarhilor bisericilor, care ascund în sine un suflet misionar, gata oricând să-şi dea viața pentru credință. În închisoare i-a uimit pe gardieni când, pălmuit fiind, cu mâna tremurândă, dar cu o voce care nu şi-a pierdut fermitatea, i-a binecuvântat".

Prin Decretul 358 din 1 decembrie 1948, Biserica Unită a fost desființată, iar bunurile ei împărțite între Statul român şi Biserica Ortodoxă Română. A fost un act samavolnic, „ ...pentru că era, astfel, nesocotit rolul esențial pe care Biserica Unită cu Roma îl avusese în istoria culturii şi civilizației româneşti".

În februarie 1949 întregul grup de ierarhi a fost transferat la Mânăstirea Căldăruşani, iar de acolo, în mai 1950, la Penitenciarul din Sighetu Marmației, unde în 11 iulie 1952 episcopul Valeriu Traian Frențiu s-a stins din viață. A fost înhumat într-o noapte, fără sicriu, într-o groapă comună din Cimitirul săracilor. Mormântul a fost nivelat, pentru a nu se mai cunoaşte locul şi pentru a evita pelerinajele la mormintele martirilor ucişi la Sighet.

PS dr. Valeriu Traian Frențiu a fost un slujitor al lui Dumnezeu, mort în faimă de martir pentru credința catolică. Din cei 77 de ani, cât a numărat viața sa, 50 i-a slujit cu credință la Altarul Bisericii Unite, dintre care 36 ca episcop. El străbate, cu gândul şi cu fapta, însăşi istoria noastră.

Moştenirea spirituală

„Non omnis moriar" = Nu voi muri de tot; din mine o parte, partea cea mai mare va-nfrânge moartea..." Cuvintele poetului latin Horatius se potrivesc celor ce au dat lumii valori care au intrat în circulația morală a societății, ele se potrivesc şi Episcopului Martir Valeriu Traian Frențiu.

Viața şi jertfa de sine a Preasfințitului sunt o mărturie a credinței, a fidelității şi a iubirii față de Biserica Romei, Biserica Greco-Catolică.

Viața şi jertfa de sine a Înaltului Ierarh au devenit testamentul său nescris, prin care ne cere ca în viața noastră să învingem orice obstacole şi orice adversități, pentru că ele pot fi învinse, şi să salvăm Adevărul. Ne lasă iubirea pentru Biserica şi Dieceza noastră şi dorința de a împlini noi şi urmaşii noştri tot ce Preasfinția Sa a fost împiedicat să înfăptuiască.

Calendar comemorativ 2012

21 aprilie: Pelerinaj la Reşița, locul de naştere al PS dr. Valeriu Traian Frențiu;

27 aprilie: Simpozion *„Vestitorul - 20 de ani de la reapariție"*, 1993 - 2012;

3 mai: 90 de ani de la înscăunarea ca episcop de Oradea Mare;

12 mai: Pelerinajul Național la Sighetu Marmației;
25 - 26 mai: Întâlnirea Națională a Asociației Generale a Românilor Uniți, Greco-Catolici;

8 iulie: Parastas în toate parohiile din eparhie în memoria Preasfinției sale dr. Valeriu Traian Frențiu.

22 august - 1 septembrie:
Pelerinajul Tinerilor, pe jos, de la Şimleul Silvaniei la Sighetu Marmației.

Astăzi se cuvine să cinstim memoria înaintaşilor, să ne rugăm la Dumnezeu pentru ca Biserica Română Unită să se împărtăşească de meritele câştigate de martirii secolului trecut şi, mai ales, să ducem mai departe misiunea pe care Preasfinția Sa Valeriu Traian Frențiu şi-a asumat-o cu sfințenie până când a murit ca un martir, pentru a se împlini dorința mântuitoare a lui Dumnezeu, mărturisită de Fiul Său: ca toți sa fie una!

** Material preluat de pe pliantul realizat de Episcopia greco-catolică de Oradea, cu prilejul anului omagial 2012, dr. Valeriu Traian Frențiu.*

Dem in Reschitza geborenen Märtyrerbischof Dr. Valeriu Traian Frențiu wurde eine Büste errichtet

von **Erwin Josef Țigla**

Am Samstag, dem 21. April 2012, fand im Hof der griechisch-katholischen „Mutter Gottes von Fatima"-Kirche in Reschitza - Govândari ein Pontifikalgottesdienst statt, konzelebriert von Bischof Alexandru Mesian aus Lugosch und von Bischof Virgil Bercea aus Großwardein. Diese wurde im Andenken an den in Reschitza am 25. April 1875 geborenen späteren Märtyrerbischof der griechisch-katholischen Kirchen von Rumänien, Dr. Valeriu Traian Frențiu (gestorben in dem Gefängnis von Sighetu Marmației, am 11. Juli 1952) abgehalten.

Nach dem Pontifikalgottesdienst las der Bürgermeister von Reschitza, Dr. Ing. Mihai Stepanescu, die Urkunde zur Ernennung Dr. Frențius (des einzigen Bischofs, der bis jetzt das Licht der Welt in Reschitza erblickte), zum Ehrenbürger post mortem und überreichte diese dem griechisch-katholischen Protopopen von Reschitza - Bokschan, Pf. Marian Ilie Ştefănescu. Den Entschluss dazu hat der Stadtrat von Reschitza, auf Vorschlag des DFBB-Vorsitzenden, am 24. August 2011 gefasst.

Sodann begab sich die geistliche Assistenz im selben Hof der Kirche zur Büste des Märtyrerbischofs, ein Werk des Reschitzaer vielseitigen Künstlers Petru Comisarschi. Nach der Enthüllung folgte die Einweihung durch die beiden anwesenden Bischöfe.

Zum Schluss verlieh Protopope Pf. Ştefănescu mehrere Urkunden für besondere Unterstützung der griechisch-katholischen Kirche in Reschitza, so auch dem DFBB-Vorsitzenden.

An diesem Tag begann eigentlich in Reschitza eine Reihe von Veranstaltungen der griechisch-katholischen Eparchie von Großwardein, durch die man heuer 100 Jahre seit Frenţius Bischofsweihe in Lugosch, 90 Jahre seit seiner Bischofsernennung für Großwardein und seinen 60. Märtyrertodestag begeht. Am 4. November 1912, 37-jährig, wurde er zum Bischof von Lugosch ernannt. Hier weilte er bis am 25. Februar 1922, al er zum Bischof von Großwardein berufen wurde. Die Inthronisation als Bischof von Großwardein erfolgte am 3. Mai 1922. Am 28. Oktober 1948 wurde er in Großwardein von der damaligen kommunistischen Diktatur und Securitate verhaftet. Nach Wechsel mehrerer Kerker wurde er 1950 ins Gefängnis von Sighetu Marmaţiei überführt, wo er infolge der Grausamkeiten, die er hier erleiden musste, am 11. Juli 1952 starb. Beerdigt wurde er im Armenfriedhof der Stadt in der Marmarosch. Seine letzte Ruhestätte, genauso wie auch die weiterer Leidensgenossen (Geistliche, aber auch hohe politische Würdenträger), wurde der Erde gleichgemacht, damit eventuelle Interessenten nicht mehr Spuren davon finden können.

Das Großerzbistum der griechisch-katholischen Kirche in Rumänien ist seit längerer Zeit bemüht, dass die Bischofsmärtyrer der eigenen Kirche, die unter der kommunistischen Herrschaft ihr Ende gefunden haben, seliggesprochen werden. Diesbezügliche Vorschläge wurden im Vatikan eingereicht und die gesamte griechisch-katholische Kirche in Rumänien betet für diese Seligsprechungen, unter denen auch die des in Reschitza geborenen Bischofs Dr. Valeriu Traian Frenţiu.

Foto Aktuell

Dem in Reschitza geborenen Märtyrerbischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu wurde eine Büste errichtet

Am 21. April 2012 fand im Hof der griechisch-katholischen „Mutter Gottes von Fatima"-Kirche in Reschitza - Govândari ein Pontifikalgottesdienst statt, konzelebriert von Bischof Alexandru Mesian aus Lugosch und von Bischof Virgil Bercea aus Großwardein

Konzert vor der Enthüllung der Büste des Bischofs Dr. Valeriu Traian Frenţiu

Der Reschitzaer Bürgermeister Dr. Ing. Mihai Stepanescu las die Urkunde zur Ehrenbürgerschaft post mortem des Bischofs Dr. Valeriu Traian Frenţiu vor

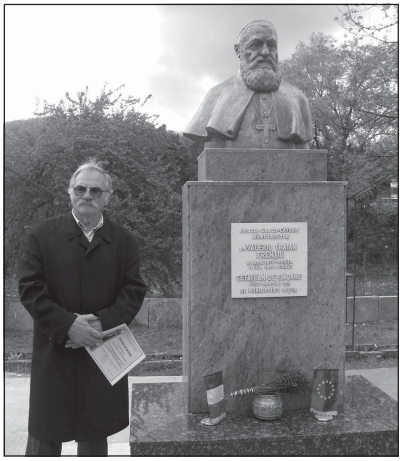

Während der Enthüllung und Weihe der Büste des Bischofs Dr. Valeriu Traian Frenţiu

Prof. Petru Comisarschi aus Reschitza, der Autor der Büste des Bischofs Dr. Valeriu Traian Frenţiu

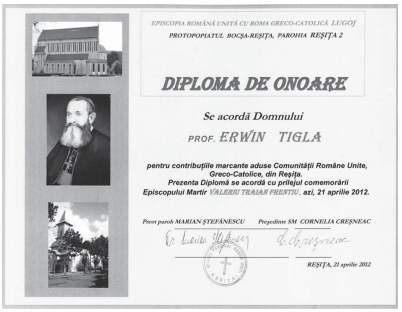

Erwin Josef Ţigla bekam ein Ehrendiplom

Bischof Virgil Bercea aus Großwardein

EPISCOPIA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA GRECO-CATOLICĂ LUGOJ
PROTOPOPIATUL BOCȘA-REȘIȚA, PAROHIA REȘIȚA 2

DIPLOMA DE ONOARE

Se acordă Domnului
PROF. ERWIN TIGLA

pentru contribuțiile marcante aduse Comunității Române Unite, Greco-Catolice, din Reșița.
Prezenta Diplomă se acordă cu prilejul comemorării Episcopului Martir VALERIU TRAIAN FRENȚIU, azi, 21 aprilie 2012.

Preot paroh MARIAN ȘTEFĂNESCU Președinte SM. CORNELIA CREȘNEAC

REȘIȚA, 21 aprilie 2012

Moment de neuitat pentru credincioșii greco-catolici din Reșița

„Părinte Valeriu Traian Frențiu, roagă-te pentru noi!"

prof. **Leontina Lațcu**

Sâmbată, 21 aprilie 2012, Parohia Greco-Catolică Reşița 2 a fost gazda unui eveniment important pentru Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, în general şi pentru comunitatea din Reşița, în special. Este vorba de comemorarea episcopului martir dr. Valeriu Traian Frențiu, născut la Reşița în 25 aprilie 1875 şi decedat la Sighet în 11 iulie 1952, eveniment ce se înscrie în Calendarul comemorativ al înaltului ierarh, inițiat de Episcopiile Greco-Catolice de Lugoj şi Oradea Mare.

Această zi a fost o zi de pelerinaj pentru mulțimea de credincioşi din Eparhia de Oradea care l-au însoțit pe PS Virgil Bercea, episcop de Oradea, dar şi pentru cei din Orăştie care l-au însoțit pe pr. protopop Silviu Bindea, fiu al comunității din Reşița.

Serviciul divin a fost oficiat de PS Alexandru Mesian, episcop de Lugoj, şi PS Virgil Bercea, episcop de Oradea, împreună cu un sobor de preoți din cele două dieceze şi studenți de la Facultatea de Teologie Greco-Catolică din Oradea. În acest cadru, primarul Municipiului Reşița, dr. ing. Mihai Stepanescu a dat citire actului Consiliului Local prin care episcopul martir dr. Valeriu Traian Frențiu a fost declarat „Cetățean de Onoare post mortem al municipiului Reşița.

Cu acest prilej s-a dezvelit şi sfințit bustul vrednicului ierarh şi păstor al Diecezelor de Lugoj şi Oradea Mare, dr. Valeriu Traian Frențiu, capodoperă a măiestiei artistului prof. Petru Comisarschi din Reşița. Apoi, preotul paroh Marian Ilie Ştefănescu şi prof. Cornelia Creşneac, preşedinta Societății Mariane, au acordat Diplome de Onoare binefăcătorilor comunității greco-catolice din Reşița: PS Alexandru Mesian, episcop de Lugoj; PS Virgil Bercea, episcop de Oradea; dr. ing. Mihai Stepanescu, primarul Reşiței; Erwin Josef Țigla; prof. Petru Comisarschi; Societății Mariane „Buna Vestire" din Reşița; prof. Elena

Ştefănescu; prof. Ramona Bălulescu; dr. ist. Mircea Rusnac; dir. Florin Fărcăşescu; dir. Sava Giuricici; Iosif Olah şi Bogdan Mihele, cantorul parohiei.

Cu toţii am simţit binecuvântarea cerului şi „lacrimile de bucurie" ale înaltului ierarh, prin cei câţiva stropi de ploaie trimişi şi prin acea adiere de vânt care a dezvelit bustul exact în momentul în care cei doi episcopi se pregăteau să-l sfinţească.

Preotul paroh Marian Ilie Ştefănescu ne-a amintit în final cuvintele rostite la consacrarea PS Valeriu Traian Frenţiu, ca episcop de Oradea în 1922, o previziune cutremurătoare: „Tu ştii că, coroana arhierească, cu toată strălucirea ei aurită, nu e decât un simbol. Ea înfăţişează, într-adevăr, cununa de spini a Mântuitorului şi toată splendoarea ce te va împrejmui, toate bogăţiile ce te vor înconjura nu vor fi ale tale, ci ale Bisericii, ale şcolilor şi ale poporului credincios al cărui Părinte bun şi milostiv eşti de azi înainte. Tu le ştii acestea, toate! Şi purcezând pe cărarea dificilă şi sublimă a păstoririi tale, vei simţi adesea ostenelile Aceluia care a fost îmbrâncit sub povara Crucii".

Evenimentul s-a încheiat cu o agapă creştinească organizată în curtea parohiei unde, împreună, episcopi, preoţi, autorităţi locale şi credincioşi din toate cultele, ne-am simţit ca intr-o familie unită. Mulţumim lui Dumnezeu!

Requiem für den Märtyrerbischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu in Reschitza

von **Erwin Josef Ţigla**

Am 11. Juli 2012 wären es 60 Jahre seitdem der in Reschitza geborene griechisch-katholische Bischof Dr. Valeriu Traian Frenţiu die Märtyrerkrone im politischen Häftlingslager in Sighetu Marmaţiei bekommen hatte, gewesen. Das war Anlass, dass am Sonntag, dem 8. Juli, in der griechisch-katholische „Hl. Mutter Gottes von Fatima"-Kirche Reschitza-Govândari ein Requiem vom Pfarrer Marian Ilie Ştefănescu zelebriert wurde.

Zu diesem Anlass hat der Kultur- und Erwachsenenbildungsverein „Deutsche Vortragsreihe Reschitza" einen Sonderbriefumschlag und einen Sonderstempel herausgebracht, die großen Anklang fanden. Der Sonderstempel wurde von Gustav Hlinka entworfen.

Pf. Marian Ilie Ştefănescu

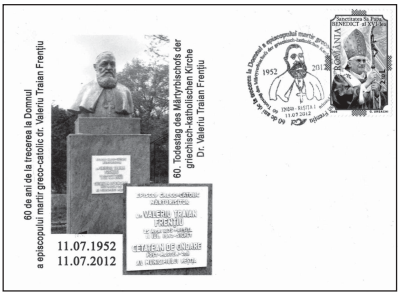

Gustav Hlinka

Sonderstempel und Sonderbriefumschlag zum 60. Todestag des Märtyrerbischofs der griechisch-katholischen Kirche Dr. Valeriu Traian Frenţiu, vom Kultur- und Erwachsenenbildungsverein „Deutsche Vortragsreihe Reschitza" herausgegeben / Ştampilă şi plic filatelic ocazional dedicat celor 60 de ani de la trecerea la Domnul a episcopului martir greco-catolic dr. Valeriu Traian Frenţiu, realizate de Asociaţia Germană de Cultură şi Educaţie a Adulţilor Reşiţa

www.bru.ro, *Eparhia de Lugoj*, 10.07.2012

Parastas în memoria episcopului Valeriu Traian Frenţiu

pr. **Marian Ilie Ştefănescu**

Deoarece în 11 iulie 2012 se împlinesc 60 de ani de la trecerea în veşnicie a episcopului mărturisitor Valeriu Traian Frenţiu, comunitatea greco-catolică din Reşiţa a făcut această comemorare duminică 8 iulie a.c. în cadrul Sfintei Liturghii.

Înconjurat de credincioşii săi, pr. Marian Ilie Ştefănescu a oficiat această slujbă de pomenire, incluzând-o în intenţia rugăciunii pentru ridicarea episcopilor noştri mărturisitori la cinstea altarelor. S-a cerut astfel, in mod deosebit, mijlocirea acestui ierarh martir, pentru comunitatea din Reşiţa unde s-a născut şi pentru întreaga eparhie de Lugoj pe care a păstorit-o.

Erwin Josef Ţigla, un deosebit prieten al Bisericii noastre, a realizat un plic filatelic ocazional cu imaginea bustului de la Reşiţa a Episcopului Valeriu Traian Frenţiu şi o pecete (ştampilă), acestea fiind prezentate credincioşilor. Miercuri, 11 iulie 2012, toată corespondenţa care a plecat din oficiul poştal Reşiţa 1 a fost marcată cu această ştampilă.

Părinte Valeriu, roagă-te pentru credincioşii Bisericii lui Cristos, care încă mai trece prin încercări!

Episcopia de Lugoj

Nr. 370 / 2012

Mult stimate domnule Ţigla,

Cu deosebită bucurie am primit corespondenţa pe cae aţi avut amabilitatea de a Ne-o trimite la data de 9 iulie a.c., respectiv a buletinului de presă al FDG din judeţul Caraş-Severin şi al AGEA Reşiţa şi a plicurilor care poartă imaginea bustului din Reşiţa al Episcopului martir greco-catolic Valeriu Traian Frenţiu.

Vă suntem recunoscători pentru preocuparea de a omăgia personalitatea Episcopului martir născut în Reşiţa, care a păstorit comunitatea greco-catolică din Eparhia Lugojului vreme de zece ani iar mai apoi, în vremurile de cumplită încercare din timpul comunismului, a dat mărturie de credinţă catolică, preferând moartea decât să se lepede de credinţa catolică şi de Biserica Una, Sfântă, Catolică şi Apostolică.

Rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să Vă răsplătească pentru acest nou semn de iubire şi respect al Dumneavoastră faţă de Biserica Greco-Catolică din România şi să Vă dăruiască multă sănătate şi împliniri în activităţile pe care le desfăşuraţi.

Cu arhiereşti binecuvântări,

EPISCOPIA ROMÂNĂ UNITĂ GRECO-CATOLICĂ de Lugoj LUGOJ

† Alexandru

Alexandru MESIAN
Episcop de Lugoj

Lugoj, 17 iulie 2012

D-lui Prof. Erwin Josef ŢIGLA
Str. Rândunica nr. 28
320036 R E Ş I Ţ A
Jud. Caraş-Severin

Episcopia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică de Lugoj
305500 LUGOJ – ROMÂNIA, Str. Episcop Dr. Ioan Bălan nr. 6
Tel. 0040-(0)256-35 35 97 Fax 0040-(0)256-35 14 57
E-mail: episcopialugoj@bru.ro ; brulugoj@gmail.com

Az egyházról és egyházi kifejezésekről

Makay Botond

Bevezetésként csupán annyit, hogy azért kényszerültem tollat fogni, mert közemberben és újságírók egyike-másikában vallási, felekezeti tohovábohu* van, olyannyira, hogy csaknem „összekeverik az egyházat a fegyházzal - ahogy mondani szokták - és a felséges egyházi atyát a felesleges fegyházi gatyával", amit pedig - tizenegy esztendővel a kommunizmus állítólagos bukása - egyesek szerint a gengsztervváltás után már illene nem megtenni.

De rohanó világunkban... - teheti hozzá bárki. De ne tegye, mert van amit semmilyen rohanó világban nem engedhet meg magának sem az értelmes közember vagy közéleti ember, de az újságíró meg éppen nem.

Azért szeretnék egy kicsit az agyak kacskaringóiban egy kicsit a rendteremtésben besegíteni, mert a minap - el sem árulom sem a lap, sem az újságíró nevét - egyik sajtótudósító akkora bakot lőtt, hogy akkora már nem is létezik. Történt pedig, hogy az egyik plébániát egyházkerületi rangra „emelte". Sietségből, vagy tudatlanságból?

De hadd kezdjem az elején: olvastam már és tévében, rádióban hallottam már hasonló felekezeti öszvérekről, de ez akkor sem vigasztal engem s nem menti föl a „szarva közt a tőgye" között eltalálókat, ha akár a kincses város, netán Budapest valamelyik rádiósa, tévése mond képtelenségeket.

Mert képtelenség zsidó egyházról, mohamedán egyházról, buddhista egyházról beszélni. Éppoly képtelenség, mintha a katolikus püspököt főmuftinak, az izraelita főrabbit püspöknek, a Dalai Lámát pápának neveznénk. Képtelenség, mert egyház kizárólag ott lehet, ahol Jézus Krisztus nevét vallják egy közösség hívei, követői, mégpedig úgy, mint aki meghalt és feltámadott az emberiségért, illetve, mint aki a Szentháromság második személye. Ide tartoznak az úgynevezett történelmi keresztény/keresztyén egyházak. Tehát a szekták nem, de most nem akarok hitvitát kezdeményezni. Még a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint is az egyház a keresztény hívek összességének valamelyik szervezett közössége katolikus és református vonatkozásban egyaránt.

Ha már leírtam a fenti szópárt, akkor tegyem azt is hozzá, hogy kereszténynek nevezzük a katolikus egyház követőit, és keresztyéneknek a protestáns egyházak követőit. (Különben ez a megkülönböztetés csak a magyar nyelvben létezik és a krisztushívők kifejezésnek a hasonmás két kifejezése).

Az egyházközség (és nem egyházközösség és nem hitközség) az egyház legkisebb közigazgatási egysége minden keresztény felekezetnél.

Az ennél kisebb egységeket (ez az én véleményem s itt nem értek egyet azokkal az egyháziakkal sem, akik más szóhasználatot gyakorolnak és szerintem helytelenül) nem illeti meg az egyházközség kifejezés: így nincsen leányegyházközség, fiókegyházközség, szórványegyházközség, csak leányegyház, fiókaegyház és szórványegyház van, mégpedig annak a logikának az alapján, hogy amint a polgári községnek önálló polgármestere (régiesen bírója) van, de a falunak nincsen, úgy mivel önálló lelkipásztora nincsen a leányegyháznak és szórványnak, nem illeti meg őket a „községi" rang vagy jelző. Logikusan leányegyházfalu lehetne a leányegyház, de ezt a szót még - bár a számítógép szókincse ismeri - nem olvastam és nem hallottam.

Az egyházközségnek - protestáns és katolikus - lelkipásztora, lelkésze, plébánosa, papja a feje, elsőembere, még akkor is, ha gyűléseken elnöki rangja van a főgondnoknak, vagy másként nevezett személynek, mert lelkipásztori elnöklet hiányában sem megtartani, sem összehívni nem lehet határozatképes gyűléseket. Tehát az egyházközségnek a „polgármestere" a lelkész.

Az egyházközség szó helyett - elég gyakran - az egyházközösség, az egyházi közösség vagy a hitközség szavakat használják tévesen. Nos, az egyházközösség szót lehet használni különböző egyházi szerveződések esetében: lehet egyházi közösségnek nevezni a nőszövetséget, ifjúsági szövetséget, és egyéb egyházi szerveződést, csoportosulást, jogi személyt. Ugyanez érvényes az egyházi közösség kifejezésre is, de a hitközség szót kimondottan az izraelita felekezet helyi szervezeteire, tömörüléseire lehet használni, illetve a Magyar Nyelv Értelmező Kéziszótára szerint a baptista helyi szervezetekre, amely pedig már történelmi egyháznak is tekinthető.

Az egyházközség vezető lelkésze a katolikusoknál a plébános, hivatala a plébánia de a reformátusoknál a parókus lelkész , akinek a hivatala - és általában szolgálati lakása - a parókián van. Parókus lelkész tehát van, de az már nagy marhaságot mond, aki a katolikus parókust plébánatosnak mondja. (Ez utóbbira is volt már példa). - Nem kívánok részletekbe bocsátkozni, de a káplánt, azaz a katolikus segédlelkészt nem illeti meg a plébánosi rang, mégha idősebb a főnökénél akkor sem, mert egy plébánosnak (plébániatemplomnak) több káplánja (kápolnás-papja) lehet.

Még annyit az egyházközségről, hogy az nem nevezhető egyházkerületnek sem a katolikus, sem a protestáns elnevezések szerint. (Ez a szarvashiba a leggyakoribbak egyike a haza magyar sajtóban, de előfordul az anyaországiban is).

Több plébánia, illetve több egyházközség alkot egy, az esperes által vezetett kisebb-nagyobb területű vagy lélekszámú egyház-közigazgatási egységet, amelyet a katolikusok esperesi kerületnek (főesperesség esetén, amely több esperesi kerületből áll, főesperesi kerületnek) neveznek, de a protestánsok (reformátusok és evangélikusok) egyházmegyének neveznek.

Mint kifejezések tehát így használhatók: a Krassó-Szörényi Főesperesi Kerület, a Krassói Esperesi Kerület római katolikusai stb. Református viszonylatban az esperesség neve az egyházmegye, mint például a Temesvári Református Egyházmegye, amely...

...egyházkerületi szempontból nem az Erdélyi, hanem a Királyhágómelléki Református Egyházkerülethez tartozik. - Itt aztán még annyit kell feltétlen tudni, hogy a reformátusoknál a püspök áll a kerület élén.

Gyakran halljuk viszont a megyéspüspök kifejezést. Ilyen a protestánsoknál nincsen. A római katolikusoknál is azért van, mert több esperesi, illetve főesperesi kerületből tevődik össze az egyházmegye. - Ennél a bekezdésnél kívánom megemlíteni, hogy a katolikusoknál a püspök mellé nevezhet ki a pápa segédpüspököt, ha azt jónak látja, és egy egyházmegye azonnal főegyházmegyei rangra emelkedik, amint annak püspöke érseki címet vagy rangot kap. Ilyen eset áll fenn a Gyulafehérvári Főegyházmegye esetében, mert annak vezetője címzetes érsek - rang nélkül, aminek azonban már egyházpolitikai, illetve politikai vetülete is van s emiatt nem érsekség, hanem püspökség van Gyulafehérváron.

Sokáig lehetne még egyházi berkekben tanyázni a helyes és megfelelő elnevezések tekintetében, de most még csak annyit - és azt röviden - hogy a protestánsoknál egyházközségi szinten presbitérium van, de az ehhez hasonló, de korántsem azonos jogú testület a katolikusoknál az egyháztanács...

Na, igen! Nem tévesztendő össze az esperes a presbiterrel, és azt is jó tudni, hogy főpresbiter nincsen csak gondnok vagy főgondnok... Még, ha olvastam is már effélét...

De hogy kevesebb sületlenség lásson nyomdafestéket, hát íme: tudósítók, újságírók és olvasók: szíveskedjenek kivonatolni vagy táblázatban összefoglalni a leírtakat.

Őszintén mondom: segíteni szeretnék ezen írásommal, mert a jó pap is ... gyebár...! Nos, ezért tudom becsülni azt a riportert, aki egy-egy rendezvény alkalmával amolyan szakvéleményt is kér. Természetesen szakmabelitől, azaz lelkipásztortól.

Resicabánya, 2006. április 24.

** A tohuvábohu óhéber szó. Jelentése: „kietlen és puszta". A teremtéstörténet-ben a földrol írja ezt a Biblia. A kifejezés a kevésbé pallérozott agyakra való célzás. (M.B.)*

Ada-Kaleh sau Ada-Kale?

Nikolaus Rudof Pilly
Călan

Insula aceasta dunăreană, deşi dispărută de vreo patru decenii sub apele Dunării, nu va dispare din istorie, nu numai pentru că s-a scris mult despre ea, dar şi pentru că şi pe mai departe este amintită frecvent, oral şi în scrieri.

Se spune că, dată fiind poziția ei strategică, deja Iancu de Hunedoara a fortificat-o (1444). Apoi, împăratul german Leopold I (prin Heisler, 1689 sau 1701) a întărit-o puternic şi a denumit-o „Neu-Orschowa" / Orşova Nouă.

În repetate rânduri, în anii care au urmat, a fost ba cucerită, ba pierdută de turci. Astfel, turcii au cucerit-o odată (12.04.1790) chiar şi după ce împărăteasa Maria Thereza a realizat cele mai importante întăriri ale cetății.

Turcii au denumit insula Ada-Kaleh (Insula Cetate). Transcrierea denumirii turceşti a insulei de către austrieci în germană s-a făcut la cuvântul „cetate" astfel, ca să sune ca în turcă, cu accentul pe ultima silabă, adăugând litera h care nu se pronunță. Prima literă a acestui cuvânt turc, kîf ق scrisă aşa ca literă de tipar de sine stătătoare, dar şi ـقـ dacă este legată de litera precedentă, dacă este legată de litera precedentă şi următoare şi ـقـ dacă este legată numai de litera următoare, s-a transcris cu litera ق corespunzătoare din alfabetul german K, rezultând cuvântul Kaleh.

Cu câțiva ani în urmă, prietenul şi fostul meu coleg de gimnaziu la Orşova, Constantin Bărbulescu (în cartea „Vîrciorova", Editura „Dacia Europa", 2002), dar şi Constantin Juan Petroi (în „Gazeta de Orşova", 2 - 8 februarie 2010) şi nu numai dânşii, susțin o nouă scriere „corectă" în limba română, fără h final adică Ada-Kale, menținând însă din denumirea germană (şi nu numai), litera K.

De regulă, litera K germană, se transcrie în română cu C, de ex. Karl V. devine Carol al V-lea.

Trebuie să mai observ că în cartea bilingvă „Orşova - Orschowa" (Editura „Banatul Montan", 2007), pe care am citit-o cu mult interes, Constantin Juan Petroi şi Christa Richter folosesc scrierea Ada-Kaleh.

Scrierea în română Ada-Kale este deci, în opinia mea, un compromis nefericit. Ori scriem Ada-Kaleh aşa cum apare denumirea veche a insulei, menținută timp de secole în toate publicațiile, ceea ce susțin şi eu, sau o transcriem direct din turcă, ignorând total scrierea veche şi scriem „Ada-Cale" (cu accentul pe „e").

Ada-Kale sau Ada-Cale, ar fi deci schimbări de scriere a denumirii vechi Ada-Kaleh, care, sunt convins personal, nu-şi au rostul.

Nikolaus Rudolf Pilly
(născut 6.12.1930)

De la vârsta de 6 ani începe să învețe la vioară, iar la vârsta de 11 - 13 ani cântă în orchestra oraşului sub bagheta capelmaistrului Rausch care îi este şi profesor de vioară. Tot la vârsta de 13 ani realizează şi primele poezioare şi cântece.

Absolvă şcoala primară secția germană (1941). În perioada 1948 - 1951 este elev al Şcolii Medii Tehnice de Siderungie din Reşița (2 clase în 3 ani) cât şi la Conservatorul Muncitoresc de Muzică şi Artă Dramatică (clasa prof. de vioară şi violoncel Eduard Pawelka; director este prof. Ion Românu). În această perioadă cântă în corurile „Bega", „Banatul" şi corul şcolii tehnice dirijat de Walter Michael Klepper (cunoscut compozitor şi dirijor de coruri în România şi Germania). Este, de asemenea, component al cvartetului conservatorului şi al orchestrei simfonice din Reşița condusă de Miron Şoarec.

Şi-a dorit să piloteze, a depus un dosar pentru una din cele mai prestigioase şcoli de zbor din Germania, însă nu a fost admis, iar odată cu terminarea războiului, multe din planurile sale s-au dus.

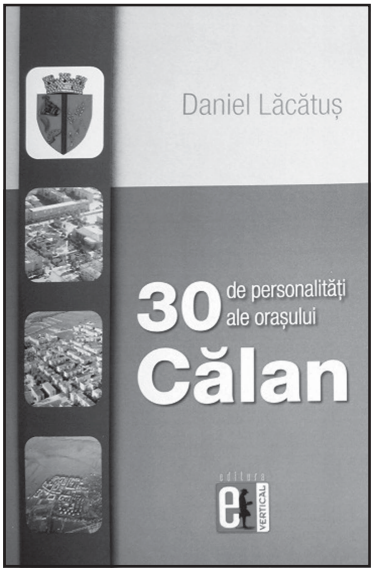
La vârsta de 21 ani face parte din colectivul de specialişti care realizează punerea în funcțiune a furnalului nr. 2 din Călan, primul furnal nou construit şi dat în exploatare după 1944. Un an mai târziu realizează punerea în funcțiune a furnalului nr. 1, reparat capital, ceea ce îi atrage aprecierea prof. Dumitru Briscan (Institutul Politehnic Bucureşti), care afirmase despre Nikolaus Rudolf Pilly faptul că este „...cel mai tehnician dintre ingineri, cel mai inginer dintre tehnicieni".

În anul 1952 încearcă pentru prima dată cântatul pe un fierăstrău muzical, Feldmann, original.

În anul 1957 este numit din partea industriei să facă parte din delegația României la a 40-a aniversare a Marii Revoluții din Octombrie. În anul 1959 este invitat în Ungaria, la uzina Diósgyőr, la un schimb îndelungat de experiență. La propunerea Ministerului Industriei Metalurgice, urmează şi absolvă un curs de perfecționare (post universitar) la Universitatea Galați.

De-a lungul anilor, primeşte zece decorații, printre care de două ori Medalia Muncii şi odată Ordinul Muncii.

Din 1968 până în 1990 este preşedintele Consiliului Oamenilor Muncii de naționalitate germană din județul Hunedoara şi, pe o perioadă de legislatură, unul din vicepreşedinții Consiliului Oamenilor Muncii de naționalitate germană din România. Cu toate că acest consiliu a stat sub comanda partidului unic, s-au putut realiza pentru minoritatea germană multe, în varii domenii, printre care se poate enumera şi înființarea mai multor şcoli şi / sau grădinițe în Batiz, Călan, Deva, Orăştie, Hunedoara, Petroşani etc.

În cadrul activității de conducere a producției de fontă, realizează cercetări care sunt publicate în reviste de specialitate, sesiuni de comunicări tehnico-științifice, simpozioane etc. În total sunt 75 lucrări, inclusiv cărți. Anii 1979 şi 1980 au reprezentat cea mai bună perioadă din întreaga istorie de cca 130 ani ale furnalelor călanene.

În anul 1973 contribuie în mod hotărâtor la reînființarea formației de fanfară a întreprinderii (fiind şeful secției Furnale, dar şi membru în conducerea Uniunii sindicale pe ramură), reuşind să o doteze cu instrumente muzicale, iar în anul 1978, cu uniforme, pelerine de ploaie, încălțăminte şi şube, ocazie cu care este ales preşedinte de onoare al fanfarei pe viață.

Din anul 1990 până în prezent este preşedintele Forumului Democrat al Germanilor din Călan, reprezintă Forumurile germane din județ în organizația regională Transilvania şi este unul din reprezentanții acesteia în Adunarea Generală a Forumului Democrat al Germanilor din România.

În anul 1991 realizează şi dăruieşte bisericii romano-catolice din Oraşul Vechi o placă comemorativă cu cei 23 tineri germani din Călan, deportați în ianuarie 1945 la munca silnică („de reconstrucție") în URSS şi decedați acolo datorită condițiilor inumane de viață şi muncă, foame, frig, boli şi accidente. În acelaşi an înființează şi conduce cu intermitențe, până în 2007, corul „Kalaner Deutscher Liederkranz" (alți dirijori: Hummel şi Pereni). Tot în 1991 înființează şi formația instrumentală condusă de Romi Pereni, mare viorist, cântăreț la fierăstrău, pedagog şi dirijor de coruri.

În anul 1993 este ales preşedinte h.c. al Asociației foştilor deportați din județul Hunedoara, al cărui sediu este stabilit din anul 2001 în acelaşi local cu Forumul Democrat al Germanilor din Călan.

În cei 30 ani de activitate la furnalele din Călan a condus în permanență procesul de producție, indiferent de funcția pentru care a fost remunerat. Aceste funcții au fost:

- 1.08.1951 - 1.11.1953, referent tehnic de specialitate;
- 1.11.1953 - 8.06.1955, inginer principal de schimb;
- 8.06.1955 - 1.07.1955, incorporat în armată;
- 1.07.1955 - 1.11.1956, maistru principal, adjunct şef de secție;

- 1.11.1956 - 1.08.1957, inginer de schimb;
- 1.08.1957 - 1.07.1958, maistru principal, adjunct şef de secţie;
- 1.12.1959 - 1.09.1968, adjunct şef de secţie;
- 1.09.1967 - 1.04.1973, şef secţie;
- 1.04.1973 - 1.05.1975, şef secţie schimb;
- 1.05.1975 - 1.06.1976, şef atelier exploatare;
- 1.06.1976 - 1.04.1979, şef secţie furnale;
- 1.04.1979 - 31.12.1989, şef secţie coordonator (secţia 1 şi a 2-a de furnale, secţia aglomerator, în care a fost inclusă şi GMP - Gospodăria de Materii Prime).

Volume:

- Punerea corectă în funcţiune a furnalelor *(I, II);*

- Funcţionarea furnalelor cu intensitate de ardere mărită *(coautor: Ionel Stoicoi);*

- Uzina „Victoria" Călan, 1870 - 1970. Scurtă monografie *(coautor: Doinel Frentoni);*

- Din istoria metalurgiei româneşti *(colectiv de autori);*

- Romanţe noi pe teme vechi cât lumea *(I, II, III);*

- Liedersträußchen;

- Heimweh im Frühling;

- Zündet an das Licht;

- Rose im Schnee;

- Einsamkeit;

- Despre Orşova Veche - Über Alt-Orschowa;

- Semînţe literare *(volum colectiv).*

(Din cartea „30 de personalităţi ale oraşului Călan" de Daniel Lăcătuş, pag. 55 - 59, Alba Iulia: Editura „Vertical", 2012)

Egy végvári úrvacsorai szokás

Makay Botond

Négy évtizedénél több, hogy gyakorló lelkészként osztok úrvacsorát. Ezen idő alatt - nem számítva a betegeknek vitt szentségeket - ötszázon felüli az a szám, amely jelzi: hány alkalommal is tartottam úrvacsorosztásos istentiszteletet.

Mivel a lelkipásztor az úrvacsoraosztás ideje alatt nagyon figyelmes kell hogy legyen, nem sok ideje a arra, hogy másokkal is törődjön. Ügyelnie kell ugyanis, hogy le ne essen a kenyérdarabka, ki ne löttyenjen a bor; mindenki

biztosan fogja meg akár a kenyérdarabkát, akár a kelyhet. Így a különböző emberi magatartásformákat nem tudja megfigyelni.

Tudom, hogy sok szokás alakult ki gyülekezeteinkben az úrvacsorázással kapcsolatban is. Vannak gyülekezetek, ahol nem a lelkész készíti elő a szentasztalra való kenyeret és bort. Van, ahol a lelkész csendben beviszi a templomba mindazt, amit be kell vinnie és megteríti - egyedül vagy segédlettel- a szentasztalt.

Van olyan gyülekezet, ahol harangszó-kísérettel viszik a templomba a szentjegyeket.

Érdekes egyháznéprajzi tanulmányt, kötetet lehetne összeszedni ezekből a szokásokból.

Böjtfő vasárnapján úrvacsoraosztás közben arra lettem figyelmes, hogy az egyik atyánkfia, amíg a felesége és anyósa úrvacsorázott, a padban fölállott. Tudtam, hogy a család végvári s azonnal gondoltam, hogy ez valamilyen szokás lehet.

Az istentisztelet végeztével szóvá is tettem a dolgot. Aztán megtudtam, hogy Végváron az a szokás, hogy amikor valaki épp soros a kenyér vagy borvételben, az illető rokonsága föláll rövid időre.

Hogy mi a magyarázata ez ősi végvári szokásnak, már nem tudták megmondani, de azzal egészítették ki, hogy amikor a lelkész és a kántor vesz úrvacsorát, az egész gyülekezet áll.

Elgondolkodhatnánk azon, hogy nincs-e ebben a szokásban egyfajta személyi kultusz, de nem hinném, hogy arra lehetne visszavezetni az egész szokást, hogy valamelyik ősi kollegám az ő tiszteletére rendelte volna el ezt a gyakorlatot. Igaz, hogy kizárni sem lehet a feltételezést.

A végvári gyakorlatban azonban inkább pozitív, mint negatív szokásnak minősítem, mert a végváriaknak vannak szép hagyományaik. A gyülekezet ugyanis a felállók számából láthatja, hogy a D. Kovács, az F. Kovács, a Cs. Tóth vagy a K. Tóth család mennyire templomos, illetve mennyire úrvacsorázó. S talán ez a templomi „népszámlálás" nem is árt.

Vagy netán a felálló hozzátartozók együtt fohászkodnak - pontosabban fohászkodhattak valamikor - az úrvacsorázóval?

Nem tudom, de mindenképp szép szokásnak és kedves, megőrzendő hagyománynak minősítem, mert mindenképp a tisztelet megnyilvánulását látom a nemzedékről-nemzedékre átadott ilyetén örökségben.

